

עדאלה 15 שנות פעילות

عدالة ١٥ عامًا من العمل | Adalah 15 Years of Activity

עדאלה

15 שנות פעילות

عدالة ١٥ عامًا من العمل

Adalah 15 Years of Activity

עדאלה - 15 שנות פעילות
Adalah - 15 Years of Activity
عدالة - ١٥ عامًا من العمل

תחקיר, כתיבה ועריכה: יסמין הלוי
עיצוב, סדר ועימוד: מיכל שרייבר

מותר ורצוי לצלם, להעתיק ולצטט מפרסום זה תוך ציון מפורש של המקור.
אין לשכפל את הפרסום ללא רשות בכתב ממרכז עדאלה

עדאלה - המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל

משרד ראשי: רח' יפו 94, ת"ד 8921, חיפה 31090
טל' 04-9501610 פקס 04-9503140

סניף הנגב: רח' הנרייטה סאלד 8א, ת"ד 10273, באר שבע 84002
טל' 08-6650740 פקס 08-6650853

www.adalah.org | adalah@adalah.org

מידע נוסף על התיקים של מרכז עדאלה הנזכרים בדו"ח זה נמצא באתר האינטרנט, תחת "פעילות משפטית" ו"הודעות לעיתונות"

נדפס בחיפה, דפוס אלואדי, יולי 2012

תוכן העניינים

5 עמ'	פתח דבר
7 עמ'	פעילות משפטית
8 עמ'	זכויות אזרחיות ופוליטיות
18 עמ'	אירועי אוקטובר 2000 וועדת אור
24 עמ'	קרקע, תכנון ובנייה
36 עמ'	זכויות חברתיות וכלכליות
54 עמ'	שפה, דת ותרבות
60 עמ'	זכויות אסירים וצדק בפלילים
70 עמ'	משפט הומניטרי בינלאומי
79 עמ'	סגור בינלאומי
83 עמ'	הכשרה משפטית
87 עמ'	פרסומים
99 עמ'	אחרית דבר: לקראת שיח של כבוד

חברי הצוות והנהלה של עדאלה בסופו של סמינר ארגוני, ירחון, פברואר 2012

פתח דבר

קוראות וקוראים יקרים,

בערבית בכבישים, בערים, בבתי חולים ובשאר מקומות ציבוריים; טיפלנו בפגיעה בזכויות יסוד של אסירים ועצורים, בשלילת תושבות והגנה על אוכלוסייה אזרחית בעת לחימה, וכמובן במקרים רבים של מעצרים שרירותיים, אלימות משטרתית, גילויי הסתה וגזענות.

גם תיקי אוקטובר 2000, שיסקרו כאן בהרחבה היות שאנו ייצגנו את משפחות ההרוגים ואת ההנהגה הפוליטית הערבית מול ועדת אור, נוגעים למעשה לבעיה עקרונית הנוגעת להתנהלותן של הרשויות נוכח זכות המחאה של המיעוט הערבי בישראל. בעקבות אירועים אלה הגיעה הפעילות של עדאלה לשיא חדש, ובמעמדו הציבורי חל מפנה חשוב שחייב אותו להשתמש בכלים ציבוריים ובבמות מקומיות ובינלאומיות להעלאת המודעות בדבר מעמדו של המיעוט הערבי בישראל.

מלבד העבודה המשפטית, עדאלה משתתף באופן פעיל במחקר; מארגן ימי עיון, כנסים, סמינרים והשתלמויות לסטודנטים למשפטים ולעורכי דין ערבים בנושאים תיאורטיים ופרקטיים; ועוסק בסגור בינלאומי בכל הקשור ליישום האמנות הבינלאומיות בדבר זכויות האדם שמדינת ישראל צד להן, ובמיוחד בתחום השוויון.

כשנוסד מרכז עדאלה כארגון זכויות אדם, בסוף שנת 1996, עבדו בו עורך דין אחד ומזכירה בחצי משרה. כיום יש למרכז סניף ראשי בחיפה וסניף נוסף בבאר שבע, והוא מעסיק 27 עובדים ומתנדבים ביחסי ציבור ודוברות, סגור בינלאומי, גיוס כספים, מינהלה ומחלקה משפטית, וידי כולם מלאות עבודה. אנו מייצגים יחידים ומוסדות, אזרחים מן השורה, אסירים ומנהיגים, ועותרים בשמנו ובשמם. אנו מספקים ייעוץ לוועדת המעקב העליונה לענייני האזרחים הערבים ולמנהיגות הערבית מול ניסיונותיהן של הרשויות להפחית פעילות פוליטית לגיטימית ולהצר את צעדיהם. ייצגנו חברי כנסת ערבים ומפלגות שהוגשו נגדם בקשות פסילה. ייצגנו את משפחותיהם של האזרחים הערבים שנהרגו מיריות שוטרים בהפגנות אוקטובר

אנו שמחים להגיש לכם דו"ח המסכם 15 שנות פעילות בעדאלה – המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי, ולפרוש בפניכם את תחומי פעילותנו במלואם. מתוך מאות העתירות שהגשנו, תמצאו כאן את המרכזיות והחשובות ביותר. עתירות אלו ביקשו להגן על זכויותיהם החברתיות, התרבותיות והפוליטיות של האזרחים הערבים, על זכותם לחיי משפחה, לבית ולקרקה, על זכותם להתבטא, למחות ולהתאגד, על זכותם לשוויון בפני החוק ורשויות החוק, ועל זכויות האדם הבסיסיות של תושבי השטחים הכבושים בגדה המערבית כולל מזרח ירושלים וברצועת עזה, המוגנים על פי המשפט ההומניטרי הבינלאומי כאוכלוסייה אזרחית החיה בשטח כבוש. הדו"ח שלפניכם מהווה למעשה מפת דרכים של מצב זכויות האדם וזכויות האזרח של האזרחים הערבים, והקריאה בו חושפת את עומק מדיניות האפליה והסתעפותה. זהו הרקע להיווסדה של עדאלה והצורך בפעילותה.

פעלנו במישורים המשפיעים על מעטים ועל רבים: נגד הגבלת הזכות לאזרחות ולמען איחוד משפחות, וגם למען הקמת מרפאות אם וילד ובתי ספר בכפרים הלא מוכרים; נגד מעורבות השב"כ במינויים בבתי ספר ערביים, וגם נגד מניעת תשתיות מבתי ספר ונגד אפליה באוניברסיטאות; נגד הסירוב להקצות מכסות ייצור בחקלאות, נגד האיסור על יבוא ספרים ממדינות ערביות, נגד האפליה בהקצאת משאבים של רשויות מקומיות, בחלוקת מענקי איזון ובמתן פיצויים על נזקי מלחמה; פעלנו נגד ריסוס שטחים חקלאיים נרחבים בחומרים רעילים ומניעת הזכות למי שתייה מתושבי הכפרים הלא מוכרים; טיפלנו במקרים רבים של התנכלות למנהיגים פוליטיים ומניעת ייצוג פוליטי, הן ברמה הארצית והן ברמה המקומית, ובמניעת חופש תנועה ויציאה מהארץ; פעלנו בנושא של הפקעת אדמות, נגד אפליה בשיווק קרקעות, בתוכניות מתאר ובקבלה למגורים ביישובים קהילתיים, בהדרת יישובים ערביים מהטבות שונות ובמניעת שירותי רווחה חיוניים; פעלנו למען שיקום של מבני דת עתיקים שהופקעו מידי הקהילה ולמען שילוט

ולהגשים את עצמו. לפיכך אנו מבקשים למצוא את ההרמוניה בין הזכויות האזרחיות והפוליטיות ובין הזכויות הקולקטיביות של הציבור הערבי כמיעוט לאומי ילידי, שכן למדנו כי ההגנה על זכויות המיעוט כרוכה בהגנה על זכויות אדם וזכויות פוליטיות בסיסיות. אנו פועלים מתוך הכרה כי גם אם מדובר בעניינים של פרטים, זכויותיהם נפגעות בשל שייכותם למיעוט לאומי – הערבים הפלסטינים בישראל.

ככל ארגון זכויות אדם, משאלתנו העמוקה ביותר היא סיום ההפליה, הדיכוי והכיבוש, והשרשת הזכות לכבוד, לחירות ולשוויון לכל אדם בארץ הזאת. איננו נותנים להפסדים שנקרים בדרכנו לרפות את ידינו, ולעומת זאת אנו מעודדים מהצלחותינו. אנו מביטים קדימה: נמשיך לפעול ללא לאות למען כל הזכויות האלה.

אפריל 2012

2000 בפני ועדת החקירה הממלכתית. בעקבות החלטתו של היועץ המשפטי לממשלה לא להגיש כתבי אישום נגד איש מהאחראים להרג, אנו ממשיכים לדרוש כי ייעשה צדק עם משפחות הקורבנות.

בנושאים רבים, מהותיים, היו לנו לא מעט הצלחות חשובות אשר השפיעו באופן משמעותי על המציאות של האזרחים הערבים ועל הפלסטינים בשטחים. בטקס הענקת פרס הרמן שוורץ לעו"ד חסן ג'בארין, מנכ"ל עדאלה, אמרה שופטת בית המשפט העליון (בדימוס) אילה פרוקצ'ה כי "חלק חשוב מההלכות הפסקות העקרוניות של בית המשפט העליון בנושאי זכויות אדם ניתן בעתירות עדאלה". כך, בעקבות עתירה שהגשנו בשנת 2000 פתח משרד הבריאות מרפאות לאם ולילד בחלק מהכפרים הלא מוכרים בנגב; בפסק דין תקדימי הורה בג"ץ על ביטול הסיווג המפלה לאזורי עדיפות לאומית, וכן על החלה שוויונית הן של תוכנית שיקום שכונות והן של תוכניות אגף שח"ר השייך למשרד החינוך ביישובים הערביים; הצלחנו להביא לביטול הריסת הכפר אלסורה, שנגד כל בתיו הוצאו צווי הריסה, ולביטול החלטת ועדת קבלה שהפלתה זוג ערבי שביקש לחיות ביישוב קהילתי; בעקבות עתירה שהגשנו יחד עם ארגוני זכויות אדם אחרים נאסר השימוש ב"מגינים אנושיים" ובבני ערובה על ידי הצבא, ובדומה ביטל בג"ץ חוק האוסר על תושבי השטחים הכבושים להגיש תביעות נזיקין נגד רשויות הביטחון. בית המשפט העליון הורה על ביטול החלטות ועדת הבחירות המרכזית לפסול מועמדים ורשימות ערביות מלהתמודד בבחירות לכנסת בשנים 2003 ו-2009; הצלחה אחרת היתה החלפת שלטי דרכים בשלטים שגם השפה הערבית מופיעה בהם.

הרחק מן הכותרות, הגנו על אזרחים רבים שסבלו מאפליה במקומות עבודה או סבלו התנכלויות ומעצרים מצד המשטרה, וכן על ילדים עם מוגבלויות שלא זוכים לחיות או ללמוד בתנאים ראויים. ייצגנו אזרחים רבים בפני ועדות התכנון והבנייה ומול רשויות אחרות. לא פעם קרה כי גם כאשר בית המשפט פסק לטובתנו, הרשויות לא נענו לקריאת בית המשפט ולא יישמו את פסקי הדין, או שהיישום התעכב תקופה ממושכת.

אנו רואים באוטונומיה של הפרט תכלית בפני עצמה, אך סבורים כי אוטונומיה אישית מחייבת גם הכרה בזכויות הקולקטיביות של הקבוצה שהפרט משתייך אליה כדי שיוכל לפעול ללא דיכוי

פעילות משפטית

זכויות אזרחיות ופוליטיות
אירועי אוקטובר 2000 וועדת אור
קרקע, תכנון ובנייה
זכויות חברתיות וכלכליות
שפה, דת ותרבות
זכויות אסירים וצדק בפלילים
משפט הומניטרי בינלאומי

זכויות אזרחיות ופוליטיות

אזרחותם של האזרחים הערבים מעולם לא היתה שווה לזו של האזרחים היהודים, אך אירועי אוקטובר 2000 והריגת 13 ערבים צעירים בישראל סימנו עידן חדש ביחסים בין המדינה לאזרחיה הערבים. באחת־עשרה השנים שחלפו מאז היו זכויותיהם האזרחיות והפוליטיות של האזרחים הערבים נתונות למתקפה כוללת. חוק האזרחות והכניסה לישראל האוסר איחוד משפחות ערביות בישראל משנת 2003 סימן שלב חדש שבו עוגנה מדיניות ההפליה בחקיקה. אם למנות רק חלק מן התחומים, המדינה קראה תיגר על זכותם להפגין, להביע את כאבם וללמוד על ההיסטוריה שלהם, לזכות בייצוג פוליטי בכנסת, או לחיות בישראל יחד עם בחירי לבם אם איתרע מזלם של אלה להיוולד מעבר לקווי 1967. המנהיגים הפוליטיים הערבים נתונים לאיומים חדשות לבקרים, וחשופים תדיר לאישומים פליליים, להאשמות והכפשות שונות בתקשורת, לאיומים בהסרת חסינותם ולניסיונות לפסול את רשימותיהם מהתמודדות לכנסת. בדפים הבאים נזכיר כמה מן המקרים הללו.

רנין טבילה משפרעם, חאתם טבילה, לשעבר משכם, ובנותיהם, נלחמים על זכותם לחיות יחד
(צילום: ידיעות אחרונות, 15.5.2006)

הזכות לאזרחות

מאז היווסדו ייצג עדאלה מקרים רבים שעסקו בזכות לאזרחות ו/או תושבות בישראל - בזכותם של בני או בנות זוג של אזרחים ערבים לקבל מעמד בישראל. התיקים מתייחסים לאיחוד משפחות מדרגה ראשונה (בני זוג וילדיהם). בשל השיקול הדמוגרפי, שהופיע באמתלה של שיקולי ביטחון, הקשה משרד הפנים על מימוש זכות זו עד כדי מניעה גורפת בחקיקה ראשית בשנת 2003.

הדרישה לבטל את הוראות חוק האזרחות והכניסה לישראל

בג"ץ 7052/03, עדאלה ואח' נגד שר הפנים ואח'. העתירה הוגשה בשם עדאלה ובשם שתי משפחות ערביות, ועדת המעקב העליונה וחברי הכנסת הערבים

באוגוסט 2003 הגשנו לבית המשפט העליון עתירה נגד חוקתיות הוראות חוק האזרחות והכניסה לישראל (הוראת שעה – תשס"ג 2003) אשר עבר בכנסת בסוף יולי 2003 בהמשך להחלטת הממשלה מ-2002, שעתרנו נגדה לבג"ץ. החוק החדש מונע בעיקר איחוד משפחות כאשר בן הזוג הוא תושב הרשות הפלסטינית. במאי 2006, ברוב של 5-6 דחה בית המשפט העליון את העתירה. השופט לוי שהצטרף לדחיית העתירה נימק כי החוק בלתי חוקתי אך ייתן שהות לכנסת לתקן אותו באופן מידתי.

התיקון לחוק האזרחות והכניסה לישראל המונע איחוד משפחות ערביות בישראל עם פלסטינים מהשטחים הכבושים וגם מ"מדינות אויב" – סוריה, לבנון, איראן ועיראק

בג"ץ 830/07, עדאלה נגד שר הפנים

במאי 2008 דרש בג"ץ מהמדינה לנמק מדוע החוק חוקתי; בדיון במרס 2009 הגשנו חוות דעת של שלושה מומחים מבריטניה, מדרום אפריקה ומארגון Open Society Justice Initiative; בדיון שהתקיים במרס 2010 לפני הרכב של 11 שופטים הורה בית המשפט למדינה

לספק לו נתונים חדשים שיתייחסו לשאלה מדוע החוק נחוץ מסיבות ביטחוניות; בתגובה שהגישה באפריל 2010 קבעה המדינה כי 54 בני אדם שקיבלו מעמד בישראל באמצעות איחוד משפחות נתפסו כמעורבים ישירים בפיגועי טרור או שביצוע פעולת טרור נמנע מהם ברגע האחרון. אלפי משפחות נפגעות מהחוק.

בינואר 2012 דחה בג"ץ את העתירות ברוב של 6 שופטים נגד 5.

שופטי הרוב שדחו את העתירות ואישרו את חוקתיותו של חוק האזרחות הם מרים נאור, אשר גרוניס, אליקים רובינשטיין, אליעזר ריבלין, חנן מלצר וניל הנדל.

השופט גרוניס ציטט בפתח חוות דעתו את האמירה כי "זכויות אדם אינן מרשם להתאבדות לאומית", והשופט מלצר השלים אותו באימרה האנגלית המפורסמת "Better safe than sorry".

שופטי המיעוט הם הנשיאה דורית ביניש, עדנה ארבל, סלים ג'ובראן, אסתר חיות ואדמונד לוי. הנשיאה ביניש חזרה על עמדתה כי החוק "אינו צולח את הבחינה החוקתית". לגישת השופט לוי, חוק שפוגע בזכות המוגנת באורח אנוש או שאינו מותיר מרווח אמיתי לקיומה אינו מגלה רגישות לזכות ולפיכך תכליתו אינה ראויה, וכזהו לדעתו חוק האזרחות.

"הפעילות המשפטית של עדאלה מחוללת מהפכה בשיח המשפטי בישראל בכל הנוגע לזכויות מיעוטים; מעצימה עמותות ערביות אחרות העושות שימוש בפסיקה שהתקבלה בתיקים של עדאלה כדי לעקוב אחר מדיניות הממשלה בתחומים שונים; מעצימה קבוצות מיעוט אחרות בחברה הישראלית ומעודדת אותן לאתגר את המדיניות הממשלתית תוך שימוש באסטרטגיה המשפטית של עדאלה כדי להשיג את מטרותיהן."

מתוך דו"ח הערכה חיצוני של Oxfam Novib, 2007

חופש הביטוי

עתירה נגד חוק הנכבה

בג"ץ 3429/11, בוגרי התיכון האורתודוקסי בחיפה ואח' נגד הכנסת

במאי 2011 עתרנו יחד עם האגודה לזכויות האזרח לבג"ץ בשיתוף הורי תלמידים מבית ספר יהודי-ערבי, עמותת בוגרי תיכון ערבי מחיפה ופרופ' אורן יפתחאל מאוניברסיטת בן גוריון בדרישה לבטל את "חוק הנכבה". החוק מסמיך את שר האוצר לקנוס גופים המקבלים מימון ציבורי – בתי ספר, אוניברסיטאות או רשויות

מקומיות – שיקימו אירועים המציינים את "יום העצמאות או יום הקמת המדינה כיום אבל" או אירועים השוללים את "קיומה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית". פרקליטות המדינה טענה בפני בג"ץ כי מותר למדינה לנהוג כך כי האידיאולוגיה הצינונית היא עיקרון יסודי שלה.

בג"ץ דחה את העתירה וקבע כי על אף שהסוגיה מעוררת שאלות חוקתיות כבדות משקל, המדינה טרם קבעה קריטריונים ליישום החוק וטרם אכפה אותו הלכה למעשה, ולכן העתירה אינה בשלה לקיום דיון לגופו של עניין.

עצרת לציון יום הנכבה באוניברסיטת תל-אביב, מאי 2012 (צילום: אורן זיו/אקטיבסטיילס)

הזכות לציין את יום הנכבה

בג"ץ 4130/03, הוועד להגנה על זכויות העקורים בישראל ואח' נגד מפקד המחוז הצפוני ואח'

במאי 2003 הגשנו עתירה לבית המשפט העליון נגד החלטת משטרת חיפה שלא לאשר את קיומה של תהלוכה לציין יום הנכבה ביום שבו מציינת מדינת ישראל את יום העצמאות. המשטרה דחתה את הבקשה ואת מסלול התהלוכה המוצע וקבעה את הדיון בעתירה לתאריך שבו היתה אמורה התהלוכה להתקיים.

בית המשפט דחה את העתירה בלי לדון בטענות שהועלו בה בפסק דין בן כמה שורות שבו קבע כי "עניינה של העתירה איננו מצדיק כינוס ישיבה של בית המשפט בעיצומו של יום העצמאות."

עתירה לבג"ץ נגד פסילת הצעתו של ח"כ טיבי לתיקון חוק הנכבה

בג"ץ 5478/11, ח"כ אחמד טיבי נגד יו"ר הכנסת

במרס 2011 אישרה הכנסת את חוק הנכבה. ח"כ טיבי ביקש לתקן את החוק כך ששר האוצר יהיה רשאי להפחית העברות מתקציב המדינה לגוף מתוקצב שהוציא הוצאה שהיא במהותה "הכחשה פומבית של יום הנכבה כאירוע היסטורי, אמיתי ומכונן של אסון העם הפלסטיני, לרבות המיעוט הערבי במדינת ישראל", ואולם נשיאות הכנסת לא אישרה לו להגיש את הצעה ופסלה אותה בטענה שהיא שוללת את הגדרת מדינת ישראל כמדינתו של העם היהודי. ביולי 2011 עתרנו לבג"ץ בשמו של ח"כ טיבי. העתירה תלויה ועומדת בפני בית המשפט.

הזכות להפגין בקמפוס

בשנת 1997 הרשיעה ועדת המשמעת באוניברסיטת חיפה את מר שאדי זידאן, יו"ר ועד הסטודנטים הערבים באוניברסיטה, בשל השתתפותו בהפגנה בשטח הקמפוס. בעקבות ההרשעה הגשנו בשמו ערעור לבית המשפט המחוזי בחיפה וביקשנו מבית המשפט לקבוע כי שורת סעיפים בתקנון האוניברסיטה אינם חוקיים שכן הם פוגעים בחופש הביטוי באופן החורג מן הגורמות החוקתיות. עדאלה ואוניברסיטת חיפה הגיעו להסדר בעניין זה, ובמסגרתו בוטל עונשו של זידאן והאוניברסיטה הסכימה לבחון את סעיפי התקנון המגבילים את חופש הביטוי.

בשנת 2000 הגנו על עוד שלושה סטודנטים ערבים מאוניברסיטת חיפה שהפגינו בקמפוס ודרשנו לשמור על זכותם לייצוג משפטי נאות ולהליך הוגן בפני ועדת המשמעת של האוניברסיטה. במאי 2000 החליטו דיקן הסטודנטים וועדת המשמעת של אוניברסיטת חיפה לבטל את כל ההליכים נגד הסטודנטים הערבים.

העמדה לדין בגין הזדהות עם ארגון המוגדר כארגון טרוריסטי

ערר 4285/02, באסל אמארה נגד מדינת ישראל

באסל אמארה, בן 23 מכפר כנא, הניף את תמונתו של מזכ"ל חיזבאללה חסן נסראללה בהפגנה שהתקיימה ביום האדמה בכפרו במרס 2002. אמארה נעצר לכמה ימים ואז שוחרר למעצר בית עד תום ההליכים. משנדחה ערעורנו לבית המשפט המחוזי בנצרת נגד המעצר עתרנו לבית המשפט העליון, אך זה חזר ואישר את מעצר הבית עד תום ההליכים.

באפריל 2002 הוגש כתב אישום נגד אמארה, בנובמבר 2002 הרשיע אותו בית משפט השלום בנצרת בתמיכה בארגון טרוור, ובמרס 2003 גזר עליו בית משפט השלום שבעה חודשי מאסר, קנס כספי והתחייבות כספית שתשולם אם יעבור עבירה זהה או דומה במהלך שלוש השנים הקרובות.

הפגנה באוניברסיטת תל אביב (צילום: אורן זיו/אקטיבסטיילס)

על הריסת המסגד ובית הקברות במקום – השרידים היחידים והאחרונים של הכפר אום אלפרג'. המשטרה דחתה את הבקשה. בספטמבר 1998 עתרנו לבית המשפט העליון. בינואר 1999 הסכימה המשטרה לאשר הפגנה שבה ישתתפו עד 300 משתתפים, בתנאי שייכנסו למושב באוטובוסים, שיתכנסו במסגד, ושהנאומים שיינשאו לא יושמעו באמצעות רמקולים.

צוות עדאלה בדיון בחוק האזרחות, בית המשפט העליון, 2006 (צילום: תומר אפלבוים)

ייצוג 11 אזרחים שהפגינו נגד מלחמת לבנון השנייה; ייצוג ארבעה אזרחים שהפגינו נגד מבצע עופרת יצוקה

ת"פ 11/08-13628, מדינת ישראל נגד עמית פרלסון ואח'; ת"פ 90/2511, מדינת ישראל נגד ג'ורג' גנטוס ואח'

ב־19 באוקטובר 2010 הסכימה התביעה לתקן את כתב האישום בדבר התפרעות ולמחוק את מרבית האישומים שיוחסו לנאשמים. הם הורשעו בסופו של דבר רק בהקמת שאון ומהומה במקום ציבורי, עבירה שאינה גוררת רישום פלילי, ונידונו לקנס של 750 ₪ או חמישה ימי מאסר תמורתו, או מאסר על תנאי למשך חודש ימים לתקופה של שנה אם יעברו עבירת התפרעות. התיק השני שבו הואשמו המפגינים בהתפרעות ובתקיפת שוטרי מתנהל בבית משפט השלום בתל אביב.

ניסיון למנוע תהלוכת מחאה נגד המלחמה בעיראק

בג"ץ 3479/03, השאם נפאע ואח' נגד משטרת ישראל ואח'

באפריל 2003 תכננו כמה מפלגות ערביות ותנועות שלום ערביות־יהודיות לקיים ברחובותיה הראשיים של חיפה תהלוכת מחאה נגד המלחמה בעיראק. יומיים לפני התאריך המתוכנן החליטה המשטרה לשנות את מסלול התהלוכה כך שתעבור ברחובות צדדיים בלבד. בעקבות עתירתנו לבית המשפט התחייבה הפרקליטות להתיר את קיום התהלוכה כמבוקש והעתירה התייתרה.

ניסיון למנוע הפגנה של תושבי הכפר העקור אום אלפרג'

בג"ץ 5913/98, וקים וקים ואח' נגד משטרת ישראל ואח' באוגוסט 1998 פנה הוועד להגנה על זכויות העקורים בישראל למשטרה כדי לקבל היתר להפגין בתחומי מושב בן־עמי בגליל, במחאה

הסופר עלא חליחל מבקש לצאת ללבנון כדי לקבל פרס ספרותי

בג"ץ 2390/10, עלא חליחל נגד שר הפנים

במרס 2010 עתרנו לבג"ץ בשם הסופר הערבי עלא חליחל, שביקש לאפשר לו לצאת לביקור בלבנון כדי לקבל פרס ספרותי. תקנות שעת חירום מורות על איסור יציאה למדינה המוגדרת כמדינת אויב אלא אם שר הפנים התיר זאת. במקרה זה שר הפנים לא התיר את היציאה.

באפריל 2010 קיבל בג"ץ את העתירה ופסק שחליחל יכול לנסוע ללבנון. זהו המקרה הראשון שבו פסק בג"ץ נגד החלטת שר הפנים בעניין היתרי יציאה מסוג זה. בג"ץ הורה למדינה לנמק מדוע אינה קובעת קריטריונים ברורים ושוויוניים לטיפול בבקשות של אזרחים

הגבלות על חופש היציאה של שיח' ראד סלאח

בג"ץ 4706/02, שיח' ראד סלאח ואח' נגד שר הפנים. עתירה בשיתוף עם עמותת אלמיזאן לזכויות האדם

ב־16 בפברואר 2002 הוציא שר הפנים אלי ישי צו האוסר על השיח' ראד סלאח לצאת מתחומי מדינת ישראל במשך שישה חודשים, כי השתכנע שיציאתו לחו"ל תסכן את ביטחון המדינה. לשיח' סלאח נודע על הצו שהוצא נגדו רק בעת שהיה בשדה התעופה בן גוריון בדרכו למכה. ביוני 2002 הגשנו עתירה לבית המשפט העליון בדרישה לבטל את הצו לאלתר. **בית המשפט דחה את העתירה בהסתמך על החומר החסוי שהתקבל מהשב"כ.**

בג"ץ התיר לסופר הישראלי עלא חליחל לצאת לביירות

בירות המהותית הדרושה לפסילת החלטה מיניסטריאלית. שני שופ"טי בג"ץ האחרים, הנן מלצר ויצחק עמית, לא הסתירו שהחלטת השר נתפשה בעיניהם כלא אנושית. שר הפנים יצא מבג"ץ מבוויש. ההחלטה שקיבל זכתה להגדרות חריפות השמורות בארסנל השיפוטי למקרים חריגים. עתה יתכבד מש"רד הפנים להבהיר לבג"ץ את המדיניות העקרונית בקבלת החלטות לגבי היתר יציאה למדינות אויב. המדיניות אמורה לכבד את הזכות החוקתית של אזרחי ישראל לש"מירת כבוד האדם שלו. את תשובת המדינה אמור לעצב היועץ המשפ"טי לממשלה, שבשאלות משפטיות ערכיות מדברת המדינה מפיו.

אמנם, לבנון מוגדרת "מדי"נת אוסר על אזרחי ישראל להיכנס אליה אלא בהיתר של שר הפנים או של ראש הממשלה. עם זאת, פסיקת בג"ץ אינה מותירה בידי שרים שיקול דעת "חופשי". החלטת שר חייבת להישען על שקילת כל השיקולים הרלוונטיים, להיות סבירה ומידתית, וגם לא להתעלם מנסיבות חריגות שהתקיימו במקרה שנדון - לדעת השופטים. בריון בבג"ץ ביקשה השופטת אסתר חיות, ראש ההרכב, לסווג את החלטת השר כבלתי סבירה באופן בולט, שדרי אין די בהחלטה הנראית על פניה בלתי חכמה כדי להוביל להתערבות בג"ץ. הפעם נראה שחוסר התבונה יצר את אי הס'

האמור להיות שווה זכויות. ההחלטה, שנימוקה יינתנו בנפרד, קובעת שהשר לא שקל את כל השיקולים הרלוונטיים ב"מקרה מיוחד וחריג זה", ובכך הפר את חרבתו היסודית כבעל תפקיד ציבורי. השופטים נסמכו על הודעת פרק"ליטות המדינה כי לא קיים כל מידע שלילי לגבי חלי"חל, עובדה שמד"ג"שה את העוול האנושי שבהחלטת השר.

החלטה תקדימית זאב סגל

בג"ץ החליט אתמול לאפשר לסופר הערבי־ישראלי עלא חליחל לצאת לביירות לקבל פרס ספרותי, בניגוד לעמדת הממשלה. בכך הפכו השופטים את החלטת שר הפנים למנוע את יציאתו של חליחל ללבנון. השארת החלטה על כנה היתה מציבה את המדינה כמי שפוגעת בזכות חוקתית לחופש התנועה של אזרח שלה,

תצלום: אמיל סלמן

הסופר עלא חליחל

הארץ, 14.4.2010

השתתפות פוליטית: הזכות לבחור ולהיבחר

בעשור האחרון היינו עדים לניסיונות רבים לערער את זכותם הדמוקרטית של האזרחים הערבים לבחור לעצמם את נציגיהם, החל בשלטון המקומי וכלה בהנהגה הפוליטית. כפי שעולה מן הדוגמאות שנביא להלן, הניסיונות הללו נשענים בדרך כלל על תואנות שאין בהן ממש, ולראיה – רבים מהם אינם עומדים במבחן בית המשפט.

מדינת ישראל נגד ח"כ מוחמד ברכה

ת"פ 12318-12/09, מדינת ישראל נגד מוחמד ברכה

היועץ המשפטי לממשלה הגיש לבית משפט השלום בתל אביב כתב אישום הכולל ארבעה אישומים בתוך תיק אחד נגד ח"כ מוחמד ברכה, יו"ר חד"ש, בגין השתתפותו בארבע הפגנות שונות בטענה שהפריע ותקף חיילים ושוטרים. האישום הראשון קשור להשתתפותו של ח"כ ברכה בהפגנה נגד גדר ההפרדה בכפר בלעין במאי 2005. הפרקליטות טענה כי ברכה אחז בצווארו של חייל כדי לשחרר צעיר פלסטיני שנעצר בידי הצבא. באישום השני נטען כי בהפגנה נגד מלחמת לבנון "תקף" ח"כ ברכה פעיל ימין שניסה לתקוף את פעיל השלום אורי אבנרי, בן 80. האישום השלישי קשור להפגנה נוספת נגד מלחמת לבנון, שבה, על פי האישום, פגע ח"כ ברכה בקצין משטרה כש"סטר לו באצבעו". באישום הרביעי, הקשור לאירוע ביולי 2007, כאשר הוריהם של הרוגי אוקטובר 2000 הפגינו בנצרת נגד שר הביטחון אהוד ברק. נטען כי ח"כ ברכה "העליב שוטר במילוי תפקידו".

באוקטובר 2011 מחק בית משפט השלום שניים מן האישומים נגד ח"כ ברכה עוד לפני תחילת ההליך הפלילי. השופט קבע כי החסינות חלה על מקרים אלה באופן ברור ביותר וכי "הנאשם השתתף בהפגנות פוליטיות חוקיות כראש תנועה פוליטית... זכות ההפגנה שהיא זכות יסוד לכל אזרח הינה כמובן גם זכותו של חבר כנסת". התיק תלוי ועומד בעניין שני האישומים האחרים.

ישראלים לבקר בארצות המוגדרות "מדינות אויב" על פי החוק הישראלי.

באפריל 2012 דחה בג"ץ את החלק העקרוני של העתירה והסביר כי המדינה ניסחה קריטריונים אחידים ליציאה ל"מדינות אויב". עדאלה טען כי קריטריונים אלה עדיין משאירים שיקול דעת כמעט מוחלט למשרד הפנים.

מניעת כניסתו של אזרח ערבי לתחומי הגדה המערבית

בג"ץ 1964/00, מחמוד מחאמיד ואח' נגד משה יעלון, אלוף פיקוד המרכז

מחמוד מחאמיד, אזרח ישראל שהתקבל ללימודי תואר שני באוניברסיטת בירז'ית בינואר 2000. זמן קצר לפני תחילת שנת הלימודים הוציא אלוף פיקוד המרכז צו שאסר על מר מחאמיד להיכנס לתחומי הגדה המערבית למשך שישה חודשים. במרס 2000 עתרנו בשם מר מחאמיד לבית המשפט העליון. באפריל 2000 נדחתה העתירה בנימוק שאין שום סיבה להתערב בה. במאי 2000 פנינו בשם מחאמיד לפרקליטות המדינה על מנת לאפשר לו להשתתף בטקס הסיום של התואר הראשון באוניברסיטת אלנג'אח בגדה המערבית. **האישור ניתן ביוני 2000.**

ח"כ מוחמד ברכה בהפגנה בבלעין, 2005

מדינת ישראל נגד ח"כ סעיד נפאע

בית המשפט המחוזי בנצרת ת"פ 11-21-88174, מדינת ישראל נגד סעיד נפאע

בשנת 2007 ארגן ח"כ סעיד נפאע משלחת של 280 אנשי דת דרוזים אשר עלו לרגל למקומות קדושים בסוריה, לאחר שבקשתם לקבל אישור לכך נדחתה שוב ושוב על ידי שר הפנים. בינואר 2010 הסירה ועדת הכנסת את חסינותו של ח"כ נפאע על מנת לאפשר את העמדתו לדין פלילי בשל ביקור ב"מדינת אויב". בדצמבר 2011 הגיש היועץ המשפטי לממשלה כתב אישום נגד ח"כ נפאע לבית המשפט המחוזי בנצרת באשמת יציאה שלא כדין למדינת אויב וסיוע ליציאה שלא כדין למדינת אויב. הפרקליטות האשימה את ח"כ נפאע גם במגע עם סוכן חוץ וייחסה לו פגישות עם מנהיגים של תנועות פוליטיות שישראל רואה בהן ארגוני טרור. אישומים אלה מבוססים על תקנות ההגנה לשעת חירום, שמקורן בתקופת הממשל הצבאי והן מפירות את העקרונות הדמוקרטיים. **התיק תלוי ועומד.**

ייצוג רשימות ערביות שנפסלו על ידי ועדת הבחירות המרכזית מהשתתפות בבחירות לכנסת ה-18

ע"ב 561/09, בל"ד ואח' נגד ועדת הבחירות המרכזית

בבחירות לכנסת ה-18 שנערכו ב-2009 החליטה ועדת הבחירות המרכזית, ברוב מוחץ, למנוע את התמודדותן של רשימות בל"ד ורע"מ-תע"ל בעקבות בקשתו של ח"כ אביגדור ליברמן, ושל ח"כ מיכאל בן ארי ושל אזרח פרטי. אנו ייצגנו את בל"ד ואת רע"מ-תע"ל שערערו על ההחלטה לבית המשפט העליון.

בית המשפט קיבל פה אחד את הערעור בעניין רע"מ-תע"ל וברוב של שני שופטים נגד אחד את הערעור בעניין רשימת בל"ד והתירו את השתתפותן בבחירות.

בחירות 2003: ניסיון למנוע את השתתפותם של רשימות ומנהיגים ערבים בבחירות לכנסת ה-16

א"ב 11280/02, ועדת הבחירות המרכזית לכנסת ה-16 נגד ח"כ אחמד טיבי; א"ב 50/03, ועדת הבחירות המרכזית לכנסת ה-16 נגד ח"כ עזמי בשארה; ע"ב 131/03, הברית הלאומית הדמוקרטית (בל"ד) נגד ועדת הבחירות המרכזית לכנסת ה-16

בדצמבר 2002 נפלה ממשלת האחדות הלאומית, והבחירות לכנסת ה-16 נקבעו ל-28 בינואר 2003. בעקבות זאת הגישו חברי

כנסת ומפלגות מהימין בקשות לפסול מפלגות ערביות וכן את ח"כ ד"ר אחמד טיבי וח"כ עבד אלמלכ דהאמשה מלהתמודד בבחירות. בנוסף לכך הגיש היועץ המשפטי לממשלה אליקים רובינשטיין בקשה לפסול את מפלגת בל"ד ואת מנהיגה, ח"כ עזמי בשארה. בקשות הפסילה הסתמכו על סעיף 7(א) לחוק יסוד: הכנסת שתוקן במאי 2002. עדאלה ייצג את חברי הכנסת והמפלגות הערביות בפני ועדת הבחירות המרכזית ולאחר מכן בבית המשפט העליון. רוב חברי הוועדה הצביעו בעד מניעת השתתפותם של מפלגת בל"ד וח"כ עזמי בשארה וח"כ אחמד טיבי בבחירות לכנסת ה-16. הוועדה אישרה את מועמדותם של ח"כ עבד אלמלכ דהאמשה והמפלגות חד"ש-תע"ל ורע"מ.

בית המשפט העליון דן בערעורים בהרכב מורחב של 11 שופטים. ב-9 בינואר 2003 הפך את החלטות ועדת הבחירות המרכזית, קיבל את הערעורים בתיק של ח"כ בשארה ובל"ד (ברוב של שבעה שופטים נגד ארבעה) וכן קיבל את ערעורו של ח"כ טיבי בפה אחד ובכך אישר את מועמדותם והשתתפותם בבחירות לכנסת ה-16.

עתירה נגד שלילת זכויותיה הפרלמנטריות של ח"כ חנין זועבי

בג"ץ 8148/10, חנין זועבי ואח' נגד הכנסת

עדאלה, האגודה לזכויות האזרח וח"כ חנין זועבי עתרו לבג"ץ נגד ההחלטה לשלול את זכויותיה הפרלמנטריות של ח"כ זועבי בגין השתתפותה במשט לעזה במאי 2010.

בית המשפט העליון הוציא צו על תנאי שבו הורה לכנסת לנמק מדוע לא תבטל את ההחלטה לשלול מח"כ זועבי את הזכויות המוקנות לה על פי החוק מעצם היותה חברה כנסת כגון שלילת דרכונה הדיפלומטי למשך כל הקדנציה. כמו כן הורה בג"ץ על הרחבת ההרכב שידון בעתירה. **התיק תלוי ועומד.**

מדינת ישראל נגד עזמי בשארה

בג"ץ 11225/03, ח"כ ד"ר עזמי בשארה נגד היועץ המשפטי לממשלה ואח'

בנובמבר 2001, לאור בקשתו של היועץ המשפטי לממשלה, הסירה הכנסת את חסינותו של ח"כ עזמי בשארה. לאחר הסרת חסינותו הועמד ח"כ בשארה לדין בגין שתי עבירות: עבירה על הפקודה למניעת טרור (1948) בעקבות נאומים פוליטיים שנשא

שלטון מקומי

הזכות לשלטון מקומי

בג"ץ 3183/10, חוסיין אל-רפאיעה ואח' נגד שר הפנים ואח'. העתירה הוגשה בשיתוף האגודה לזכויות האזרח ובשם תושבי המועצה האזורית אבו בסמה, אנשי ציבור, ועד ראשי הרשויות המקומיות הערביות, פורום דו־קיום בנגב לשוויון אזרחי, פורום מען, פורום החינוך הערבי בנגב והמרכז לפלורליזם יהודי; בג"ץ 5734/99, עומר מבארכה נגד הרב יצחק עידן, ראש מועצת מזרעה ואח'

המועצה האזורית אבו בסמה הוקמה ב־2003, בעקבות מאבק ממושך שניהלו הערבים הבדווים בנגב להכרה בכפריהם. עשרה יישובים כפריים, שבהם כ־30 אלף תושבים, נכללים בתחום השיפוט שלה והיא מספקת שירותים לכ־40 אלף תושבים נוספים מהכפרים הלא־מוכרים שבסמוך לתחום השיפוט שלה.

עדאלה עתר לבג"ץ נגד "חוק אבו בסמה", שביטל את הבחירות למועצה ובמקומה השאיר על כנה מועצה ממונה, מאפשר לשר הפנים לדחות ללא הגבלה את הבחירות הראשונות במועצה האזורית הבדווית. בעתירה ביקשנו להורות לשר הפנים להודיע על קיום בחירות דמוקרטיות במועצה בהקדם האפשרי.

בעקבות העתירה התחייב משרד הפנים לקיים את הבחירות הראשונות במועצה האזורית אבו בסמה ב־4 בדצמבר 2012.

באום אלפחם ובסוריה, שבהם, כפי שנטען, הביע תמיכה בארגון טרור; וכן בגין עבירות על תקנות חירום (יציאה לחו"ל) 1948 בשל ביקורים שארגן לערבים אזרחי ישראל שביקשו לבקר קרובי משפחה בסוריה (שאותם לא ראו מאז 1948). באפריל 2003 ביטל בית משפט השלום בנצרת את ההאשמה נגד ח"כ בשארה בגין הביקורים בסוריה וקיבל את טענות עדאלה כי תקנות אלו לא חלות על חבר כנסת הנושא דרכון דיפלומטי. לגבי תחולת החסינות על הנאומים, ולאחר דיונים שנמשכו קרוב לשנתיים, החליט בית משפט השלום לא להכריע בשאלה אלא להשאיר לסוף ההליך הפלילי. בעקבות זאת הגשנו בינואר 2004 עתירה לבג"ץ שבה נטען כי ההתבטאויות הפוליטיות שיוחסו לו בכתב האישום נופלות במסגרת החסינות המהותית המוקנית לו מכוח תפקידו כחבר כנסת.

בג"ץ קיבל את העתירה ברוב של שני שופטים (ברק וריבלין) כנגד עמדתה החולקת של השופטת חיות, וביטל את כתב האישום בעניין הנאומים בשל תחולת החסינות.

הכפר הלא־מוכר עתיר אום אלחיראן בנגב

עקורה מליפתא מצביעה אל עבר ביתה (צילום: אן פאק/אקטיביסטיילס)

העדפה מתקנת

ייצוג נשים ערביות בדירקטוריונים של חברות ממשלתיות

בג"ץ 10026/01, עדאלה נגד ראש הממשלה ואח'

בדצמבר 2001 הגשנו עתירה לבית המשפט העליון כנגד ראש הממשלה ושריה ודרשנו יישום שוויוני של החקיקה והפסיקה המתייחסת לייצוג נשים בדירקטוריונים של חברות ממשלתיות. יממה לאחר הגשת העתירה הורה בית המשפט למשיבים לנמק את הסיבה לתתייצוג של נשים ערביות.

באפריל 2003 דחה בית המשפט העליון את העתירה בכפוף להצהרות המשיבים כי הם פועלים להשגת ייצוג הולם של בני ובנות האוכלוסייה הערבית בקרב מועצות מנהלים של חברות ממשלתיות.

זכות ההתאגדות

הוועד הארצי להגנה על זכויות העקורים

ב-1999 סירב רשם העמותות לרשום כעמותה את הוועד הארצי להגנה על זכויות העקורים בישראל. ערערנו על הסירוב בפני בית המשפט המחוזי בירושלים וטענו כי הסירוב מפר את זכות ההתאגדות והאסיפה.

בעקבות הערעור הושג הסכם המקבל את שם העמותה ואת מטרת הוועד, ושינוי קל הוכנס באמנת ההתאגדות.

"הניסיון שלי בעדאלה, אף כי היה קצר, היווה חלק קריטי בהתפתחות המקצועית שלי כעורך דין. בעדאלה, יותר מאשר בכל מקום אחר, למדתי להאמין בכוחו של החוק ובכוחם של עורכי דין להשיג את מה שהפוליטיקה וצורות שונות של פעילות פוליטית לא מצליחות להשיג."

עו"ד בראד ברוקס-רוכין, משרד האוצר של ארצות הברית, התמחה בעדאלה בקיץ 1998

הזכות להשתתף בבחירות לשלטון המקומי

בג"ץ 5734/99, עומר מבארכה נגד הרב יצחק עידן, ראש מועצת מזרעה ואח'

בשנת 1996 זכה הכפר מזרעה למעמד מוניציפלי עצמאי. כהכנה לבחירות לרשות המקומית מינתה הממשלה ראש מועצה, מועצה מקומית ממונה וכמה בעלי תפקידים מינהליים. ראש המועצה היה מעורב לפי הטענה במעשי שחיתות ולכן הודח מתפקידו. באוגוסט 1999 פורסם מכרז פנימי לתפקיד מזכיר המועצה. המכרז הופץ רק בקרב עובדי המועצה ולא פורסם בשפה הערבית. בעקבות המכרז מונה איש ש"ס.

באוגוסט 1999 הגשנו עתירה לבית המשפט העליון ודרשנו לבטל את המכרז הפנימי למשרת מזכיר המועצה, ולהורות כי מכרז זה וכל המכרזים העתידיים יפורסמו בשפה הערבית.

בתשובתם הסכימו המשיבים לפרסם את המכרז בערבית, אך סירבו לבטל את מינוי מזכיר המועצה או לפרסם מכרז פומבי חדש למשרה.

בחירות למועצות מקומיות בנגב

בספטמבר 2000 התקיימו לראשונה בחירות למועצות המקומיות ביישובים ערערה, ח'ורה, כסיפה, לקייה ושגב שלום שבנגב, שבמשך שנים שלטו בהם ועדות קרואות ומרבית חבריהן היו מקורבים לתנועת ש"ס. התושבים שפנו למשרד הפנים בבאר שבע כדי לרשום את מענם בתעודת הזהות שמעו כי הרישום מותנה בהסדרת כל חובותיהם למועצה.

בעקבות פנייתנו שינה משרד הפנים את מדיניותו והתיר לאבראהים אבו מחארב לרשום את הכפר לקייה כמענו בתעודת הזהות ולהתמודד בבחירות לראשות המועצה (שבהן זכה בסופו של דבר).

עתירה נגד החלטת הכנסת למנות ועדת כלכלה מבלי לכלול בה חבר כנסת ערבי

בג"ץ 4514/02, רע"מ ואח' נגד ועדת הכנסת

במאי 2002 עתרנו לבג"ץ בשמן של שלוש מפלגות ערביות נגד החלטת הכנסת להקים ועדת כלכלה בלי שתכלול אף חבר כנסת ערבי.

כתוצאה מהעתירה מינתה הכנסת לוועדה חבר כנסת ערבי אחד.

אירועי אוקטובר 2000 וועדת אור

בתקופה שבין 1 ל-8 באוקטובר 2000, במהלך מחאות נגד הדיכוי האלים בשטחים הכבושים, נהרגו 13 צעירים ערבים במשולש ובגליל מידי כוחות משטרת ישראל. השבר שגרם הרג הצעירים הערבים הפך מאז למרכיב יסודי ומכונן בזיכרון הקולקטיבי של האזרחים הערבים בישראל.

הממשלה מינתה ועדת בירור ציבורית נטולת כל סמכות משפטית או מעמד עצמאי, אך המאבק המשותף של משפחות 13 ההרוגים, ועדת המעקב העליונה לענייני הערבים בישראל, גופים פוליטיים, ארגונים לא ממשלתיים ואקדמאים יהודים וערבים למען הקמת ועדת חקירה ממלכתית גרם להחלטה ממשלתית חדשה להקים ועדה כזו. ב־8 בנובמבר באותה שנה מונתה "ועדת החקירה הממלכתית לבירור ההתנגשויות בין כוחות הביטחון לאזרחים ישראלים באוקטובר 2000", הידועה כ"ועדת אור" על שם שופט בית המשפט העליון תיאודור אור שעמד בראשה. יחד איתו כיהנו בוועדה גם השופט האשם ח'טיב מבית המשפט בנצרת ופרופ' שמעון שמיר מאוניברסיטת תל אביב. ועדת אור פעלה בצל התנגדות נחרצת לקיומה מצד השר לבטחון פנים אז, עוזי לנדאו, ושר המשפטים מאיר שטרית שתמך פומבית באל"ק רון, לשעבר מפקד המחוז הצפוני במשטרה, שהאירועים אירעו תחת פיקודו.

ועדת אור פרסמה את הדין וחשבון שלה בספטמבר 2003, לאחר ששמעה מאות עדויות, בדקה אלפי מוצגים ובחנה עשרות אלפי עמודים של חומר ראיות. ועדת אור קבעה כי לא היתה שום הצדקה להריגתם של 13 הצעירים הערבים, וכי במהלך האירועים באוקטובר 2000 נעשה שימוש בצלפים לפיזור הפגנות לראשונה מאז 1948, בניגוד לחוק ובניגוד להוראות הפתיחה באש. באף אחד מהמקרים לא נשקפה סכנה ממשית שהצדיקה את הירי הקטלני.

דו"ח ועדת אור מציג גם את היחס הבלתי אזרחי של מערכות השלטון, ובייחוד של המשטרה, לאזרחים הערבים. חלק ניכר מהדו"ח מתייחס לתפקידו השלילי והבלתי חוקי של השב"כ בקביעת המדיניות הממשלתית כלפי המיעוט הערבי. הוועדה הורתה למחלקה לחקירות שוטרים (מח"ש) להמשיך ולהעמיק בבדיקת נסיבות ההרג לצורך קביעת האחריות הפלילית, ומצאה לנכון להזהיר את הדרג המדיני והמבצעי. עמדת עדאלה היתה ועודנה שלמרות הסתייגויות מנושאים מסוימים ולמרות החסר, דו"ח ועדת אור מהווה מסמך חשוב שיש לפעול למימוש המלצותיו.

בספטמבר 2005, כחמש שנים לאחר אירועי אוקטובר 2000, פרסמה מח"ש החלטה הקובעת כי אין מקום להגיש כתב אישום באף אחד מ־13 מקרי ההרג שביצעו השוטרים. ההחלטה עוררה ביקורת ציבורית חריפה, במיוחד באשר להצדקת השימוש באלמוות נגד האזרחים הערבים, ומשפטנים רבים גרסו שהחלטת מח"ש בלתי סבירה וסותרת באופן מהותי את המלצות ועדת אור. בינואר 2008 אימץ היועץ המשפטי לממשלה את המלצת מח"ש וסגר את התיקים.

בתקופה שלאחר אירועי אוקטובר היו ידינו מלאות עבודה: לכל אורך התקופה הזאת ליוונו וייצגנו את משפחות ההרוגים, אשר כבשו את כאבן והתמודדו עם האובדן הקשה בבתי המשפט ובאולמות ועדת החקירה. אנו ממשיכים עד היום לתבוע כי האשמים יובאו לדין. מלבד כמה עתירות שהוגשו לבג"ץ במסגרת דיוני ועדת אור, שיגרנו עשרות מכתבים ליועץ המשפטי לממשלה, לוועדת אור, לוועדת השרים ליישום המלצות ועדת אור, למשטרה ולמח"ש, ופרסמנו לא פעם גילויי דעת, דו"חות ומאמרים בעיתונות בנושאים הנוגעים לאירועי אוקטובר 2000 ולעבודתה של ועדת אור. נפרט להלן את עיקר פעילותנו.

ייצוג בפני ועדת אור

עתירה לבג"ץ בדרישה לבטל את הודעות האזהרה נגד נציגי ציבור ערבים

בג"ץ 6342/02, ח"כ עבד אלמאלכ דהאמשה ואח' נגד ועדת החקירה הממלכתית ביולי 2002 עתרנו לבג"ץ בדרישה להורות לוועדת החקירה לבטל את הודעות האזהרה נגד חברי הכנסת עבד אלמאלכ דהאמשה, ד"ר עזמי בשארה ושיח' ראאד סלאח. בעתירה נטען כי ועדת אור חרגה מסמכותה, הפלתה את נציגי הציבור הערבי ופגעה בזכותם להליך הוגן בפניה. **בג"ץ דחה את העתירה.**

דרישה לקיים את עדויות אנשי השב"כ בפני ועדת החקירה הממלכתית בדלתיים פתוחות

בג"ץ 950/02, עדאלה נגד ועדת החקירה הממלכתית

בפברואר 2002 עתרנו נגד החלטת ועדת החקירה הממלכתית לקיים את דיוניה בדלתיים סגורות בעת מתן עדויותיהם של אנשי השב"כ. בית המשפט העליון דחה את העתירה וקיבל את טענות ועדת החקירה כי חלקים מעדויותיהם של אנשי השב"כ יפורסמו במועד מאוחר יותר ובכך יישמר האיזון בין אינטרס "ביטחון המדינה" ובין זכות הציבור לדעת.

ייצוג משפחות הקורבנות בוועדה

עדאלה ביקש מוועדת אור לתת למשפחות השכולות מעמד מיוחד אשר יקנה להן זכות להיות מיוצגות על ידי, כולל הזכות לשאול שאלות ולערך חקירה נגדית. **הוועדה דחתה את הבקשה.**

בפברואר 2001 הגשנו עתירה לבית המשפט העליון¹ בשם ארבע משפחות הרוגי אוקטובר 2000 נגד המרכז לרפואה

משפטית באבו כביר, בדרישה להעביר אליהן את דו"חות הנתיחה לאחר המוות של בניהם. בעקבות הגשת העתירה העבירה ועדת החקירה את הדו"חות לארבע המשפחות במרס 2001. ייצגנו ארבע משפחות הקורבנות בעקבות דרישת מח"ש להוציא את גופותיהם של ארבעה מההרוגים מקברן, כדי לאפשר לבצע בהן נתיחה.

בנוסף ייצגנו את מר עבד אלמונעם אבו סאלח, אשר במרס 2001, עם פתיחת דיוני הוועדה, תקף את סמל המשטרה גיא רייף לאחר ששמע כי היה מעורב בהריגת בנו, וליד עבד אלמונעם אבו סאלח. אבו סאלח הועמד לדין בגין תקיפה. בנובמבר 2001 הגשנו בקשה ליועץ המשפטי לממשלה לבטל את כתב האישום.² **היועץ המשפטי לממשלה דחה את הבקשה ובית משפט השלום הטיל על אבו סאלח עבודות שירות ומאסר קצר על תנאי, אך המדינה ערערה על ההחלטה ובית המשפט המחוזי הטיל עליו עונש כבד יותר.**

צוות עדאלה ביום הגשת החומר המשפטי לוועדת אור, ינואר 2001

1 בג"ץ 1274/01, אחמד מחמוד ג'בארין ואח' נגד המרכז הרפואי המשפטי ואח'.

2 א"ע 968/03, עבדל מאנם אבו סלאח נגד מדינת ישראל; פסק דין לא פורסם.

חקירת נסיבות הרג האזרחים הערבים במהלך אירועי אוקטובר 2000

עדאלה עקב אחר יישום המלצות ועדת אור, ובמיוחד אחר פעולות הנוגעות לחקירת אנשי כוחות הביטחון האחראים להרג האזרחים הערבים באוקטובר 2000 והעמדתם לדין. מאוקטובר 2000 פנינו פעמים רבות ליועץ המשפטי לממשלה ולמח"ש בדרישה לפתוח בחקירה נגד האחראים להרג האזרחים הערבים. מח"ש לא פתחה בחקירה רצינית בנוגע לאף אחד ממקרי ההרג.

כדורי גומי

בשנים 2003-2004 פנינו פעמיים למשטרה בעניין המלצת ועדת אור להפסיק את השימוש בכדורי גומי. המשטרה השיבה כי "הנושא נמצא בבדיקה".

המלצות אישיות

שבנו ופנינו למשטרה בנוגע ליישום ההמלצות האישיות של ועדת אור בדבר העסקתם ו/או קידומם של בכירים שכיחנו במשטרה בזמן האירועים.

במרס 2001 הגשנו עתירה לבג"ץ³ בשם ועדת המעקב העליונה לענייני ערבים ו-35 ראשי מועצות מקומיות ערביות, נגד השר לביטחון פנים ומפכ"ל המשטרה, בדרישה לפטר את אליק רון מתפקידו כמפקד המחוז הצפוני במשטרה. כן דרשנו מבית המשפט להשעות את אליק רון מן הפיקוד על כוחות המשטרה ביום האדמה הקרוב. **בג"ץ דחה את העתירה.**

באפריל 2001 עתרנו לבג"ץ⁴ בשם ועד משפחות הרוגי אוקטובר 2000 נגד השר לביטחון פנים ומפכ"ל המשטרה, בדרישה להקפא את העלאתו בדרגה של בנצי סאו לדרגת תת-ניצב ולהשעות זמנית מתפקידו עד לפרסום מסקנות ועדת אור. בעתירה נטען כי על אף שסאו היה המפקד האחראי על כל כוחות המשטרה ומשמר הגבול באזור ג'ת ואום אלפחם והעביר את הוראות הפתיחה באש לפקודיו, בעדותו בפני ועדת אור הוא הפגין חוסר ידיעה בסיסי של נוהלי הפתיחה באש, ואף העיד כי אינו יודע דבר על נסיבות ההרג של ארבעה צעירים באזור שהיה תחת פיקודו. **במאי 2001 דחה בג"ץ את העתירה בטענה כי הוגשה לאחר מינויה של ועדת אור, אשר טרם סיימה את עבודתה.** ביוני 2006 עתרנו לבג"ץ⁵ נגד קידומו של תנ"צ סאו לתפקיד מזכיר השר לביטחון פנים. **בעקבות המלצות ועדת אור קיבל בג"ץ את העתירה ברוב של שני שופטים נגד אחד.**

נצרת, אוקטובר 2000

3 בג"ץ 2431/01, מוחמד זידאן ואח' נגד השר לביטחון פנים ואח'.

4 בג"ץ 3286/01, ועד הורי הרוגי אוקטובר 2000 נגד השר לביטחון פנים ואח'.

5 בג"ץ 4584/06, ועד משפחות הרוגי אוקטובר 2000 ואח' נגד השר לביטחון פנים.

חוות דעת, מחקרים ופרסומים

חוות דעת שהוגשו מטעמנו לוועדת החקירה ועסקו בסיבות העומק לפרוץ אירועי אוקטובר 2000 נכתבו בידי מומחים מהארץ ומהעולם: ד"ר אחמד סעדי, פרופ' אורן יפתחאל וד"ר סטיבן מייילס (מומחה לנוהלי משטרה מבריטניה). ד"ר דני רבינוביץ, פרופ' נדום רוחאנא וד"ר יואב פלד העידו מטעם עדאלה בפני הוועדה.

בשנת 2003 פרסמנו דו"ח מקיף, "משפט ופוליטיקה בפני ועדת אור", הכולל את הסיכומים שהוגשו בפני ועדת אור בשם הנציגים הערבים המזוהרים. הסיכומים מתייחסים בין היתר אל סיבות העומק לפרוץ אירועי אוקטובר, בוחן את התנהלותה הלא-חוקית של ועדת אור מול ההנהגה הפוליטית הערבית וחושף פרטים על אודות יחסו של השלטון לאזרחים הערבים.

בשנת 2007 פרסם עדאלה את "הנאשמים – דו"ח בעניין האחריות הפלילית והציבורית להרג אזרחים ערבים באוקטובר 2000". זהו דו"ח מקיף הבוחן הן את התנהלות המשטרה בזמן האירועים והן את התנהלותן של מח"ש ושל רשויות אכיפת החוק מאז.

"הנאשמים 2", דו"ח שראה אור בשנת 2011, בוחן את החלטת היועץ המשפטי לממשלה לאמץ את החלטת מח"ש ולאשר את סגירת כל תיקי החקירה הנוגעים לאירועי אוקטובר 2000. הדו"ח עוסק בחובת המדינה לחקור חשדות לביצוע עבירות על פי הדין בישראל ובמשפט הבינלאומי; באופן שבו היועץ המשפטי העריך את הראיות שהיו בידי; בנטייתו לייחס לקורבנות רצון ליפול חלל; בהתעלמותו ממרבית המחדלים וכשלי החקירה של מח"ש; ובסתירות בין מסקנות ועדת אור למסקנותיו של היועץ המשפטי. הדו"ח מסיק כי בכירים במח"ש ובפרקליטות שהיו אחראים לחקירת מקרי ההרג פעלו במצב של ניגוד עניינים אישי ומוסדי ובכך הפרו את חובתם כלפי הציבור ושיבשו את חקירת מקרי המוות. לפיכך, ייתכן כי דרגת החומרה של מעשים אלה היא מעבר לרף האחריות הפלילית.

החלטת היועץ המשפטי יצרה למעשה מצב של חסינות לכל אנשי המשטרה המעורבים בעבירות שגרמו להרג ולפציעות. במתן גיבוי לפעולה הכושלת של מח"ש הצטרף היועמ"ש לכשל ואף העצים אותו. בכך נקבעו סטנדרטים נמוכים ובלתי ראויים לחובת הרשויות לחקור ולהעמיד לדין אזרחים הנפגעים על ידי נציגי המדינה. הלקח לא נלמד, הצדק לא נעשה ואיש מהאחראים לירי הקטלני לא נשא

באחריות. חסינות זו מעודדת הפרות חוזרות ומתמשכות של זכויות אדם ומותירה את הקורבנות וקרוביהם חסרי הגנה. במקרה זה יש לחסינות גם היבט קולקטיבי, באשר היא מותירה את כלל הערבים אזרחי ישראל חסרי הגנה וחשופים לפגיעה.

לבסוף מונה הדו"ח גם כמה צעדים שיש לנקוט ללא דיחוי: ראשית, לפתוח מחדש את תיקי החקירה ולהעבירם לידי גורם עצמאי, מקצועי וחסר פניות שיפעל בהתאם להוראות הדין בישראל ולסטנדרטים שגובשו במשפט הבינלאומי. גוף זה יוסמך לבדוק את הראיות הקיימות נגד אנשי המשטרה בכל אחד מתיקי החקירה ויורה על הגשת כתבי אישום כאשר הראיות מספיקות; לבצע פעולות חקירה נוספות כאשר הראיות אינן מספיקות להגשת כתבי אישום; לבדוק את פעולותיהם של בעלי תפקידים במח"ש, של היועץ המשפטי ושל צוות הבדיקה של הפרקליטות ולהחליט מה הם הצעדים שראוי לנקוט בעקבות מחדליהם; ולהורות על פעולות מערכתיות שיש לבצע כדי למנוע הישנות מחדלים וכשלי חקירה דומים בעתיד.

בנוסף, פנינו כמה וכמה פעמים לוועדת השרים, דחקנו בה לסיים את עבודתה וביקשנו לקבל את מסקנותיה, ופרסמנו מודעות בעיתונות כדי להעלות לסדר היום את הדרישה להקים ועדת חקירה שתתחורר להגיע לחקר האמת ללא שיקולים זרים ותמצה את הדין עם האחראים למחדל אוקטובר.

עו"ד רינה רוזנברג, עו"ד ריאד אניס ז"ל (מימין) ועו"ד חסן ג'בארין (משמאל) בהתייעצויות עם המשפטנים סטיבן קמליש (QC) ואימראן חאן לקראת הדיונים בוועדת אור, 2001

אתר ביהמה נחמה — — אתר זמני
3.10.2000

הנרדון! איננו שגור גורג לקבלה

1. באיננו האמלכה לקבלה — שוטנים חינה
נימ גכה אישור אטמני אר לקבלה
ש המלחמה כפקקאן!

- א. יאקו-סאלה ולי עבד ת.ג. 253799635 יזי 77
מסתנין
- ב. יאניס זאגז פרק ת.ג. 269272692 יזי 57
מסתנין
- ג. זאבא אלסו חסן ת.ג. 202799338 יזי 88
א זראבה
- ד. נאסר עאלא ותלד ת.ג. 202799338 יזי 83
א עבבה

2. אסיסלרס

עקב יצא רפ"ם
לא שאלה חסא
מסע

מסע חסא
מסע חסא

7.2.77 00:00:00 (22.02) 92/71540
10/03 00:10:49 NO.554 01/01

אישור לשחרור גופות ארבעת הרוגי
עראבה וסחי'נין לקבורה, שנשלח על ידי
המשטרה באישור מח"ש לבית החולים
בנהריה למחרת הירי הקטלני. מח"ש
אפשרה את הקבורה המהירה ובכך
סיכלה את האפשרות לבצע נתיחות

קרקע, תכנון ובנייה

סוגיית הקרקע, בדומה לסוגיית האזרחות, היא נושא מרכזי בהפליית האזרחים הערבים. נושאים כמו זכותם של העקורים לשוב לבתיהם, כפרים לא מוכרים, הפקעת קרקעות, הפרדה במגורים ותכנון בלתי צודק ובלתי הולם ממשיכים להוות מכשול מרכזי בפני אזרחות שווה.

רוב אדמותיהם של האזרחים הערבים הופקעו בשנות החמישים והשישים. משנת 1948 לא הוקם ולו יישוב ערבי אחד חדש. ביישובים הערביים שוררת צפיפות רבה והתשתית בהם אינה מתאימה למספר תושביהם. המדיניות המפלה בכל תחומי התכנון והקצאת הקרקעות מונעת את הגדלת שטחי השיפוט של הרשויות המקומיות הערביות או הוספת שטחים לפיתוח, משכונות מגורים ועד לאזורי תעשייה ותעסוקה. מניעת הקצאה של שטחי פיתוח חונקת את היישובים הערביים והביאה למצוקת קרקע המאלצת תושבים רבים לבנות ללא היתרים וחושפת אותם לאיומים בהריסה. בעשר השנים האחרונות נהרסו אלפים רבים של בתים ביישובים הבדוויים בנגב ובמזרח ירושלים.

הפקעת קרקעות

ערעור שהוגש לבית המשפט העליון על הפקעת אדמות אל-לג'ון

ע"א 4067/07, ג'בארין ואח' נגד מדינת ישראל ואח'

בינואר 2010 דחה בית המשפט העליון את הערעור שהגשנו בשמן של 486 משפחות מאום אלפחם על החלטת בית המשפט המחוזי בנצרת ממרס 2007, שעיקרו דרישת העותרים לבטל הפקעת חלק מאדמותיהם שנעשתה בשנת 1953 לצורכי "התיישבות", ובמקום זאת היא משמשת כיער נטע אדם. מדובר בשטח של 200 דונם מאדמות הכפר הערבי העקור לג'ון הסמוך למגידו.

בית המשפט דחה את עיקר טענתם של המערערים נגד תוקפה של ההפקעה משנת 1953 ואת הדרישה להחזיר לבעליהן המקוריים מכיוון שלא נעשה בה שימוש לצורכי "התיישבות" חיונית. השופטים קבעו כי "ייעוד של ייעור עולה בקנה אחד עם צרכים של התיישבות ופיתוח."

דרישה להקפיא מכרז של חברה פרטית למכירת קרקעות שהופקעו בשנת 1958

בג"ץ 5902/08, סעידה חמדאן ואח' נגד משרד האוצר ואח'

בשנת 1958 הופקעו 130 דונם משלושה אזרחים ונמסרו לחברת מבטחים. על הקרקע המופקעת הקימה החברה בית הארחה לעובדים. בשנת 2000 הפסיק בית הארחה את פעילותו וחברת מבטחים החליטה למכור את המקרקעין המופקעים ולפיכך פרסמה הודעה לציבור להגשת הצעות רכישה.

ביוני 2008 עתרנו לבג"ץ בשמם של שלושת האזרחים שמהם הופקעה הקרקע בדרישה להחזיר להם את בעלותם בחלקת אדמה ששטחה כ-10 דונם, מכיוון שהקרקע איננה נחוצה עוד למטרות ההפקעה ומכל מקום לא שימשה עד כה למטרות ההפקעה. אנו טענו כי חלוף הזמן הארוך שעבר בלי שנעשה שימוש באותה חלקת קרקע למטרות ההפקעה והכוונת למכירתה מעידות כי מלכתחילה לא היה צורך בהפקעה ו/או כי מטרת ההפקעה הוזנחה או חדלה להתקיים, ודרשנו להצהיר כי ההפקעה איננה תקפה ולהורות לשר האוצר ולחברת מבטחים להקפיא את הליכי המכרז למכירתה עד להכרעה סופית בעתירה.

כעבור כשבועיים החליט בג"ץ שלא להוציא צו ביניים בעתירה. בעקבות ההחלטה ביקשנו מבג"ץ לשקול מחדש את החלטתו, אך גם בקשה זו סורבה.

הפרדה במגורים

ועדות קבלה ליישובים קהילתיים

בג"ץ 8036/07, פתינה אבריק זבידאת ואח' נגד האגודה השיתופית רקפת מינהל מקרקעי ישראל ואח'

בני הזוג זבידאת, אדריכלים במקצועם, נישאו בקיץ 2006 וביקשו להקים את ביתם ביישוב קטן, מרווח ובלתי צפוף המעניק רמת שירותים גבוהה ולמצוא מקום שבו יוכלו לגדל את ילדיהם בהתאם לתפיסותיהם התכנוניות והסביבתיות. בני הזוג הגישו בקשה לקניית מגרש ביישוב רקפת והתבקשו לעבור הליך קבלה בהתאם לנוהלי ועדת הקבלה. במסגרת הליך זה נערך להם מבחן "התאמה חברתית" – אחד הקריטריונים לקבלה ליישובים קהילתיים. בפגישה עם חברי ועדת הקבלה האזורית במשגב נמסר להם, בין היתר, כי מועמדותם נדחתה מחמת אי-התאמה חברתית על פי חוות הדעת המקצועית.

בספטמבר 2007 עתרנו לבג"ץ בשם בני הזוג פאתנה ואחמד זבידאת וטענו כי קיומן של ועדות קבלה ביישובים קהילתיים מנוגד לחוק ואינו מתיישב עם זכותו של האזרח לבחור את מקום מגוריו בכל יישוב שיבחר. **לאחר מאבק משפטי של שש שנים קיבל הרכב בג"ץ בן שלושה שופטים (נשיאת בית המשפט השופטת דורית ביניש, השופט אליקים רובינשטיין והשופטת עדנה ארבל) בספטמבר 2011 את עתירתם של בני הזוג זבידאת והורה למסור לידיהם מגרש למגורים בתוך 90 ימים.**

בעקבות העתירה שהגשנו בספטמבר 2007 הודיע מינהל מקרקעי ישראל במרס 2010 על החלטתו להנהיג הסדר מתוקן בכל הנוגע להליכי קליטה והקצאת מגרשים ביישובים קהילתיים. על כן הגשנו במאי 2010 עתירה מתוקנת לבג"ץ, ובה נטען כי ההסדר החדש אינו שונה במהותו מההסדר הקודם שאליו מתייחסת העתירה המקורית. בשניהם נקבע מנגנון ועדות הקבלה אשר פועל מתוך פגיעה חמורה בזכויות יסוד חוקתיות, בניגוד לפסקת ההגבלה ובניגוד לחוק חובת המכרזים (התשנ"ב-1992).

בעתירה ציינו כי היישובים הקהילתיים אינם מיועדים לאוכלוסיות ייחודיות והם מוקמים על קרקעות שבבעלות המדינה, אך מינהל מקרקעי ישראל מסמיך את חבריהם לקבוע מיהו מתאים להתגורר בהם. כך חלק קטן מאזרחי ישראל מקבלים הסמכה, שאינה מעוגנת בחקיקה, לקבוע את חלוקת הקרקע הציבורית במדינה ואת זכותם של שאר האזרחים לבחור את מקום מגוריהם. "התאמה חברתית" היא קריטריון שרירותי והשימוש בו הוא ההסבר

עלות שפ"י:

בני הזוג לא שירתו בצבא.

מצומק:

שם בן הזוג	מקום עבודה	תפקיד	תאריכים
פאתנה	בצלאל	פרי"ח	06-03
אחמד	עצמאי	ארכיטקט	05 - חיים

מכון קינן - שפ"י

מכון מוססיים יעסיכילוגיא תפוקתה

שוות דעת
מועמדים לקליטה
במועצה אזורית משגב

רקפת

השכלה:

שם בן הזוג	מוסד	מגמה	תואר/תעודה	שנת סיום
פאתנה	בצלאל	ארכיטקטורה	לקראת תואר ראשון	2006
אחמד	בצלאל	ארכיטקטורה	B.Arch	2005

מאפיינים בינאזשיים

פאתנה

לפאתנה יכולות בין אישיות טאות. היא בחורה יחידותית ונחמדה, היודעת להתנסח בצורה יפה, להציג את עמדותיה ולנהל דאלוג ושיתה. מרשימה כמי ששואפת להתחבב על הסובבים אותה ונמנעת מקונפליקטים וחילוקי דעות. עם זאת, הרושם הוא שהיא בחורה אינדיבידואליסטית. ולכן בסופו של דבר מחפשת לחשיג את מטרותיה ופחות מחויבת לכלל ולקהילה בה נמצאת.

אחמד

לאחמד כישורים בין אישיים בינוניים. מחד, מדגיש מאוד סובלנות ומשתדל לפעול בהתאם לעמדותיו וערכיו. הוא מחפש להתאים עצמו לגורמות ולכללי ההתנהגות המקובלים. אולם, הוא חסר מידה מספקת של תחכום בין אישי ומתקשה להשתלב בטבעיות בחברה. גראה כי הוא נוטה לחיות מרכז יתר על המידה בעצמו ובצרכיו ולכן בסופו של דבר אינו די רגיש ופתוח לעמדות אחרים, דבר המפריע לו להשתלב וליצור קשרים.

לסיכום, המדובר בזוג צעיר ובעל זוגיות צעירה ולא די מבוססת. המוטבציה נסובה בעיקר סביב רצון לגור בבית פרטי מחוץ לכפר ולא על רצון לחיי קהילה ונראה שלא שקלו מספיק את כל המורכבויות והכרומות במעבר לשוב קהילתי, ולא את משמעות החיים בקהילה. מבחינה חברתית, קשה לדעת כיצד ישתלבו ומה תהיה תרומתם לקהילה, בפרט לאור אישיותו של אחמד.

לאור כל זאת התאמתם לקליטה הגה ברמה נמוכה וחם אינם מומלצים.

קטעים מתוך חוות הדעת של
מכון קינן שפ"י לגבי התאמתה של
משפחת זבידאת ליישוב רקפת

עתירה לבטל את תוכנית "דרך היין" להקמת התיישבויות בודדים בנגב

בג"ץ 2817/06, עדאלה נגד המועצה הארצית לתכנון ובנייה

במרס 2006 הגישו עדאלה, יחד עם בָּמקום – מתכננים למען זכויות תכנון והפורום לדו קיום בנגב עתירה לבית המשפט העליון נגד המועצה הארצית לתכנון ובנייה ומינהל מקרקעי ישראל, לביטול תוכנית "דרך היין".

באזור הנגב קיימות כיום כמה עשרות התיישבויות בודדים, ששטחן הכולל עולה על 81 אלף דונם. התיישבויות אלה הוקמו ללא אישורים ובניגוד לדיני התכנון והבנייה. בעתירה טענו כי באמצעות התיישבויות אלה מקצות הרשויות, שלא כדיון, שטחי קרקע ציבורית נרחבים למשפחות יהודיות בודדות, בין היתר כדי למנוע את פיתוחה של האוכלוסייה הערבית בשטחים אלה ולהבטיח שימוש בלעדי של אזרחי המדינה היהודים בהם.

ביוני 2010 דחה בג"ץ את העתירה ופסק שהחלטת רשויות התכנון לאשר את תוכנית "דרך היין" היא חלק ממדיניות התכנון וכי אין לבית המשפט סמכות להתערב בה.

חוות בודדים כרמי עבדת (צילום: אלברטו דנקברג)

העיקרי לכך שאין כמעט משפחות ערביות המתגוררות ביישובים הקהילתיים. גם יהודים ממוצא מזרחי ואתיופי, משפחות חד-הוריות, הומוסקסואלים ולסביות נכשלים במבחן "ההתאמה החברתית" ולכן הם מודרים כמעט לחלוטין מהיישובים הקהילתיים. לאזרחי המדינה שמורה הזכות להתגורר בכל יישוב לא ייעודי בישראל.

חוק ועדות הקבלה

בג"ץ 2504/11, עדאלה, קול אחר בגליל, המרכז הערבי לתכנון אלטרנטיבי, במקום – מתכננים למען זכויות תכנון, הקשת הדמוקרטית המזרחית והבית הפתוח בירושלים לגאווה ולסובלנות נגד הכנסת

"חוק ועדות הקבלה" מעגן בחוק את פעילותן של ועדות הקבלה – גופים הבוחרים מועמדים לרכישת מגרשים ויחידות דיור ביישובים קהילתיים ובהרחבות קהילתיות במושבים ובקיבוצים שיושבים על "אדמות מדינה". בוועדות יש "נציג מטעם הסוכנות היהודית או ההסתדרות הציונית" – ישויות ממשלתיות למחצה – וחלק מתפקידן הוא סינון מועמדים ערבים וחברים בקבוצות שוליים אחרות. כיום פועלות ועדות קבלה ב-695 יישובים קהילתיים ויישובים חקלאיים, המהווים 68.5% מכל היישובים בישראל וכ-85% מהיישובים הכפריים במדינה. לפי החוק החדש, ועדות קבלה בודקות אם המועמדים מתאימים ל"חיי חברה בקהילה" ול"מרקם החברתי והתרבותי" של היישוב וכן לתנאים מיוחדים שנקבעים על ידי האגודות השיתופיות ביישובים אלה. מינהל מקרקעי ישראל מיסד את הקריטריון של "התאמה חברתית" כדי לעקוף את פסק הדין התקדימי של בג"ץ בפרשת קעדאן משנת 2000 אשר קבע כי השימוש בסוכנות היהודית כדי להדיר אזרחים ערבים מאדמות מדינה מהווה אפליה על רקע של זהות לאומית.

ב-2007 עתרנו לבג"ץ כדי לערער על פעילותן של ועדות הקבלה, בשם משפחת זבידאת, שוועדת הקבלה ביישוב הקהילתי רקפת בגליל דחתה את בקשתה בנימוק המשפיל והעמום של "אי-התאמה חברתית".

לאחר אישורו הסופי של החוק בכנסת, ב-22 במרס 2011, עתרנו נגדו לבג"ץ. החוק יחול על 434 יישובים (כ-90% מהיישובים הקהילתיים בישראל) והוא מעניק שיקול דעת כמעט מוחלט לוועדות הקבלה בכל הנוגע לדחיית מועמדים המבקשים להתגורר ביישובים אלה. **ביוני 2011 הוציא בג"ץ צו על תנאי נגד החוק. התיק תלוי ועומד.**

היישוב כמון (צילום מתוך אתר האינטרנט של היישוב)

והן ועד היישוב כמון התנגדו לבקשה מאחר שייעוד החלקה שונה למגורים מכיוון שיוזמי התוכנית לא ידעו כי מדובר בקרקע פרטית, וכן כי מן הראוי שמשפחת סוואעד תעבור להתגורר ביישוב כמאנה שכן הם עלולים לגרום לבעיות חברתיות כתוצאה ממגוריהם בכמון. בספטמבר 2004 הגשנו ערר לוועדה המחוזית לתכנון ובנייה (מחוז צפון) בשמם של עאדל ועיטאף סוואעד על החלטת הוועדה המקומית לתכנון ובנייה במשגב לדחות את בקשתם להיתר. **ביוני 2005, אחרי שבע שנים של מאבק משפטי ותכנוני, קיבלה ועדת הערר המחוזית במחוז צפון של משרד הפנים את הערר והחליטה לתת להם היתר בנייה.**

הוועדה קבעה כי "א. אין להפלות בין אדם לאדם, על בסיס של דת או לאום, במישרין או בעקיפין, בעת הקצאה של מקרקעין. ב. קיימת אפשרות להקצות מקרקעין לקבוצת אוכלוסין בעלת מאפיינים מיוחדים או למיעוט דתי או לאומי המעוניין לשמר את תרבותו או לאומיותו. [...] כמון] אינו יישוב המאגד קהילה בעלת פילוסופיה ייחודית, או בעלת תרבות או אמונה השונה מהמקובל במדינת ישראל [או...]. נועד לקדם אוכלוסייה בעלת מאפיינים ייחודיים."

לאחר מכן החליטה הוועדה המקומית לתכנון ובנייה משגב להתנות

דרישה לבטל את מדיניות מינהל מקרקעי ישראל בעניין שיווק קרקעות קק"ל

בג"ץ 9205/04, עדאלה נגד מינהל מקרקעי ישראל והקרן הקיימת לישראל

קק"ל שולטת במאות אלפי דונמים שהיו בבעלותם של ערבים לפני קום המדינה, ובבעלותה נמצאים כיום כ-2.5 מיליון דונם, כ-13% משטח המדינה. משקלן הכולל של הקרקעות שבבעלות ציבורית מגיע ל-93% משטח המדינה – חלק ניכר מהן רכוש פלסטיני של יישובים שנעקרו או נהרסו וקרקעות שהופקעו מידי הערבים על פי מסכת רחבה של חוקי הפקעה. באוקטובר 2004 עתרנו לבג"ץ נגד מינהל מקרקעי ישראל (ממ"י), שר האוצר וקק"ל בדרישה לבטל את תקנה 27 לתקנות חובת המכרזים (התשנ"ג-1993), המונעת מאזרחי המדינה הערבים מלהשתתף במכרזים לשיווק קרקעות קק"ל.

בעקבות הגשת העתירה ביקשה קק"ל כי בית המשפט העליון לא ידון בסוגיות המועלות בעתירה, מאחר שהן ממוקמות "בלב לבם של צמתים אידיאולוגיים, מכוננים" וכי הן "מחייבות דיון והכרעה בשאלת אופייה וזהותה של מדינת ישראל כמדינה יהודית, באחריות הדדית ובשותפות הגורל לעם היהודי בתפוצות". **התיק תלוי ועומד.**

דרישה להתיר למשפ' סוואעד לבנות בית ביישוב כמון

ועדת ערר מחוזית – מחוז צפון, ערר 192/04, עאדל סוואעד נגד הוועדה המקומית לתכנון ולבנייה משגב

בשנת 1997 הגישו בני הזוג סוואעד, המתגוררים בבית לא מוכר על חלקת אדמה פרטית שבבעלותם ביישוב כמון, בקשה להיתר בנייה על המגרש. מאז הגשת הבקשה ועד אוגוסט 2004 מיאנה הוועדה המקומית מלדון בבקשתם, והם התבקשו לבצע בה תיקונים שונים וכן להשיג את הסכמת מינהל מקרקעי ישראל לבקשה להיתר, שכן למינהל מקרקעי ישראל כ-1,800 מ"ר במגרש שגודלו כ-1,800 מ"ר.

באוגוסט 2004, אחרי טרטור של כשבע שנים, דחתה הוועדה המקומית לתכנון ובנייה במשגב את בקשת בני הזוג סוואעד להיתר. בהחלטתה הסבירה בין היתר כי הן מינהל מקרקעי ישראל

היישובים הלא-מוכרים

בישראל קיימים עשרות יישובים ערביים לא-מוכרים, רובם בנגב. בחוק התכנון והבנייה (תשכ"ה 1965) הוגדרו השטחים שבהם נמצאים יישובים אלה כאזורים שאינם מיועדים למגורים, וכתוצאה מכך אין להם שום מעמד רשמי. רוב היישובים האלה היו קיימים עוד לפני 1948, ולמרות זאת הם אינם מופיעים במפות הרשמיות, אין להם מועצה מקומית והם אינם נכללים בתחומיה של שום רשות מקומית או אזורית. 60-70 אלף התושבים ביישובים אלה אינם מקבלים כמעט שום שירותים: חשמל, מים זורמים, קווי טלפון, מוסדות חינוך ושירותי בריאות. הממשלה אינה מתירה לתושביהם לבנות לצורכי מגורים או תשתיות בשטח היישובים, לשפץ את בתיהם, לסלול כבישים או מדרכות ולבנות מערכות ביוב.

דרישה לאסור את ריסוס היבולים החקלאיים של תושבי הכפרים הלא מוכרים בנגב

בג"ץ 2887/04, סלים אבו מדיגם ואח' נגד מינהל
מקרקעי ישראל ואח'

במשך כמה שנים נהג מינהל מקרקעי ישראל לרסס בחומר רעיל מסוג ראונד-אפ יבולים השייכים לאזרחים ערבים בדווים בטענה שהם גדלים באדמות השייכות למדינה. מטרת הריסוס היא "למנוע את פלישתם לאדמות נוספות בנגב". בשנים האחרונות רוססו ללא התראה מוקדמת לפחות 20 אלף דונם בקוטל עשבים רעיל. המדינה טענה כי החומר אינו מסוכן והביאה כראיה חוות דעת המועתקת מאתר האינטרנט של היצרנית. במרס 2004 הגשנו עתירה לבג"ץ בדרישה לאסור על ריסוס היבולים. בג"ץ קבע בפסק דין עקרוני כי הריסוס אסור בהיותו מסכן חיי אדם.

שתי בקשות להיתר בנייה שהגישה משפחת סוואעד בחיבור של המגרש לרשת הביוב, אך אין תכנון להעברת שלוחה של המערכת אל הכביש הראשי שייסלל ליד המגרש ושתחתיו תונח התשתית למערכת הביוב. הוועדה גם דחתה הצעה שהעלתה המשפחה לחפור בור ספיגה כפתרון זמני, עד שתושלם הנחת הצנרת הדרושה לחיבור המגרש לרשת הביוב. 12 שנים אחרי הבקשה המקורית, בינואר 2009, הגשנו עוד ערר לוועדת הערר המחוזית וטענו כי הוועדה הניחה במכוון אינספור מכשולים בדרכה של משפחת סוואעד כדי למנוע כל חיבור של המגרש שבבעלותה לרשתות תשתית, והשתמשה באי-חיבור לתשתיות כנימוק לאי-מתן היתר בנייה. התנהלות זו מעידה ששיקולי הוועדה בנוגע לבקשתה של משפחת סוואעד לא היו אובייקטיביים.

התיק נסגר בדרישת ועדת הערר לנסות להמציא אישורים לתשתיות.

ידיעות אחרונות, 2.4.2004

הזכות לכתובת

בג"ץ 3607/97, מוחמד סוואעד ואח' נגד משרד הפנים ואח'

תושבי היישובים הלא-מוכרים אינם זכאים לרשום בתעודת הזהות שלהם את שם היישוב שבו הם מתגוררים כמען רשמי כדי שיוכלו להשתתף בבחירות, לקבל דואר ולנהל חיי קהילה. ביוני 1997 עתרנו לבית המשפט העליון נגד משרד הפנים בשם כמה מאות מתושבי הכפר הלא מוכר חוסינייה שבצפון הארץ.
בעקבות התערבות בית המשפט הוסף שם הכפר חוסינייה לרשימת היישובים לצורך רישומו כמען.

המקרה של עתיר-אום אלחיראן

בני שבט אבו אלקיעאן, תושבי הכפר עתיר-אום אלחיראן, גורשו תחילה מאדמותיהם בח'רבתזובאלה, שאותן עיבדו במשך דורות, וזמן מה הצטוו לעבור ממקום למקום. לבסוף התבקשו על ידי המושל הצבאי לעבור לאזור נחל יתיר, ושם הקימו בשנות החמישים את הכפר עתיר-אום אלחיראן, שאינו מוכר עד היום. בעקבות ההחלטה להקים יישוב יהודי בשם חירן על אדמות כפרם ביקש מינהל מקרקעי ישראל לפנות את כלל תושבי הכפר (כ-1000 נפשות), להרוס את בתיהם ולגרשם שוב, בפעם הרביעית, לאחד היישובים שהוקמו במיוחד לבדווים המגורשים מבתיים וליישוב אוכלוסייה יהודית במקומם ועל חורבות כפרם.

אנו פנינו לבית משפט השלום בקרית גת⁶ בבקשה לבטל צווי הריסה נגד 33 בתים בעתיר-אום אלחיראן וטענו כי תושבי עתיר-אום אלחיראן אינם פולשים לאדמות כי אם יושבים עליהם בהסכמת המדינה, וישיבתם שם אינה פוגעת באינטרס הציבורי. הריסת הבתים פוגעת בזכותם לכבוד שכן היא תשאיר אותם ללא קורת גג. בדצמבר 2011 דחה בית משפט השלום בקרית גת את הבקשות והורה על הריסת הבתים.

כן פנינו לבית המשפט המחוזי⁷ בערעור על החלטת בית משפט השלום בבאר שבע לפנות חלק מתושבי עתיר-אום אלחיראן, אך בית המשפט הורה לפנות מבתיים את כל התושבים. לפיכך

פנינו לבית המשפט העליון⁸ בבקשה לבטל את פסק הדין של בית המשפט המחוזי בבאר שבע⁹, שאישר בסוף פברואר 2011 את תביעת המדינה לפנות את תושבי הכפר ולשלול מהם את הזכות לקרקע שבה הם יושבים יותר מ-55 שנה.

במקביל פעלנו לבטל את תוכנית המתאר למטרופולין באר שבע ולהביא להכרה בכפר הערבי הבדווי אום אלחיראן. יחד עם עמותת במקום הגשנו באוקטובר 2007 שתי התנגדויות, אחת כללית בנושא הכפרים הבלתי מוכרים ואחת בשם תושבי עתיר-אום אלחיראן נגד הקמת היישוב חירן. **ההתנגדות נדחתה בינואר 2011.**

עוד הגשנו יחד עם עמותת במקום לוועדה המחוזית לתכנון ולבנייה – מחוז דרום התנגדות לתוכנית "יער יתיר" (264/03/11), המבקשת לפנות את תושבי הכפר, להרוס את בתיהם ולנטוע יער על חורבות הכפר. בהתנגדות דרשנו מהוועדה שלא לאשר את התוכנית במתכונת שבה הופקדה ולהורות ליזמים לערוך אותה מחדש מתוך התייחסות לקיומם של תושבים ערבים-בדווים בכפר עתיר וכיבוד זכויותיהם החוקתיות.

הכפר הבלתי מוכר עתיר-אום אלחיראן

8 בקשת רשות ערעור 3904/11, איברהים פרהוד אבו אלקיעאן ואח' נגד מדינת ישראל.
9 בית משפט השלום בבאר שבע, תיק אזרחי 1769/08, מדינת ישראל ומינהל מקרקעי ישראל נגד איברהים פרהוד אבו אלקיעאן ואח'.

6 בית משפט השלום בקרית גת, 2136/09, אבו אלקיעאן ראתב ואח' נגד מדינת ישראל.
7 בית המשפט המחוזי בבאר שבע, ע"א 11165/09, איברהים אבו אלקיעאן ואח' נגד מדינת ישראל.

ביטול צווי הריסה בכפר אלסורה

בית משפט השלום בקרית גת, בקשות שונות 2137/09, סולימאן נסארה נגד מדינת ישראל

בשנת 2006 הוצאו צווי הריסה במעמד צד אחד נגד כמעט כל בתי הכפר הלא-מוכר אלסורה שבנגב. אנו הגשנו 51 בקשות דחופות לביטול צווי ההריסה. באוגוסט 2007 הורה בית המשפט להקפיא את ביצוע הצווים. בדצמבר 2011, אחרי שלוש שנים, **קיבל בית משפט השלום בקרית גת את הבקשות והורה לבטל את צווי ההריסה, אך המדינה הגישה ערעור בפני בית המשפט המחוזי בבאר שבע. הערעור תלוי ועומד.**

הכרה בשכונת אלג'לסה בכפר כמאנה בצפון הארץ

בג"ץ 7960/99, האשם סוואעד ואח' נגד המועצה האזורית משגב ואח'

בנובמבר 2000 עתרנו לבג"ץ וטענו כי ההחלטה להכיר בכפר כמאנה צריכה לחול על כל שכונותיו.

בית המשפט העליון קיבל את עתירת התושבים, ובספטמבר 2001 ציווה על הוועדה המחוזית להגיש תוכנית הרחבה לתוכנית המתאר בתוך 18 חודשים. בדצמבר 2005, ארבע שנים לאחר פסק הדין וימים ספורים לפני דיון שהיה אמור להתקיים בבית המשפט העליון בבקשה לפי פקודת ביזיון בית המשפט שהגיש עדאלה במאי 2005, הפקידו רשויות התכנון תוכנית מתאר לשכונת ג'לסה.

תוכנית מתאר ליישוב כמאנה

בג"ץ 6176/06, כמון - אגודה שיתופית להתיישבות חקלאית בבקעת בית הכרם בע"מ נגד המועצה הארצית לתכנון ובנייה ואח'

ביולי 2006 הגיש ועד היישוב כמון עתירה נגד הכפר כמאנה והמועצה האזורית לתכנון ובנייה בדרישה לבטל את תוכנית המתאר שאושרה לכמאנה. העתירה דרשה לבטל את התוכנית עד אשר תכלול מתחם מגורים למשפחת שחאדה, משפחה ערבית המתגוררת בתוך שטח היישוב כמון וחיה בו כבר מתחילת המאה העשרים, עת קנתה במקום קרקעות, ועד אשר תיכלל בתוכנית המתאר של כמאנה סלילת כביש גישה עצמאי, שהוא למעשה כביש עוקף שיאפשר כנראה לתושבי כמון היהודים להימנע מלחלוק כביש גישה עם שכניהם הערבים המתגוררים בכמאנה. זאת אף כי לדברי המועצה הארצית לתכנון ובנייה כביש הגישה הקיים מתוכנן כך שיענה על צורכי התנועה התחבורתית לשני היישובים גם יחד.

ועד היישוב כמון טען בעתירתו כי תוכנית המתאר המוצעת של כמאנה תמנע בעתיד את הרחבת תוכנית המתאר של כמון. בהודעת עדאלה צוין כי בפועל אין תוכנית המתאר של כמאנה מונעת את הרחבת היישוב כמון. **העותרים חזרו בהם מהעתירה והתיק נסגר. פסק דין ניתן במרס 2010.**

תמרור "תוצרת בית" המתריע על שכנת הריסה באלסורה (צילום: ח'ליל אלעמור)

תכנון לא הולם

התנגדות להפקעת אדמות ולתוכנית המתאר החדשה דאלית אלכרמל

בית המשפט המחוזי בחיפה, ע"מ 4377/07, מקלדה סאפי ואח' נגד המועצה הארצית לתכנון ובנייה; ע"מ 7649/09, תאופיק זידאן ואח' נגד המועצה הארצית לתכנון ובנייה

באוקטובר 2007 עתרנו לבג"ץ בשם 24 מתושבי דאלית אלכרמל נגד התוכנית להפקיע אדמות השייכות להם ולהרוס מאות בתים כדי להקים את "גן לאומי ויער הר שוקף". התוכנית מספחת את קרקעותיהם של העותרים לפארק הכרמל, הנמצא ממערב לדאליית אלכרמל, וחוסמת את אפיק ההתפתחות היחיד של היישוב. בעתירה טענו כי סיפוח קרקעות פרטיות של אזרחים מדאלית אלכרמל לפארק הכרמל הוא פגיעה חמורה ביותר בזכות הקניין הפרטי שלהם ובזכותם לקדם ולפתח את העיר.

בינואר 2008 חזרה בה פרקליטות המדינה מכוונתה לספח 27 מתוך 36 החלקות (בשטח כולל של כ-900 דונם). בית המשפט הורה לצדדים לקיים משא ומתן כדי להגיע להסדר, אך משלא הגענו להסכמה שבנו ופנינו לבית המשפט.

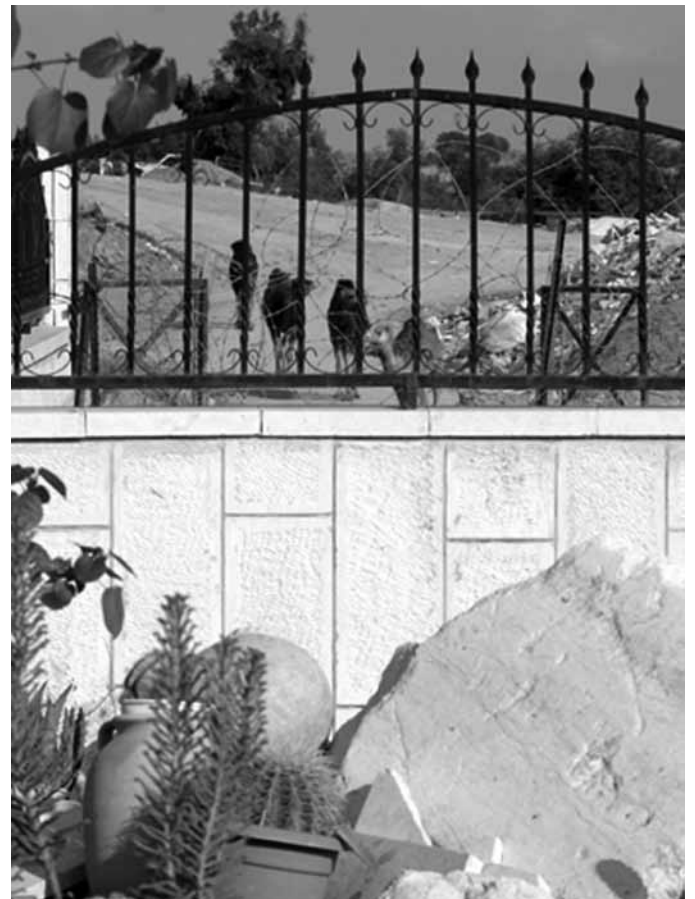
במאי 2011 דחה בית המשפט המחוזי בחיפה את העתירה.

במרס 2009 הגשנו עתירה בשם 43 מתושבי הכפר ובשם העמותה להגנה על אדמות אלכרמל נגד תוכנית המתאר החדשה של דאלית אלכרמל (ע.ד/300). תוכנית המתאר הישנה של דאלית אלכרמל קיימת מאז 1978, ומאז לא הורחב תחום השיפוט של הכפר ולא יועדו שטחים חדשים לבנייה בו, למרות הגידול המשמעותי שחל באוכלוסייתו. כתוצאה מכך נאלצו תושבי הכפר לבנות מחוץ למקומות המיועדים לבנייה. בשנת 2008 אושרה תוכנית מתאר חדשה שהתעלמה מהבתים שנבנו בינתיים והותירה אותם מחוץ לתחום השיפוט של הכפר. המתכננים רואים בתוכנית פתרון למצוקת הדיור בכפר, אף שהשטחים שהיא מקצה כבר מאוכלסים למעשה והיא גם מייצגת חלק מהם לצרכים אחרים, כמו שטחים ציבוריים ומערכת כבישים. יישומה כרוך אפוא בהריסת כ-600 בתים שהתושבים נאלצו לבנות בלי רישיון בגלל המחדלים התכנוניים של הרשויות. בנוסף, טענו כי התוכנית החדשה צמצמה באופן ניכר את שטח אזור התעשייה ופוגעת באפשרות לפיתוח כלכלי של הכפר,

הרחבת שטח השיפוט של עומר

בג"ץ 6672/00, ג'אזי אבו כף ואח' נגד שר הפנים וראש מועצת עומר

במרס 2000 החליט שר הפנים להרחיב את שטח השיפוט של עומר כך שיהכלול את שטחי הכפרים אום בטין ואלמקימן, וזאת ללא שיתופם של תושבי הכפרים ולמרות התנגדותם. בית המשפט הקפיד את השימוש בשטחים. בעקבות החלטת בית המשפט מינה שר הפנים ועדת גבולות, וכעבור שנתיים אימץ את המלצתה לגרוע את השטחים הללו ממועצת עומר ולהשאירם לפי שעה ללא מעמד מוניציפלי. אנו ביקשנו לפרסם את ההחלטה בצו ולקבל עותק מן המפות שבהן מסומנים השטחים הללו ובינתיים להורות על ביטול הצווים. בית המשפט דחה את הבקשה.

מבט מהיישוב עומר לכיוון תראבין א-סאנע

עתירה נגד הנחות של מועצת מינהל מקרקעי ישראל לחיילים משוחררים

בג"ץ 9289/03, עדאלה ואח' נגד מנהל מקרקעי ישראל ואח'

באוקטובר 2003 עתרנו לבג"ץ בדרישה כי מינהל מקרקעי ישראל יבטל את החלטתו המקנה הנחות בשיעור של 90% מדמי החכירה לקרקע לבנייה לחיילים משוחררים ביישובים באזורי הגליל והנגב שיש בהם פחות מ-500 יחידות דיור וכלולים באזורי עדיפות א' וב'. רשימת היישובים כוללת כ-300 יישובים יהודיים בגליל ובנגב, ואין ביניהם אף יישוב ערבי.

העתירה סקרה בהרחבה את התייחסות הפסיקה לסוגיית חלוקת המקרקעין במדינה, ונטען בה כי ההחלטה נוגדת את העקרונות הבסיסיים שהותוו על ידי בית המשפט העליון בנושא, ובראשם עקרון הצדק החלוקתי, שכן "היא מטיבה באופן קיצוני ביותר, עד כמעט חלוקה חנם, של הקרקע, אך ורק לקבוצה מסוימת מכלל האזרחים במדינה". כמו כן, המשיבים לא נתנו משקל כלשהו למצוקת הדיור ביישובים הערביים, ועל כן החלטתם לוקה בחוסר סבירות קיצוני.

במרס 2004 הגישה פרקליטות המדינה לבג"ץ את תגובתה לעתירה וטענה כי התכלית הראשונה של ההחלטה היא חיזוקם של היישובים הקטנים באזורי עדיפות לאומית בגליל ובנגב ואילו התכלית השנייה היא "הטבה למי שתרמו מזמנם לציבור, ולעיתים אף סיכנו את חייהם, במסגרת השירות הצבאי או השירות הלאומי". מאוחר יותר הגישה האגודה לזכויות האזרח עתירה נוספת באותו נושא. בדיון שהתקיים בינואר 2003 החליט בג"ץ לאחד את הדיון בשתי העתירות עם עתירה אחרת שהגיש עדאלה בעניין ההפליה בסיווג היישובים לאזורי עדיפות לאומית.

ביולי 2006 מחק בית המשפט העליון את העתירה מאחר שהחלטת מועצת המינהל פקעה ולא הוארכה.

תביעה לשנות תנאי מכרז להחכרת מגרשים לבנייה המקנים עדיפות לחיילים משוחררים

עת"מ 201/09, שמסי נגד מינהל מקרקעי ישראל

בעקבות העתירה, שהוגשה בשם תושבי כפר כמא, ערך מינהל מקרקעי ישראל תיקונים מזעריים בהליכי המכרז ושני מגרשים מתוך 18 חלקות שעמדו למכרז ניתנו לתושבים שלא שירתו בצבא.

שכן צעד זה ימנע את כניסתם של מפעלים ועסקים חדשים לכפר והוא עלול לגרום לבריחה של עסקים קיימים. התוכנית החדשה גם מציבה מכשולים רבים להקמת מבנים לחקלאות – מקור פרנסה עיקרי של משפחות רבות בכפר.

במרס 2011 דחה בית המשפט לעניינים מינהליים את העתירה, אך הבהיר כי על רשויות התכנון למצוא פתרונות הולמים לבעיות התכנוניות ביישוב ולהכין את תוכנית המתאר החדשה לכפר.

הריסת בית בצור באהר (צילום: קרן מנור/אקטיבסטילס)

שתי התנגדויות אחרות להקמת יער קרית אתא ליד שפרעם הוגשו באוגוסט 2006.

בפברואר 2007 קיבלה ועדת התכנון והבנייה המחוזית חיפה התנגדות אחת והודיעה שהתוכנית תתוקן כך שלא תכלול חלקות בבעלות פרטית. ההתנגדות השנייה עדיין תלויה ועומדת.

צוות עדאלה גובה תצהירים בכפר לא־מוכר, 1997

התנגדות לתוכנית מתאר תמ"מ 9/2 למחוז צפון

ההתנגדות הוגשה יחד עם המרכז הערבי לתכנון אלטרנטיבי, בשםם של עיריות נצרת, טמרה וסח'נין וכן המועצות המקומיות כאוכב אבו אלהיג'א, דיר חנא, סאג'ור, דיר אלסד, עראבה, נחף, אעבלין, כאבול, כפר מנדא, טורעאן, ג'דידה־מכר, מג'ד אלכרום, אכסאל, בית ג'ן, בועיינה נג'דאת, יפיע, ריינה, עילבון, עין מאהל, משהד, כפר כנא ובסמת טבעון.

בדצמבר 2001 הגשנו התנגדות לתוכנית מתאר תמ"מ 9/2 למחוז הצפון. בהתנגדות טענו כי מדובר בתוכנית מגזרית שבמסגרתה מדינת ישראל רואה את עצמה כנמצאת בעימות עם אזרחי המחוז הערבים בנושאי קרקעות ותכנון. שלוש הבעיות הראשונות שבהן מבקשת התוכנית לטפל נקבעו כך: "מיעוט יהודי בולט בחלקים רבים של הגליל", "רצף טריטוריאלי של יישובים ערביים" ו"תפיסת קרקעות ובנייה בלתי חוקית". הכנת התוכנית גם לוקה באי־שיתוף הציבור הערבי.

דרישה לסלול כביש גישה בין היישוב הערבי ג'סר א־זרקא לכביש החוף

בית המשפט המחוזי בתל־אביב, ע"מ 1998/08, המועצה המקומית ג'סר א־זרקא נגד מע"צ

בעקבות העתירה הודיעה מע"צ בבית המשפט המחוזי בתל אביב במאי 2009 שבכוונתה לתכנן כביש שיקשר את ג'סר א־זרקא לכביש החוף.

דרישה לבטל תוכנית מתאר מקומית להקמת העיר החרדית חריש באזור ואדי עארה

ההתנגדות הוגשה יחד עם המרכז הערבי לתכנון אלטרנטיבי ביולי 2010 לוועדה מיוחדת, שהוקמה כדי לתכנן את חריש. בדצמבר נדחתה ההתנגדות; בינואר 2011 הגישו עדאלה והמרכז הערבי לתכנון אלטרנטיבי ערר למועצה הארצית לתכנון ובנייה בטענה שהקצאת הקרקע לפי תוכנית המתאר של חריש עומדת בסתירה לשני עקרונות התכנון החשובים ביותר – שוויון וצדק – מכיוון שהיא מעניקה קדימות לאינטרסים של האוכלוסייה החרדית שאין לה כל קשר לאזור ואדי עארה שבו אמורה לקום חריש, ומתעלמת לחלוטין מהאינטרסים והצרכים של הערבים הפלסטינים אזרחי ישראל הגרים באזור.

בסוף מאי 2011 דחתה המועצה הארצית את הערר.

התנגדויות לתוכניות מתאר מקומיות

בינואר 2001 הופקדה בוועדה המחוזית לתכנון ובנייה – מחוז צפון תוכנית מתאר ג/7337 שיועדה להכריז על 13,184 דונם מאזור ואדי אלמלק (נחל ציפורי) כשמורת טבע וכן לאומי. התוכנית היוותה איום ממשי להפקעת הקרקעות בשטחה והגבילה מאוד את השימושים החקלאיים בקרקע. אנו הגשנו התנגדות בשםם של יותר מ־100 חקלאיים מהאזור, המחזיקים בקרקעות אלה כבר עשרות שנים ולפני קום המדינה, וטענו כי אין כל זיקה בין מקרקעיהם של המתנגדים לבין "הצורך הציבורי" להכרזה על גן לאומי ושמורת טבע באזור התוכנית.

באוגוסט 2004 ביטלה הוועדה המחוזית לתכנון ובנייה את התוכנית והסבירה כי יוזמיה ביקשו זאת לשם צמצום השטח הכלול בתוכנית והפקדתה מחדש בעתיד.

את התקופה שהייתי בעדאלה אהבתי, ואני רק מצטער שלא נשארתי שם יותר. זו היתה הדרך המושלמת לבלות את שנתי השלישית בבית הספר למשפטים ולהיזכר שהמשפט קיים גם מחוץ לספרי לימוד ובניינים מדוגמים בניו יורק. כאשר אני חושב על זה עכשיו, התקופה שביליתי בשפרעם השפיעה על כל מה שעשיתי אחר כך. בשנה שאחרי הלימודים, כאשר עסקתי במשפט הומניטרי בינלאומי בישראל ובשטחים הכבושים, הבנתי שאני לא יכול להמשיך להתמקד רק בסכסוך הישראלי-פלסטיני; זה הפך להיות אישי מדי, והיו יותר מדי דברים שלא הצלחתי לפתור בצורה שהניחה את דעתי. מצד אחד, ברמה הרציונלית, אני מבין שכל עוד מדינת ישראל תמשיך להגדיר את עצמה באמצעות הדת, הפלסטינים ימשיכו לסבול מאיזשהו סוג של אפרטהייד, ולא משנה במסגרת איזה שיח של שוויון זכויות. במבט רחב יותר, חלק ממני מאמין שהפתרון היחיד לסכסוך בשטחים הכבושים הוא יצירה של מדינה אחת. מצד שני, כיהודי אני מופתע להיווכח שיש לי קשר רגשי עמוק לישראל - לא ישראל צודקת או טועה, אלא מעין חזון של מה היא יכולה להיות, ובמידה רבה גם לרעיון של מדינה יהודית, לתחושה שחשוב שתהיה מדינה כזו. מעולם לא הצלחתי לפתור את המתח ולפשר בין שתי ההשקפות הסותרות הללו. נראה שזו הסיבה שהכול הפך בעבורי לאישי וקשה כל כך - קשה בצורה שאפגניסטן או דארפור או הרפובליקה הדמוקרטית של קונגו לעולם לא יהיו.

מייקל בר קליינמן, יועץ משפטי אזורי, Care International, מזרח ומרכז אפריקה. התמחה בעדאלה בשנת 2003

התוכנית מתעלמת מן האבטלה הגואה ביישובים הערביים וממשקלן של הנשים הבלתי מועסקות, הנובע מהיעדר אזורי תעשייה ותעסוקה שהיו יכולים לשפר את הכנסות הרשויות המקומיות הערביות מארנונה ולצמצם את הפערים התהומיים בין יישובים ערביים ויהודיים במחוז. במסגרת התוכנית כמעט ולא יתאפשר פיתוח והרחבתו של אף יישוב ערבי במחוז. יישום התוכנית ייצור קונפליקטים ברורים בין יהודים לערבים במחוז, בייחוד לאור האפליה בחלוקת משאבי הפיתוח והתכנון.

ביולי 2007 דחתה המועצה הארצית לתכנון ובנייה את בקשת המתנגדים לבטל את התוכנית ולהורות על תכנון מחדש של המחוז, אך הורתה על שינויים ניכרים בתוכנית ובכך קיבלה באופן חלקי את ההתנגדויות שהוגשו, בייחוד בנוגע לאזורי התעסוקה, צפיפות הבנייה ביישובים הערביים והאפשרויות להרחבת תחומי הפיתוח של היישובים הערביים.

בין היתר הוחלט כי "נספח יעדי האוכלוסייה משטח היישוב המעודכן תתבסס על בחינה תכנונית כוללת ברמה מתארית, שבה ייבחנו יעדי האוכלוסייה של היישוב"; כי "דרישת המיצוי של עד 70% ממספר יחידות הדיור שניתן להקימן על פי תוכניות מאושרות בטרם תאושר הרחבה [...] תבוטל". הוראות התוכנית יתוקנו "באופן שיאפשר ליישובים [מסוימים] להתרחב, באישור המועצה הארצית." בנוסף, רמת הצפיפויות ביישובים כפריים/עירוניים הופחתה, וכן ניתן שיקול דעת למוסדות התכנון להפחית את הצפיפות בהיקף של עד 30%. כן הוחלט לאפשר לייעד שטח לתעסוקה אם היישוב מדורג באחד מארבעת האשכולות 1-4 ואין בו שטח לתעסוקה. בנושא שיתוף הציבור הערבי, המועצה הארצית לא סברה כי זהו ליקוי מהותי המצריך את ביטול התוכנית.

זכויות חברתיות וכלכליות

הפרת זכויותיהם התרבותיות, החברתיות והכלכליות של האזרחים הערבים אינה דומה להפרתם בתחום הפוליטי. לא פעם היא סמויה וחמקמקה ואינה מעוגנת בחקיקה, ועל כן אין שומעים עליה בחדשות ואין קוראים עליה בעיתונים. היא מתבטאת במאות מקרים של התעלמות, ערימת קשיים, סירוב לתת שירותים מסוימים ואפליה, הן נגד אזרחים פרטיים – בין שהם חסרי אמצעים כלכליים, השכלה או אמונה ביכולתם להיאבק על זכויותיהם ובין שהם אנשי רוח, אינטלקטואלים בעלי שם או מנהיגים – והן נגד ציבורים שלמים.

לצד מאבקים משפטיים בעלי תהודה ציבורית, כמו הפסקת מעורבות השב"כ בבתי הספר הערביים או הדרת היישובים הערביים מאזורי עדיפות לאומית, נאבקנו במהלך השנים בעשרות מקרים של מבני חינוך שאינם מתאימים לייעודם, הפסקת הסעות של תלמידים לבית ספרם, מחסור בשירותי בריאות ובמים, אפליה במקומות עבודה ועוד, ללא סיבה אמיתית מלבד הרצון להצר את צעדיהם של האזרחים הערבים באמצעות הצקות, הפרעות והתנכלויות. לא כל הפליה מקבלת את הסעד הראוי: במקרים של זכויותיהם של הבדווים בנגב נדחו עתירות רבות, אך מקרים רבים אחרים לא עמדו במבחן בית המשפט: חלק מן הבעיות שנמנה להלן נפתרו בפנייה שלא הגיעה לתביעה, ובאחרות פסק בית המשפט לטובת העותרים. למרות זאת, במקרים רבים גם פסיקה חיובית איננה ערובה לתיקון המצב: פסקי דין רבים אינם מיושמים, אף על פי שחלקם ניתנו בעקבות התחייבות של הרשויות השונות.

תחנת הסעה לקופת חולים, כפר בלתי מוכר בנגב, 1997

הזכות לחינוך

הדרת יישובים ערביים מאזורי עדיפות לאומית

בג"ץ 2773/98 ובג"ץ 11163/03, ועדת המעקב העליונה לענייני הערבים בישראל ואח' נגד ראש הממשלה

בפברואר 1998 החליטה הממשלה לסווג את כלל יישובי המדינה לאזורי עדיפות לאומית א' וב'. התמריצים וההטבות בחינוך ליישובי אזור עדיפות לאומית א' כוללים, בין היתר, 75% השתתפות בשכר הלימוד למורים, 100% השתתפות בהוצאות נסיעה ללימודים למורים, 80% השתתפות בשכר דירה למורים, תשלום חלקו של העובד בקרן השתלמות למורים, 100% השתתפות בהוצאות נסיעה למורים בשנת שבתון, פטור משכ"ל בגני ילדים, השתתפות בדמי בחינות בגרות, מענק איוון מוגדל לרשויות המקומיות, הקצאת תוספת שעות לימוד ליישובים באזור א' בהתאם לצרכים הפדגוגיים, מימון מלא להתקנת מערכות מחשוב בבתי הספר באזור א' בכפוף לתוכניות שיוגשו ועוד.

בעקבות ההחלטה סווגו 553 יישובים כאזורי עדיפות לאומית א', מתוכם ארבעה יישובים ערביים קטנים. 45 יישובים שסווגו כאזורי עדיפות ב' קיבלו את הטבות החינוך שניתנו ליישובים שסווגו כאזורי עדיפות א' – הטבה זו לא ניתנה לאף יישוב ערבי. בעקבות ההחלטה עתר עדאלה במאי 1998 לבית המשפט העליון נגד ראש הממשלה. בעתירה נטען כי החלטת הממשלה מפלה את היישובים הערביים באופן קיצוני ואינה נשענת על קריטריונים כתובים וברורים ולא על חקיקה ראשית.

בפברואר 2006, לאחר התדיינות שנמשכה שמונה שנים, קבע בג"ץ בפסק דין תקדימי כי החלטת הממשלה בעניין אזורי עדיפות לאומית היא בלתי חוקית ומפלה ויש לבטלה בתוך שנה, אך למדינה לא קיימה את פסק הדין עד היום.

בג"ץ: החלוקה לאזורי עדיפות בחינוך מפלה ערבים

התבינה אזורי העדיפות הללו היא בעצמה שנויה במחלוקת. המדינה לא נטתה בממשלה לפלג את מרבית בתי הספר הממוזגים למסלולי אזורי עדיפות א' או ב'. המדינה העדיפה להשאיר את המסלולים הממוזגים כפי שהם, ולתמוך בהם באמצעות תוספת כספים ליישובים אזורי עדיפות א' או ב' שבהם יש מסלולים ממוזגים. המדינה לא נטתה להפיל את המסלולים הממוזגים על יישובים אזורי עדיפות א' או ב' שבהם אין מסלולים ממוזגים. המדינה לא נטתה להפיל את המסלולים הממוזגים על יישובים אזורי עדיפות א' או ב' שבהם אין מסלולים ממוזגים. המדינה לא נטתה להפיל את המסלולים הממוזגים על יישובים אזורי עדיפות א' או ב' שבהם אין מסלולים ממוזגים.

התבינה אזורי העדיפות הללו היא בעצמה שנויה במחלוקת. המדינה לא נטתה בממשלה לפלג את מרבית בתי הספר הממוזגים למסלולי אזורי עדיפות א' או ב'. המדינה העדיפה להשאיר את המסלולים הממוזגים כפי שהם, ולתמוך בהם באמצעות תוספת כספים ליישובים אזורי עדיפות א' או ב' שבהם יש מסלולים ממוזגים. המדינה לא נטתה להפיל את המסלולים הממוזגים על יישובים אזורי עדיפות א' או ב' שבהם אין מסלולים ממוזגים. המדינה לא נטתה להפיל את המסלולים הממוזגים על יישובים אזורי עדיפות א' או ב' שבהם אין מסלולים ממוזגים.

הארץ, 28.02.2006

בניש: משרד החינוך נוטל לעצמו החירות לא לבצע פסקי דין של בית המשפט העליון

בפסק דין נדיר מתחילים סוכני בג"ץ ביקורת על משר החינוך והעובד יישוב ססייה בעניין סיווגיות בחוקת הקצבת המימון

פרסומים ממוחזרים
הגד סטל
זוכרת חסובה למריבה

הגד סטל היא אישה עיראקית שגורשה לישראל. היא נשואתו הוא חייל במילואות. היא נשואתו הוא חייל במילואות. היא נשואתו הוא חייל במילואות. היא נשואתו הוא חייל במילואות.

המחשבה והמחשבה

המחשבה והמחשבה. המחשבה והמחשבה. המחשבה והמחשבה. המחשבה והמחשבה.

המחשבה והמחשבה

המחשבה והמחשבה. המחשבה והמחשבה. המחשבה והמחשבה. המחשבה והמחשבה.

המחשבה והמחשבה

המחשבה והמחשבה. המחשבה והמחשבה. המחשבה והמחשבה. המחשבה והמחשבה.

הארץ, 24.11.2008

הבדווית משען או עזר, אלא מנגנון המגביר את ההפליה נגדם, והם דרשו כי ענייניהם יטופלו בידי רשויות חינוך מוניציפליות כשאר האזרחים.

ביולי 2001 התפרסם בעיתון הניו יורקי The Jewish Week ראיון עם ראש רשות החינוך הבדווית, משה שוחט. בראיון זה התבטא שוחט בגזענות נגד הקהילה הערבית הבדווית ואמר, בין היתר, כי הקהילה הערבית הבדווית היא בעלת "תאווה לדם, [הם] מקיימים מערכות יחסים פוליגמיות, מולידים 30 ילדים וממשיכים להרחיב את יישוביהם הלא־חוקיים, ומשתלטים על אדמות מדינה." שוחט הוסיף עוד כי "על פי תרבותם הם עושים את צרכיהם מחוץ לבית. הם לא יודעים איך להוריד את המים בשירותים."

במאי 2004 דן בג"ץ בהרכב של שלושה שופטים (הנשיא ברק, גרוניס ולוי) בעתירה שהגשנו בספטמבר 2001 נגד שרת החינוך וראש רשות החינוך הבדווית, בדרישה להורות לשרת החינוך להדיח את שוחט מתפקידו בגין הצהרותיו הגזעניות. בדיון הודיעה פרקליטות המדינה לבג"ץ כי עד ינואר 2005 תבוטל ראשות החינוך לבדווים, והוסיפה כי שירותי החינוך לכל תושבי הכפרים הלא־מוכרים יסופקו דרך המועצה האזורית המתוכננת אבו בסמה.

בעקבות העתירה פרש שוחט מתפקידו, בין היתר בשל אי־ניהול תקין של כספי ראשות החינוך לבדווים. בינואר 2005 בוטלה רשות החינוך לבדווים והפכה לאגף במועצת אבו בסמה.

ביה"ס אלעזאמה בכפר הלא־מוכר ואדי אלנעם. "הארץ", 05.05.2004

הקצאת תקנים לקציני ביקור סדיר בבתי ספר בנגב

בג"ץ 6671/03, מונג'ד אבו ע'אגם נגד משרד החינוך. העתירה הוגשה בשמן של 19 משפחות תלמידים, ועדי הורים, התאחדות ועדי ההורים הערביים וועדת המעקב העליונה לענייני החינוך הערבי

תפקידם של קציני הביקור הסדיר (הקב"סים) לאתר תלמידים שאינם מבקרים באופן סדיר בבית הספר ולסייע להחזרתם ללימודים. אי־הקצאת תקנים למשרות קב"סים מנציחה את בעיית הנשירה ממערכת החינוך הערבית. מספר התקנים למשרות קב"סים בכל יישוב נקבע על־ידי משרד החינוך בהתאם לגודל אוכלוסיית התלמידים ביישוב, מספר הילדים הזקוקים לטיפול קב"סים, והרמה הסוציו־אקונומית של היישוב.

ביולי 2003 עתרנו לבית המשפט העליון נגד מדיניות משרד החינוך שאינה מקצה את התקנים הדרושים למשרות קב"סים שיטפלו בנשירת תלמידים בעיירות בנגב. ביום הגשת העתירה היה מספר התקנים למשרת קב"ס שהקצה משרד החינוך לטיפול בתלמידים בדווים 11% בלבד ממספר התקנים שהיה עליו להקצות לפי הקריטריונים, לעומת הקצאה של יותר מ־40% מהתקנים במגזר היהודי.

בספטמבר 2004 התחייב משרד החינוך להוסיף מיד חמישה תקנים למשרת קצין ביקור סדיר בשבעת היישובים הערביים־בדוויים בנגב. אנו טענו כי החלטת משרד החינוך היא צעד חיובי אך אין בו די. בינואר 2005 קיבל בג"ץ את העתירה ופסק כי מדיניות משרד החינוך בנוגע להקצאת תקני קב"סים לוקה בהפליה קשה כלפי מוסדות החינוך ביישובים הבדוויים בנגב והורה למשרד החינוך להמשיך בתהליך הקצאת התקנים עד ליצירת שוויון מהותי בין היישובים הבדוויים ליישובים היהודיים בנגב. באוקטובר 2011 חזרנו ופנינו למשרד החינוך בדרישה לקיום פסק הדין לאחר שמשרד החינוך לא כיבד את פסק הדין.

דרישה לסגור את רשות החינוך לבדווים ולהדיח את העומד בראשה

בג"ץ 7383/01, מעוקל אל־הואשלה נגד שר החינוך ואח'

רשות החינוך לבדווים הוקמה בשנת 1983, ומאז 1984 כיהן משה שוחט בראשה. התושבים הערבים בנגב לא ראו ברשות החינוך

קלינאית תקשורת אחת ל-300 ילדים

בעתירה שהוגשה לבג"ץ נתבע משרד החינוך להקצות למגזר הברדווי תקנים לפסיכולוגים חינוכיים. במצב הקיים, אלפי ילדים ברדוים בעלי צרכים מיוחדים לא מאותרים, וגם אלה שמאותרים – סובלים מאפליה קשה בחינוכם

מאת ניר חסון

בעלי צרכים מיוחדים בקרב האוכלוסייה הברדווית בנגב. אבל בכל מערכת החינוך ברדום, מוכרים כ-2,000 ילדים בלבד. איפה עוד 4,000? אף אחד לא יודע, אומר ג'אמל אל־קראווי, רכז ועד ההררים.

מור"ח שעריך לפני כשנתיים נבהאן אל־מכאווי, קודמו של אל־קראווי בוד עד, עולה שיש מספר גורמים לאיתורם החלקי של הילדים הללו: "נגישות מועד טה לשירותי טיפות חלב, שמונעת את איתור הבעיות טרום הלידה; העדר גני ילדים בגילאים 3-4; גננות לא מוסמכות; העדר פיקוח נאות; מחסור בפסיכולוגים וקציני ביקוד סדיר".

ביום רביעי שעבר הגיש ארגון "עדא" לה, המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל, עתירה לבג"ץ בדרישה להעלות את מספר התקנים לפסיכולוגים חינוכיים ביישובים הברדוויים. בעתירה, שנכתבה על ידי עו"ד מוראד אלסאנע, מפרטים מספר התקנים הקיימים בכל יישוב ברדווי, לעומת המספר הרצוי לפי התקן שקבע משרד החינוך. ככלל היישובים עומד מספר התקנים על 30% מהתקן של משרד החינוך. לשם השוואה, ביישובים היהודיים השכנים – שדרות, אופקים ודימונה – עומד שיעור זה על 80%.

שנה האחרונה מבקרת פ"א, ילדה בת ארבע, בגן השיקומי בעיירה הברדווית תל שבע בנגב. כשהיתה בת שנתיים היא חלתה בסרטן. המחלה פגעה במערכת העצבים שלה, עיכבה את התפתחותה וככל הנראה גרמה לה גם נזק מוחי. במכתב ששלחה אמה למנהלת מחוז דרום במשרד החינוך, עמירה חיים, היא מתארת את המצב הקשה בגן: "בחדר שבו שוהה הילדה אין משחקים, אין ציוד, אין אפילו מקום לתלות את התריסים. בחצר אין מתקנים, רק אבנים ועפר. באחד הביקורים שלי מצאתי את הילדה כשכל הפרצוף שלה היה מרוח בגבינה שהתייבשה מארוחת הבוקר". המכתב, שנשלח לפני חודש, טרם זכה לתשובה. האם הזאת נמנית עם כ-40 הורים לילדים ברדוים בעלי צרכים מיוחדים – בהם נכים, מפגרים, אוטיסטים ועוד – החברים בוועד ההורים הברדוים לחינוך המיוחד, הפועל מאז 1996 בחסות ארגון שתי"ל.

האפליה לרעה של הילדים הברדוים בעלי הצרכים המיוחדים, לעומת חסריהם היהודים, מתחילה כבר בשלב שבו אמורים לאתר אותם כילדים הזקוקים ליחס מיוחד. לפי ההערכות המקובלות, אמורים להיות לפחות 6,000 ילדים

דרישה למנות פסיכולוגים חינוכיים בחמישה בתי ספר

בג"ץ 3926/06, אלסייד עבד אלדאים נגד משרד החינוך, התרבות והספורט; בג"ץ 4177/04, יוסף אבו עביד ואח' נגד משרד החינוך ואח'

במאי 2004 עתרנו לבג"ץ בדרישה להקצות את התקנים הדרושים למשרות פסיכולוגים חינוכיים בשבע העיירות הבדוויות בנגב לפי "התקן המומלץ" שקבע משרד החינוך ולהנהיג סטנדרטים שוויוניים בהקצאת פסיכולוגים חינוכיים לאזרחים הערבים הבדוים ולאזרחים היהודים בנגב.

המחסור בפסיכולוגים חינוכיים מקשה על איתור מוקדם של בעיות וקשיים התפתחותיים ורגשיים של ילדים וטיפול בהם, ומונע אבחון ילדים עם קשיי למידה, ליקויי למידה ופיגור ושיבוצם במסגרות המתאימות להם. בטווח הארוך גורם המחסור בפסיכולוגים חינוכיים לגידול באחוזי הנשירה הסמויה והגלויה ולריבוי בעיות התנהגות, ובהן בעיות של אלימות בבתי הספר.

בעקבות העתירה התחייב משרד החינוך להגדיל את אחוז הפסיכולוגים החינוכיים בכפרים הערביים בנגב לכ-50 אחוז מהתקן הדרוש, להעלותו בהדרגה במשך השנתיים שלאחר מכן עד שיעג לכ-80 אחוז מהתקן הדרוש, כמו ביישובים היהודיים באזור, וליישם מדיניות של העדפה מתקנת שתביא לצמצום הפערים הקיימים. בעקבות תגובתה של פרקליטות המדינה משכנו את העתירה, אך אנו ממשיכים לעקוב אחרי יישום ההתחייבות של משרד החינוך.

דרישה לספק מסגרות חינוך חנים לילדים בני 3-4 המתגוררים בשני כפרים בלתי מוכרים

בג"ץ 5108/04, אסמעיל מחמד אבו גודה ועוד 48 אח' נגד לימור ליבנת שרת החינוך

ביוני 2004 הגשנו עתירה לבג"ץ נגד שרת החינוך ומנהלת מחוז הדרום במשרד החינוך בדרישה לספק גני טרום חובה בהתאם לחוק חינוך חובה לילדים בני 3-4 המתגוררים בכפרים הבלתי מוכרים אלזערורה וביר אלמשאש שבנגב.

בספטמבר 2004 דחה בג"ץ את העתירה, אך הנשיא ברק הדגיש כי "גותרה השאלה, האם שירותי חינוך אלה אכן גגישים לילדי העותרים? אין די בהצגה לפיה מוסדות חינוך קיימים. צריך להבטיח כי אלה יהיו גגישים לתלמידים המבקשים ללמוד בהם". עם זאת, כשהתושבים עתרו שוב בעניין ההסעות דחה בג"ץ את העתירה וסירב להתערב במדיניות הממשלתית כלפי הכפרים הלא־מוכרים.

מתוך: הארץ, 10.02.2004

מגוריהם, נאלצים התלמידים תושבי האזור ללמוד באחד מבתי הספר התיכוניים בשגב שלום ובערעה בנגב. באבו תלול ישנם כ-750 תלמידות ותלמידים בגיל חינוך תיכון, מתוכם כ-173 בלבד הלומדים בפועל בתיכון. השאר, כ-77% מכלל התלמידים והתלמידות, נושרים מהמערכת. היעדר בית ספר תיכון באזור מגוריהם והנסיעה לבתי הספר בכפר ערעה בנגב או בשגב שלום, המרוחקים כ-12-15 ק"מ מאזור אבו תלול, הם הסיבה העיקרית לנשירה. בנוסף, הנורמות החברתיות המונעות מנערות לנסוע באוטובוסים מעורבים עם בנים גורמות בעיקר לבנות להישאר בכפר ולנשור מן הלימודים.

פסק הדין אישר את התחייבות משרד החינוך להקים בית ספר בכפר ולפתוח אותו בספטמבר 2009. משלא הוקם בית הספר חזרנו והגשנו עתירה נוספת לפי פקודת בזיון בית המשפט. משרד החינוך טען כי לא ניתן להקים את בית הספר כל עוד לא הסתיימו הליכי התכנון של הכפר. בבקשה לקיום פסק הדין סתרנו את טענת משרד החינוך כי בית הספר לא נבנה בגלל אי-השגת היתרי בנייה, וטענו כי בתוכנית המתאר המחוזית יש היתר לבניית מבנים זמניים שנועדו לספק שירותים חברתיים, שירותים חינוכיים ושירותי רוחה לכפרים הלא מוכרים, ובהם אבו תלול.

התיק תלוי ועומד.

הכפר הלא-מוכר אבו תלול-אלשהבי

עתירה להחלת תכנית שח"ר גם לתלמידים ערבים

בג"ץ 2814/97, ועדת המעקב לענייני החינוך הערבי ואח' נגד משרד החינוך ואח'

במאי 1997 עתרנו לבג"ץ כדי להחיל את תוכנית שח"ר (שירותי חברה ורווחה) לסייע לתלמידים חלשים גם על תלמידים ערבים. משרד החינוך הודה כי אכן הפלה תלמידים ערבים לרעה בכל הנוגע להפעלת תוכניות שח"ר והודיע כי יבדוק את מצב החינוך בכלל בתי הספר הערביים ואת הפעלת תוכניות שח"ר בפרט. **בית המשפט קבע כי אין מחלוקת שהמגזר הערבי הופלה לרעה ועל כן יש לתקן עוול זה, וכי הצהרת המדינה מספקת, וחייב את המדינה בהוצאות משפט.**

דרישה לבטל את התערבות השב"כ במינויים בבתי ספר ערביים

בג"ץ 8103/04, ההתאחדות הארצית של ועדי ההורים הערביים בישראל ואח' נגד משרד החינוך ואח'

בספטמבר 2004 הגשנו עתירה לבג"ץ בשמנו ובשם ההתאחדות הארצית של ועדי ההורים הערביים בישראל ובה נתבקש בג"ץ למנוע את התערבות השב"כ במינוי מורים, מנהלי בתי ספר ומפקחים במערכת החינוך הערבית.

ביוני 2005 הודיעה פרקליטות המדינה לבג"ץ על ביטול משרת איש השב"כ המכהן כסגן מנהל האגף לחינוך הערבי במשרד החינוך. בתגובה להודעת הפרקליטות ציינו כי זה אמנם צעד חשוב, אך יש לעקוב אחר המינויים בעתיד כדי לוודא שהשב"כ לא ימצא דרכים חדשות להתערב במערכת החינוך הערבית.

דרישה לפתוח בית ספר תיכון ראשון בכפרים הלא-מוכרים בנגב

בג"ץ 2848/05; בג"ץ 7562/09, פאטמה אבו סבילה ואח' נגד משרד החינוך ואח'

במרס 2005 הגשנו יחד עם התאחדות ועדי ההורים הערביים וארגונים אחרים עתירה לבג"ץ נגד משרד החינוך להקמת בית ספר תיכון באזור אבו תלול-אלשהבי שבנגב, שבו שבעה כפרים בדוויים לא מוכרים המונים כ-12 אלף תושבים אך אין בו אף בית ספר תיכון.

ביום העתירה היו באזור שלושה בתי ספר יסודיים כולל חטיבת ביניים (כיתות א'-ט') שבהם לומדים 2,600 ילדים. עם סיום לימודי חטיבת הביניים, ובהיעדר בית ספר תיכון הקרוב למקום

בנובמבר 2008 פנינו לבג"ץ בדרישה אחרת להסדיר דרך גישה בטיחותית לבתי הספר באלסייד שבנגב, שלומדים בהם 1,500 תלמידים. בגלל המצב הבטיחותי הבעייתי של הדרך נהרגו ונפגעו בה ארבעה תלמידים עד היום. השופטת החליטה עוד באותו יום כי על משרד החינוך והמועצה האזורית להגיש את תגובתם בתוך 14 יום. **בעקבות העתירה נסלל הכביש כמבוקש.**

הסעת תלמידים לבית הספר בפורעה

פתיחת גני ילדים בשגב שלום

בג"ץ 8534/99, ועד ההורים ביישוב שגב שלום ואח' נגד ראש המועצה המקומית הממונה בשגב שלום ואח'

בעקבות עתירתנו לפתוח גני ילדים ל-400 ילדים בשגב שלום הורה בית המשפט למועצה המקומית ביישוב לשוב ולפתוח את גני הילדים שנסגרו.

דרישה להקמת בית ספר בכפר סוואוין

בג"ץ 9057/10, חסן אלאעסם ואח' נגד משרד החינוך ואח'

בדצמבר 2010 עתרו לבג"ץ תושבי הכפר הלא-מוכר סוואוין שבנגב, שמתגוררים בו 1,200 תושבים, בדרישה להקים ביישובם בית ספר ראשון ל-350 תלמידים. השופטים דחו את העתירה וקבעו כי משרד החינוך והרשות המקומית מצאו "פתרון מסוים" לבעיה, שמסתמך על הסעת התלמידים לבתי ספר באזור.

בעקבות עתירתנו הורה בית המשפט המחוזי בבאר שבע בספטמבר 2004 למשרד החינוך לספק חינוך חניגם לתלמידים מבאר שבע

דרישה לחבר בתי ספר לרשת החשמל הארצית

בג"ץ 5475/09, איוב אבו סבילה נגד משרד החינוך

ביולי 2009 הגשנו עתירה לבג"ץ בדרישה לחייב את משרד החינוך וחברת החשמל לחבר את בתי הספר היסודיים בכפר הלא מוכר אבו תלול - אלמוסתקבל ואלאעסם ב' - לרשת החשמל הארצית. בתי ספר אלו מופעלים באמצעות רשת חשמל זמנית של גנרטורים הפועלים על סולר, ועלות הפעלתם גבוהה בהרבה מעלות אספקת חשמל. הגנרטורים פועלים שבע שעות ביום לכל היותר, הספקם מוגבל ואין בו די למילוי הצרכים של בתי הספר. תשתית החשמל הרעועה גם אינה מאפשרת להפעיל מזגנים כדי להגן על התלמידים מחום כבד בקיץ ומקור עז בחורף. פעמים רבות נאלצות הנהלות בתי הספר להפסיק את יום הלימודים ולשלוח את הילדים לבתיהם בגלל החום היוקד.

בתי הספר בכפרים לא היו מחוברים לרשת חשמל כלשהי מקום המדינה ועד שנת 1999, אז חייב בג"ץ את רשויות המדינה לחבר את בתי הספר לרשת החשמל. בתי הספר הערביים בנגב הם מוסדות החינוך היחידים בישראל שאינם מחוברים לרשת החשמל. **בעקבות העתירה חיברה חברת החשמל את בתי הספר לרשת החשמל הארצית. החברה פועלת לחבר לרשת גם את בית הספר אלאמל שבכפר ח'רבת אלונטן ובתי ספר נוספים בכפרים הלא מוכרים בנגב.**

סלילת כביש גישה לבתי ספר בנגב

בג"ץ 6773/05, עלי עפנאן גבועה ואח' נגד משרד החינוך ואח' (פורעה); בג"ץ 9817/08, נעים אלסייד ואח' נגד משרד החינוך ואח' (אלסייד)

ביולי 2005 הגשנו עתירה לבג"ץ, בדרישה להוציא צו על תנאי לסלול כביש גישה לבית הספר היסודי בכפר הלא מוכר אלפורעה, המרוחק כארבעה קילומטרים מהכביש הראשי והדרך אליו בלתי עבירה לרכבים פרטיים או להסעות תלמידים. התלמידים נאלצים לא פעם ללכת ברגל מהכביש הראשי ופעמים רבות נסגר בית הספר בימות החורף.

משרד החינוך התחייב בפני בג"ץ לסלול את הכביש ולהסדיר את את הצומת המוביל אליו - התחייבות שקיבלה תוקף של פסק דין - אך לא קיים אותה. בשנת 2011 פנינו שוב לבג"ץ בבקשה לקיום פסק הדין. **בנובמבר 2011 הורה בית המשפט לבצע לאלתר את פסק הדין מ-2005 וחייב את משרדי הממשלה בהוצאות בשל בזיון בית המשפט.**

שתושבי דחי אינם משלמים ארנונה; בעקבות עתירת עדאלה חודשו הסעות לתלמידי היישובים כמאנה וחסינייה לבית ספרם בכפר נחף.

הקצאת כספים לפנימיות

בדצמבר 1998 נענה היועץ המשפטי לממשלה לדרישתו והורה לוועדת הכספים של הכנסת לבטל הקצאת כספים אך ורק לפנימיות חרדיות ולקבוע קריטריונים ברורים לחלוקת כספי ציבור לפנימיות על מנת שכל אוכלוסיית המדינה תוכל ליהנות מהתקציב.

ביטול צו סגירה לבית ספר ביפו

עת"מ 3046/04 האגודה למען ערביי יפו ואחרים נגד משרד החינוך.

בעקבות תביעה שהגשנו ב-2004 בוטל לבסוף צו סגירה שהוציא משרד החינוך נגד בית ספר "יאפא ערבי דמוקרטי", אשר נפתח בשעתו בטרם יוגשו בקשות לרשיון ממשרד החינוך.

יתור על שכר לימוד לתלמידי עין חוד הלומדים בחיפה

בעקבות פנייתנו למועצה האזורית חוף הכרמל ולעיריית חיפה החליטה העירייה לוותר על גביית שכר לימוד מהוריהם של תלמידי חטיבת ביניים ותיכון ביישוב המוכר-למחצה עין חוד, הנאלצים לנסוע ללמוד בחיפה.

בעדאלה עבדתי במחלקת יחסי הציבור והובלתי יוזמות בתחום התקשורת המקומית והבינלאומית. באמצעות הקשר עם עורכי הדין בעדאלה חברתי ניסיון ראשוני והייתי עד ליישום המשפט הציבורי והמשפט הבינלאומי, בעיקר ביחס לזכויות אדם של מיעוטים אתניים. הניסיון שצברתי בעדאלה עזר לי להתקבל כיועץ תקשורת בפרויקט בשטחים הכבושים, ועיצב את החלטתי להירשם ללימודי משפטים בלונדון בשנת 2006.

שריף חמאדה, סטודנט למשפטים, לונדון. התמחה בעדאלה בשנת 2004-2005

הלומדים ברשות המקומית תל שבע, והורה לעיריית באר שבע לארגן הסעות לתלמידים ולשלם תמורתן. כמו כן, בעקבות עתירה אחרת שהגשנו אושרה הקמת בית ספר בביר הדאג'.¹⁰

בית ספר יסודי חדש שאינו מחובר לרשת החשמל, בכפר אום בטין שבמועצת אבו בסמה. הגנרטור בקדמת התמונה מספק את החשמל לבית הספר

מניעת סגירתו של בית הספר היסודי בשכונת עכברה בצפת

עכברה, השכונה הערבית היחידה בצפת, סופחה לעיר בשנת 1984. בשכונה חיים כיום קרוב ל-420 איש, מהם 13 ילדים בגיל גן חובה, 60 תלמידים בגילאי חינוך יסודי ו-20 בגילאי חטיבת ביניים. ביוני 7002 פנינו בקדם בג"ץ לפרקליטות המדינה, בשם ועד הורי התלמידים בבית הספר עכברה שבצפת. בעקבות הפנייה בוטלה החלטת משרד החינוך ובית הספר המשיך לפעול.

הסעות לתלמידי בכפר דחי ובכפר נחף

בג"ץ 5562/97, מייסא זועבי ואח' נגד עיריית עפולה ואח'; עת"מ 1345/05 מוחמד אברהים סואעד ואח' נגד מועצה אזורית משגב ומשרד החינוך

בעקבות עתירתנו חויבה עיריית עפולה לחדש הסעות לתלמידים מכפר דחי (הנמצא בתחום שיפוטת) שבתי ספרם מרוחקים 7-15 קילומטרים מכפרם. עיריית עפולה הפסיקה את ההסעות בטענה

¹⁰ בג"ץ 5221/00, דחלה אבו גרוד ואח' נגד המועצה האזורית רמת הנגב ואח'.

השכלה גבוהה

אפליית סטודנטים ערבים בקבלה למעונות

ה"פ 217/05, חנין נעאמנה ואח' נגד אוניברסיטת חיפה; ע"א 8695/06, אוניברסיטת חיפה נגד חנין נעאמנה

בשנת 2006 קבע בית המשפט המחוזי בחיפה בפסק דין תקדימי כי הכללת קריטריון השירות הצבאי בתהליך חלוקת המעונות באוניברסיטת חיפה מפלה את הסטודנטים הערבים והורה לאוניברסיטה לבטלו. ההחלטה ניתנה בעקבות תביעה שהגשנו יחד עם שלוש סטודנטיות ערביות, שבקשותיהן להתקבל למעונות הסטודנטים של אוניברסיטת חיפה נדחו למרות מצבן הכלכלי הקשה והתדירות הנמוכה של התחבורה הציבורית מיישוביהן. בעקבות פסק הדין ערערה האוניברסיטה לבית המשפט העליון וביקשה לעכב את ביצוע פסק הדין עד למתן החלטה. במרס 2007 דחה בית המשפט המחוזי את בקשת האוניברסיטה, אך בטרם ניתן פסק דין מהעליון עקפה אותו הכנסת ואישרה תיקון לחוק קליטת חיילים משוחררים, ובו אישרה כי כל מוסד להשכלה גבוהה רשאי להעניק הטבות כלכליות, כולל במעונות, למשרתי צבא. בעקבות התיקון נמחק הערעור.

הגבלת גיל הקבלה לחוג לרפואה באוניברסיטת תל אביב

ה"פ 185/08, ג'וראן עבד אלפתאח ואח' נגד אוניברסיטת תל אביב

בידיעון ההרשמה לשנת 2008 פרסמה אוניברסיטת תל אביב תנאי חדש, הקובע כי רק מי שעבר את גיל 20 יוכל להירשם ללימודי רפואה. התנאי לא חל על עתודאים. במרס 2007 פנינו בשם ועד הסטודנטים הערבים באוניברסיטת תל אביב אל נשיא האוניברסיטה ואל דיקן הפקולטה לרפואה בדרישה לבטל תנאי זה. הגבלה זו תמנע מסטודנטים ערבים להירשם ללימודי רפואה מיד לאחר סיום בית הספר התיכון, גם אם הם עונים על כל הקריטריונים הדרושים לצורך קבלה ללימודי רפואה. בינואר 2008 הגשנו לבית המשפט המחוזי בתל אביב תביעה נגד אוניברסיטת תל אביב, בדרישה להכריז על הגבלת גיל לקבלה לבית הספר לרפואה באוניברסיטה תל אביב כלא־חוקית, אך התביעה נמחקה בשל אי־צירוף נפגעים ספציפיים.

צרכים מיוחדים

ב־1999 טיפלנו בכמה מקרים שעניינם השירותים והחינוך שמקבלים ילדים ערבים בעלי צרכים מיוחדים. במרס 2000 הגשנו חוות דעת ליו"ר הוועדה הציבורית לבחינת יישום חוק חינוך מיוחד. מסקנות הדו"ח אומצו על ידי משרד החינוך. ביולי 1999 החליטה המועצה המקומית הממונה בכסייפה להוציא את כל הילדים בעלי הצרכים המיוחדים משגב שלום הלומדים בבית ספר לחינוך מיוחד בתחומה, בטענה שמועצת שגב שלום חייבת לה כסף. בעקבות פנייתנו למועצה המקומית ולפרקליטות המדינה הותר לילדי שגב שלום לחזור לבית הספר.

כיתות גן לילדים חירשים

בג"ץ 4219/03, האני עבד אלחלים עאמר ואח' נגד שרת החינוך לימור לבנת ואח' בעקבות עתירתנו התחייבה המדינה לפתוח בספטמבר 2003 שתי כיתות גן לילדים חירשים במבנים מתאימים. כמו כן פנינו למשרד

עו"ד סאוסן זהר, מנהלת המחלקה לזכויות חברתיות וכלכליות בעדאלה

הזכות לבריאות ורווחה

שירותי רפואה מונעת בכפרים לא־מוכרים

בג"ץ 7115/97, עדאלה ואח' נגד משרד הבריאות ואח'. העתירה הוגשה יחד עם אגודת הארבעים, מרכז אלטופולה ואגודת הגליל

נשים מיישובים בדוויים לא־מוכרים בנגב המבקשות להגיע לטיפת חלב נאלצות ללכת שעות במדבר, במקומות שאין בהם שום תחבורה ציבורית. תמותת התינוקות ביישובים אלה היא הגבוהה ביותר בישראל בשל רמת חיסון ירודה, תזונה לקויה ואנמיה. בדצמבר 1997 עתרנו נגד משרד הבריאות בשם 121 נשים וילדים ושלושה ארגונים – אגודת הארבעים, מרכז אלטופולה ואגודת הגליל – בתביעה להקים שתי מרפאות לטיפול באם ובילד ומתן שירותי רפואה מונעת בעשרה כפרים לא־מוכרים בנגב.

בית המשפט קבע כי עד שנת 2000 יוקמו שש מרפאות לאם ויליד בעשרת הכפרים הלא־מוכרים הגדולים בנגב. משרד הבריאות התחייב להרחיב את המרפאות הקיימות ולספק תחבורה ציבורית אליהן, אך לא עמד בהתחייבותיו ואף צמצם את ההסעות הקיימות אל המרפאות. השופטים הביעו הסתייגות מהתנהגותו של משרד הבריאות והמליצו כי אגודת הגליל תמשיך לספק בינתיים שירותי בריאות לכפרים הלא־מוכרים באמצעות מרפאה ניידת. **12 מרפאות נפתחו, אך באוקטובר 2009 נסגרו שלוש מהן בכפרים אבו תלול, קסר א־סר וואדי אלנעם.** בעקבות זאת הוגשה עתירה נוספת¹¹ שבה ביקשנו לפתוח אותן מחדש. המרפאות באבו תלול ובקסר א־סר נפתחו, ומרפאה בוואדי אלנעם נפתחה בסוף שנת 2011.

דרישה להפעיל תחנות לבריאות המשפחה בנגב

בג"ץ 786/04, אחלם אלסאנע ועשרה אח' נגד משרד הבריאות, ביישובים לקייה וחורה ישנן שתי תחנות פעילות לבריאות המשפחה, אחת בכל יישוב. במרפאות שוררת צפיפות רבה הפוגעת באיכות השירות המוגש לנשים ולפעוטות: התחנה לבריאות המשפחה בלקייה משרתת כ־11 אלף נפש; התחנה בחורה משרתת יותר מ־7,000 תושבים. משרד הבריאות הצהיר לא אחת כי יש להקים מרפאות נוספות בשני היישובים. בינואר 2004 עתרנו בשמנו ובשם שמונה תושבים משני היישובים,

החינוך בדרישה לכנס ועדת השמה כדי להכיר בזכאותם של ילדים מקלנסווה לשירותים מיוחדים. כן דרשנו לאתר בית ספר מתאים לשתי ילדות בעלות צרכים מיוחדים מתל שבע. בעקבות הפנייה הודיע משרד החינוך כי יקים גן נוסף לילדים בעלי צרכים מיוחדים ויגדיל את התקן לפיקוח על החינוך המיוחד של ילדים ערבים בנגב.

"העתירות של עדאלה לבית המשפט העליון עוסקות במגוון רחב של זכויות אדם הקשורות לציבור הערבי, ובהן שוויון בהקצאת משאבים ציבוריים, חופש ביטוי וחופש פוליטי, הזכות למשפחה, מעמדה הרשמי של השפה הערבית, הזכות לחופש דת ופולחן וזכויות חברתיות למיניהן. חלק חשוב מההלכות הפסוקות העקרוניות של בית המשפט העליון בנושאי זכויות אדם ניתן בעתירות הארגון. פעילותו של ארגון עדאלה בהנהגתו של עו"ד ג'בארין מצטיינת במחויבות, בנחישות וברמה מקצועית ותרבותית גבוהה. זהו ארגון הפועל לקדם את זכויות האדם דרך המשפט ולא מחוץ למשפט, בעוצמה אינטלקטואלית בולטת, במחויבות מוסרית גבוהה ותוך הסתכלות על החברה הישראלית כולה, על כל גווניה. מאפיינים מיוחדים אלה הקנו לארגון עדאלה את מעמדו המיוחד במפת ארגוני זכויות האדם בישראל."

השופטת אילה פרוקצ'ה, דצמבר 2011

11 בג"ץ 10054/09 אלהאשלי נגד משרד הבריאות.

המתגוררים בישובים הבדווים בנגב, שהוריהם עותרים לבג"ץ כבר שנים ומבקשים לחייב את משרד הבריאות להקים מרפאות לאם ולילד שבהן יוכלו לחסן את ילדיהן. העותרים מסכימים לקביעה שהחיסונים נועדו לטובת הילדים והם אף דורשים מהרשויות לעודד חיסונים ולנקוט אמצעים פוזיטיביים למען השמירה על בריאותם. בספטמבר 2011 הוציא בג"ץ צו על תנאי המורה למדינה להסביר מדוע לא תבטל את התיקון.

חיסון במרפאת אם וילד

חיבור השכונה הערבית עכפרה לרשת הביוב של צפת

בית המשפט המחוזי בנצרת, ע"מ 169/08, חאג'ב סלאח נגד עיריית צפת ואח'

עכפרה, השכונה הערבית היחידה בצפת, הוקמה בשנת 1982 על ידי עיריית צפת ומינהל מקרקעי ישראל כפתרון לתושבי הכפר הלא-מוכר עכפרה שבקרבת העיר. העובדה כי השכונה לא היתה מחוברת לרשת הביוב חשפה את תושביה לסיכונים בריאותיים, הנגרמים עקב הצפת הרחובות במי ביוב ושלוליות של מים עומדים המשחררות אדים רעילים ומהוות כר פורה להתפתחות יתושים.

רופאים לזכויות אדם, המועצה המקומית לקייה ואגודת הגליל לבג"ץ נגד משרד הבריאות ומשרד האוצר בדרישה להקצות את המשרות הדרושות לרופאים ולאחיות, בטענה כי ההחלטה שלא להפעיל תחנה נוספת אינה חוקית ומסכנת את חיי הפעוטות ואמהותיהם הזקוקים לשירות הרפואי.

בדיון בבג"ץ באפריל 2004 הודיעה הפרקליטות כי משרד הבריאות יקצה 3.5 תקנים שיאפשרו פתיחת תחנה נוספת בכל יישוב. ביוני 2004 טענו בתגובה כי חצי תקן של משרת רופא אינו מספיק כדי לענות על הצרכים הבריאותיים החיוניים בשני היישובים ואף אינו עומד בקריטריונים שקבע משרד הבריאות, אך בג"ץ קבע בפסק הדין כי העותרים באו על סיפוקם על פי הסעד שנתבקש בעתירה וכי בנסיבות אלה התייתר הצורך להכריע בה.

תחנה לבריאות המשפחה בכפר הלא-מוכר אל-הוואשלה (צילום: יותם רונן/ אקטיביסטילס)

עתירה לביטול חוק המתנה קבלת קצבאות ילדים

קבלת חיסונים

בג"ץ 7245/10, עדאלה ואח' נגד משרד הרווחה ואח'

ביולי 2009 אישרה הכנסת תיקון (מס' 113) לחוק הביטוח הלאומי הקובע כי קצבת הילדים של ילד שאינו מקבל חיסון בהתאם לתוכנית החיסונים של משרד הבריאות תופחת עד כדי 60% מערכה. באוקטובר 2010 עתרנו לבג"ץ בדרישה לבטל את התיקון. בעתירה נטען כי תיקון זה יפגע בעיקר באלפי ילדים ערבים בדווים

ההרפתקה שלי כמתמחה היתה אחת החוויות העמוקות והמכוננות בקריירה המשפטית שלי. המסירות של עדאלה נוכח אתגרים שנראו בלתי עבירים מילאה אותי השראה ואמונה שעבודה משפטית שנעשית בחוכמה ובנחישות יכולה להתגבר אפילו על העוולות החברתיות והפוליטיות המבוצרות ביותר.

כשנכנסתי לעדאלה כסטודנט צעיר ונאיבי, למדתי עד מהרה שעורכי הדין בעדאלה היו הרבה יותר מאשר אידיאליסטים נלהבים וחולמים בהקיץ. היתה עבודה קשה לעשותה, ועורכי הדין של עדאלה הפשילו שרוולים מדי בוקר ונכנסו לשוחות כדי להילחם. מעולם לא נשלחתי לאיזה חדר אחורי כדי למלא משימה חסרת חשיבות; להפך: התקבלתי מיד כחבר מן המניין במשפחת עדאלה, עבדתי על עתירות, השתתפתי בדיונים ערים, בשיחות ובפגישות צוות, השתתפתי בכנסים ובפגישות עם לקוחות. במשך שלושה חודשים שחלפו ביעף למדתי הרבה הן כאדם והן כעורך דין, והבנתי איך עורך דין יכול להיות מגדלור של שינוי ותקווה בחברה. השיעורים שלמדתי בעדאלה הפכו להיות חלק מהאופן שבו אני עובד בכל יום ויום.

עו"ד תופיק רוואנגלה, ניו יורק. התמחה בעדאלה בשנת 2000

בעקבות ערר שהגשנו בשנת 2008 בשם 32 מתושבי עכברה ואגודת הגליל פרסמה חברת פלג הגליל, הממונה מטעם עיריית צפת על בניית מערכת הביוב בעיר ועל אחזקתה, מרכז לחיבור בתים בעכברה לרשת הביוב והתחייבה להשלים את הפרויקט בתוך שלושה חודשים.

שירותי רווחה לתושבי הכפרים הלא מוכרים בנגב

בג"ץ 5838/99, המועצה האזורית לכפרים הלא-מוכרים בנגב ואח' נגד שר העבודה והרווחה ואח'

אף כי תושבי הכפרים הלא-מוכרים הם אחת האוכלוסיות הנזקקות ביותר לשירותי רווחה, הם מקבלים אותם בהיקף קטן מזה שמקבלים שאר אזרחי המדינה והגישה אליהם קשה. יישובים אלה פזורים על פני כשליש משטח המדינה, אך לרשות המועצה המקומית שגב שלום עמד רק כלי רכב אחד המיועד לשירותי רווחה. בשנת 1999 החליט ראש המועצה להפסיק גם את מתן השירות הזה, בטענה כי אין למועצה המשאבים הדרושים לכך. עדאלה עתר לבית המשפט העליון נגד שר העבודה והרווחה ונגד ראש המועצה המקומית בדרישה לחדש את שירותי הרווחה, להגדיל את התקציבים והתקנים באופן שיאפשר מתן שירותים ברמה נאותה ולהגשים, ובכלל זה לפתוח לשכות רווחה ביישובים הלא מוכרים. כעבור זמן קצר חודשו השירותים שהופסקו, אך שאר הדרישות נותרו על כנן. המדינה התחייבה לתוספת של 11 תקנים החל מיולי 2000, כולל שני כלי רכב ושני נהגים, והתקנים הוקצו.

הקמת מעון נעול לנערות ערביות

בג"ץ 9111/03, סיוע לנשים ולנערות נגד אלימות ואח' נגד שר העבודה והרווחה במאי 2003 נסגר מעון הגליל שבעכו, שהיה המעון הנעול היחיד לנערות ערביות בישראל, ואחר לא הוקם במקומו. באוקטובר 2003 הגשנו עתירה לבית המשפט העליון נגד שר הרווחה בדרישה להסביר מדוע אינו מקים מעון נעול לנערות ערביות. בספטמבר 2005 נענה בג"ץ לדרישתנו והוציא צו מוחלט המורה למדינה לפתוח, להפעיל ולאכלס מעון נעול לנערות ערביות במצוקה עד תחילת שנת 2006. המעון הוקם בכפר ג'וליס.

הזכות למים

נגישות למי שתייה נקיים בכפרים הלא-מוכרים בנגב

בג"ץ 3586/01, המועצה האזורית לכפרים הלא מוכרים בנגב ואח' נגד שר התשתיות הלאומיות, נציב המים, חברת מקורות, שר החקלאות ואיכות הסביבה ושר הפנים

תושבי הכפרים הלא-מוכרים בנגב אינם מקבלים אספקה סדירה של מים לשתייה ולשימוש ביתי. במאי 2001 ערערו לבית המשפט העליון (יחד עם אזרחים תושבי כפרים לא-מוכרים בנגב, המועצה האזורית לכפרים הלא-מוכרים בנגב, אגודת הארבעים, אגודת הגליל, ועמותת רופאים לזכויות אדם) על החלטת בית הדין לענייני מים, שקבעה כי תושביהם של כפרים לא-מוכרים אינם זכאים לחיבור לרשת הארצית.

בפברואר 2003 קיבל בית המשפט את הערעור באופן חלקי וקבע כי מי שתייה הם חלק מהזכות לכבוד וכי איסור גורף פוגע בזכות זו. היות שהתושבים מתגוררים בכפרים לא-מוכרים אין זכותם למים שווה לזכותם של אזרחים הגרים ביישובים מוכרים, אך הם זכאים לנגישות מינימלית למי שתייה. בכך הורה בג"ץ על חיבור שני כפרים מהארבעה למי שתייה.

בשנת 2005 הגשנו תביעה לבית המשפט המחוזי בחיפה בשבתו כבית דין לענייני מים. בתביעה התבקש בית המשפט לחייב את נציב המים לאשר חיבורי מים בכמות ובאיכות הדרושות על פי דין. בתביעה טענו בין השאר כי המשיבים מפלים את התובעים, בייחוד כאשר הם מאשרים תשתיות וחיבורי מים לחוות בודדים, אף שאלו טרם זכו לאישורי רשויות התכנון הרלבנטיות, ומונעים מים נקיים ונגישים מהתובעים.

משנדחתה התביעה בבית הדין למים ערערו בשנת 2006 לבית המשפט העליון. ביוני 2011 נקבע בפסק הדין לראשונה כי הזכות למים היא חוקתית, אך לגבי הכפרים הלא מוכרים נקבע כי הם יהיו זכאים רק ל"נגישות מינימלית והומניטרית למים". הערעור התקבל בעבור שלושה מתוך ששת הכפרים בערעור.

משאבת מים מאולתרת; הובלת מים במכליות לתל-ערד (צילום: יותם רונן/אקטיבסטיילס)

הפליה בתקציבי רשויות מקומיות

פרויקט שיקום שכונות ביישובים ערביים

בג"ץ 727/00, ועד ראשי הרשויות הערביות, אגודת הארבעים ועמותת אלבית נגד שר הבינוי והשיכון ואח'

בינואר 2000 עתרנו לבג"ץ נגד שר הבינוי והשיכון וראש הממשלה המפלים את הרשויות הערביות בכל הקשור לפרויקט שיקום שכונות, מאז תחילת יישומו בשנת 1977. בעתירה דרשנו להורות לשר הבינוי והשיכון ולראש הממשלה לקבוע קריטריונים חברתיים-כלכליים שוויוניים שעל פיהם ייקבע באיזו שכונה/רשות מקומית ייושם הפרויקט, וליישמו ביישובים הערביים הנמצאים באשכולות החברתיים-כלכליים הנמוכים ביותר. בתגובה לעתירה טענה המדינה כי לאור החלטת הממשלה מאוקטובר 2000 שלפיה יש להקצות 4 מיליארד ש"ח לפיתוח החברה הערבית בישראל, אין צורך בפרויקט שיקום שכונות ביישובים ערביים.

בדצמבר 2001 נתן בג"ץ פסק דין עקרוני המקבל את העתירה ובכך הורה למדינה לקבוע קריטריונים שוויוניים, ליישם את פרויקט שיקום שכונות באופן הדרגתי גם ביישובים ערביים נזקקים, ולהקצות 20% מתקציב התחום החברתי של פרויקט שיקום שכונות ליישובים ערביים.

התנגדות להקצאה לא שוויונית של מענקי איזון לרשויות מקומיות יהודיות ולרשויות ערביות

בג"ץ 6099/00; בג"ץ 6223/01, הוועד הארצי של ראשי הרשויות הערביות בישראל ואח' נגד משרד הפנים ואח'

בשנת 2001 הגשנו יחד עם הוועד הארצי של ראשי הרשויות המקומיות הערביות ועיריית נצרת עתירה נגד אפליית הרשויות המקומיות הערביות במענקי איזון, הניתנים לרשויות המקומיות כדי לגשר על הפער בין הכנסותיהן להוצאותיהן. בעתירה טענו כי מדיניות הממשלה בעניין זה מפלה את הרשויות המקומיות הערביות ואינה מתבססת על קריטריונים שוויוניים. ההתדיינות המשפטית בנושא נמשכת זה כעשר שנים, שבהן המדינה בוחנת את הקריטריונים לחלוקת מענקי איזון. ועדה שהקים משרד הפנים קבעה קריטריונים חדשים. בהמלצת בית המשפט משך עדאלה את העתירה אך יהיה רשאי להגיש עתירה נוספת אם הקריטריונים החדשים לא יענו על הדרישות.

עתירה לביטול חוק לתיקון פקודת מס הכנסה המפלה יישובים בדוויים

בג"ץ 6901/05, ראש העיר רהט ואח' נגד שר האוצר ואח'

ביולי 2005 עתרנו לבג"ץ נגד החוק לתיקון פקודת מס הכנסה המעניק הטבות מס לתושבי אזור "עוטף עזה" ויישובים נוספים בצפון, אך לא כלל בה אף יישוב ערבי. בספטמבר 2010 קבע בג"ץ כי התיקון לפקודת מס הכנסה פוגע בזכות לשוויון ואיננו מבוסס על קריטריונים ברורים, וכי אין מנוס אלא להורות על בטלותו. במאי 2012 קיבל בג"ץ את העתירה והורה לקבוע קריטריונים ברורים להכללת יישובים ברשימת היישובים הזכאים להטבות מס.

מתוך: הארץ, 16.09.2010

הכללת כפרים ערביים בצפון ברשימת יישובי הספר

בג"ץ 7444/06, עביר שחאדה ואח' נ' שר האוצר

לאחר מלחמת לבנון השנייה החליטה ישראל לתת פיצויים ליישובים שסבלו נזקים במלחמת לבנון השנייה, אך הפיצויים שולמו לפי נוסחה מפלה. בעקבות עתירתנו לבג"ץ הסכים משרד האוצר ביולי 2010 להכליל ארבעה כפרים ערביים בצפון ברשימת "יישובי הספר", מעמד שיקנה להם זכאות לפיצויים גבוהים יותר על נזקים שנגרמו להם במלחמת לבנון השנייה. הכפרים ערב אלעראמשה, פסוטה, מעיליא וג'יש נמצאים בסמיכות ליישובים יהודיים שזכו למעמד של "יישוב ספר" וסבלו נזקים חמורים במלחמה, אולם שר האוצר לא כלל אותם ברשימת הזכאות לפיצויים.

זכויות כלכליות

הדרת יישובים ערביים מתוכנית אופ"ק

בג"ץ 6488/02, הועד הארצי לראשי הרשויות המקומיות הערביות בישראל נגד ועדת המנכ"לים לטיפול נקודתי ביישובים בהם קיים שיעור אבטלה גבוה

תוכנית אופ"ק מיועדת לפתח ולקדם יישובים שיש בהם שיעור אבטלה גבוה במיוחד ומצב סוציו־אקונומי נמוך, באמצעות סיוע בתחומי החינוך, התעסוקה והרווחה. בינואר 2000 החליטה הממשלה לכלול במסגרת 11 היישובים בהם תיושם תוכנית אופ"ק יישוב ערבי אחד בלבד – תל שבע – למרות מצבם החברתי־כלכלי הגרוע של מרבית היישובים הערביים בישראל.

ביוני 2004 קיבל בג"ץ את עתירת עדאלה והתוכנית למשפט ורווחה בפקולטה למשפטים באוניברסיטת תל אביב ודחה את טענות המדינה כי אין מקום להוספת יישובים ערביים לתוכנית אופ"ק. בנוסף קבע בג"ץ כי "הוצאת יישובים ערביים מתוכנית חברתיות" כלכליות נקודתיות שיעודן מוגדר ושונה מהווה אפליה פסולה."

הפליה על רקע גיל ומין בהסכם פנסיה קיבוצי

סק"כ 52/09, עדאלה ואח' נגד שר התמ"ת ואח'

חובת הביטוח הפנסיוני חלה רק על נשים שמלאו להן 20 שנה וגברים שמלאו להם 21. חובה זו מפלה כל עובד מתחת לגיל זה ומנוגדת לחוק שוויון הזדמנויות בעבודה. ביטוח פנסיוני אמור לחול על כל מי שמשתלב בשוק העבודה ללא קשר לגילו או למינו. מן ההסכם יושפעו עובדים ועובדות המסוגלים להיכנס לשוק העבודה מגיל 18 – בעיקר ערבים, חרדים ובעלי מוגבלויות, שרובם אינם משרתים בצבא. במרס 2008 פנינו לשר התעשייה, המסחר והתעסוקה, מנכ"ל לשכת התיאום של הארגונים הכלכליים ויו"ר הסתדרות העובדים הכללית החדשה, ובהמשך הגשנו תביעה נגדם לבין הדין הארצי לעבודה בדרישה להרחיב את תחולת ההסכם הקיבוצי המחייב הנהגת ביטוח פנסיוני חובה לכלל המועסקים שמלאו להם 18. בינואר 2012 דחה בית הדין הארצי את התביעה.

איסור גורף על ייבוא ספרות ערבית המתפרסמת בסוריה ובלבנון

בג"ץ 894/09, כל בו ספרים נגד משרד האוצר

זה שלושים שנה שחברת כל בו ספרים בע"מ מייבאת ספרים ממצרים, ומאז 1993 היא מייבאת מירדן ספרים שחלקם הגדול

יצא לאור והודפס בסוריה ובלבנון. בתקופה זו קיבלה היבואנית אישור מהצנזור הראשי לייבא את כל הספרים. באוגוסט 2008 קיבלה החברה, בבעלותו של מר סאלח עבאסי, מכתב ממשרד התעשייה, המסחר והתעסוקה, שבו נאמר כי הרישיון שניתן לה לייבא ספרים שפורסמו ב"מדינות אויב" לא יחודש, וכי חל איסור לייבא ספרים שיצאו לאור "במדינת אויב" גם אם ייובאו דרך מדינה שאינה מוגדרת "מדינת אויב", על פי הפקודה המנדטורית משנת 1939 האוסרת סחר עם אויב.

בינואר 2009 עתרנו לבג"ץ בדרישה לאפשר לחברת כל בו ספרים, הספקית הגדולה ביותר של ספרי לימוד וחינוך בשפה הערבית בישראל, לייבא ספרים היוצאים לאור בסוריה ובלבנון. בעתירה נטען כי כ-80% מהספרים הנדרשים לאוכלוסייה הערבית בישראל ורוב הספרים הנדרשים לספריות של המכללות והאוניברסיטאות בישראל, לרבות הספרייה הלאומית, יוצאים לאור בסוריה ובלבנון. הוצאות הספרים הללו מחזיקות בזכות הבלעדית להוציא לאור ספרי ילדים מתורגמים, ספרות אירופית קלאסית וספרות מודרנית בתרגום לערבית. הן גם המוציאות לאור של מילונים מקצועיים בערבית. להוצאות הסוריות יש בלעדיות על תרגום ספרים מעברית לערבית והן המקור הבלעדי לספרים מקצועיים בתחום הספרות הערבית ולספרים ללימוד השפה הערבית. בעקבות העתירה הסכימה פרקליטות המדינה לתת רישיון לעותר, ומשקיבל העותר את הסעד שביקש נמחקה העתירה.

ללא מוחסן, רכז תקשורת בעדאלה, בחנות "כל בו ספרים" בחיפה

זכויות עובדים, חופש העיסוק ואפליה במקומות עבודה

במהלך השנים טיפלנו במספר רב של מקרי אפליה על רקע מוצא בקבלה למקומות עבודה ובתעסוקה: בקבלה לעבודה בחברת החשמל ובנתב"ג "מטעמי ביטחון", בשיגור מכתבים למעסיקים (ובהם רכבת ישראל) הדורשים "שירות צבאי" כחלק מדרישות התפקיד ובכך מפירים את הוראות חוק שוויון הזדמנויות בתעסוקה, בפיטורין שרירותיים על רקע לאומי, ובדרישה להתאים הכשרה מקצועית לנשים ערביות בנפרד מגברים, כפי שנהוג לגבי נשים חרדיות.

אפליה בקבלה לעבודה בחברת החשמל

מבין 13 אלף עובדים בחברת החשמל בשנת 1997, חמישה היו ערבים. לטענת חברת החשמל, הסיבה לכך היא החלטת ממשלה שקבעה כי פעילות החברה כלולה בתחום הביטחוני. בתגובה לבקשתנו לקבל לידינו את ההחלטה נאמר לנו כי היא סודית. לפיכך פנינו ליועץ המשפטי לממשלה ולמבקר המדינה ודרשנו לבדוק את ההחלטה משנת 1975, את מדיניות השב"כ ואת נוהלי חברת החשמל בנוגע לקבלת עובדים. **היועץ המשפטי לממשלה השיב כי בדק את העניין והחליט יחד עם חברת החשמל לשנות את כל ההיבטים המפלים ערבים בקבלה לעבודה בחברה.**

אפליה בהעסקת עובדים ברכבת ישראל

עב 4962/09, בית הדין האזורי לעבודה בתל אביב, עבדאללה טאיה נגד חברת רכבת ישראל

בשנת 2009 גיבשה רכבת ישראל קריטריון הקובע שעובדי החברה חייבים להשלים שירות צבאי. אנו עתרנו לבית הדין לעבודה בתל אביב בדרישה לבטל את הקריטריון החדש, המעמיד בסכנה את המשך עבודתם של 130 עובדים ערבים. **בספטמבר 2009 נתן בית המשפט צו מניעה זמני נגד פיטוריהם של העובדים הערבים. בעקבות דיון שהיה בפברואר 2010 חזרה בה רכבת ישראל מהקריטריונים החדשים ולאחר מכן ביטלה אותם.**

שלילת הבטחת הכנסה מבעלי רכב או מי שעושה שימוש ברכב

בג"ץ 10662/04, סלאח חסן ואח' נגד המוסד לביטוח לאומי ואח'

בעתירה דרשו עדאלה וסות אלעאמל לבטל את האיסור הקיים בחוק, המונע ממקבלי קצבת הבטחת הכנסה לקנות רכב ו/או להשתמש ברכב, בעוד שמקבלי קצבת השלמת הכנסה יכולים לעשות זאת. קצבת הבטחת הכנסה משולמת לכל אזרח מובטל שאינו מצליח למצוא עבודה, לאחר שמסתיימת תקופת זכאותו לדמי אבטלה. קצבת השלמת הכנסה משולמת לכל עובד המועסק במשרה חלקית, שהשכר שהוא מקבל אינו מגיע לסף שכר המינימום בישראל (קרוב ל-4,000 ש"ח בחודש). שתי הקצבאות נועדו להבטיח את יכולתו של האדם לקנות מצרכים בסיסיים ולחיות בכבוד. **נשיאת בית המשפט העליון השופטת דורית ביניש בחרה לסיים את כהונתה בהקראת פסק דין שביטל את התיקון המונע ממקבלי קצבת הבטחת הכנסה שימוש או בעלות על רכב. הרכב מורחב של בית המשפט קיבל את ההחלטה פה אחד.**

ההיבט המתגמל ביותר של העבודה בעדאלה היה לתרום להתקדמות חברתית לא רק באמצעות ביטוי קולה של אוכלוסייה משוללת זכויות, אלא באמצעות השפעה על השינוי החברתי שלה בתוככי חברה שמתעלמת כבר שנים רבות מזכויותיה ומצרכיה. במהלך העבודה המשפטית וההתדיינות בבתי המשפט הצליח עדאלה להשיג דבר שרק ארגונים מעטים משיגים: לטפח את הקידמה החברתית של הקהילה המקומית שהוא מייצג, ובה בעת להוות מודל לחיקוי ולהכשיר עורכי דין מכל העולם בתחום זכויות האדם. למדתי הרבה מן הניסיון שצברתי בעבודתי בעדאלה ואני צופה שגם בעתיד אראה בהתמחותי שם תקופה מכוונת בקריירה שלי.

לילא חול, בית הספר למשפטים בברוקלין. התמחתה בעדאלה בשנים 2005-2006

אפליה בקבלה לעבודה בחברת כוח אדם

בשנת 1997 פרסמה חברת כוח אדם בחיפה כי תנאי לקבלה לעבודה הוא שירות בצה"ל. בעקבות פנייתנו, שהעירה את תשומת לב החברה כי נוסח המודעה מפר את חוק שוויון הזדמנויות בעבודה, השיבה החברה כי תנאי זה לא ייכלל עוד במודעות שתפרסם בעתיד.

אפליה בהעסקת עובדים בחברת סולל בונה

בשנת 1999 הפסיקה רשות שדות התעופה את בנייתו של חלק מהטרמינל החדש מכיוון שחברת סולל בונה העסיקה בו פועלים ערבים באופן שנגד, לטענת הרשות, את החוזה ביניהן. בעקבות פנייתנו אמר דובר רשות שדות התעופה כי אין אמת בדיווחים על הדרישה לסיווג הביטחוני של עובדי סולל בונה בפרויקט.

פיטורים על רקע הפליה לאומית באופיס דיפו

באוגוסט 2000 פוטר עובד ערבי מסניף אופיס דיפו ברעננה, ככל הנראה על רקע הפליה לאומית בלבד. בעקבות פנייתנו לסניף ואל החברה בוטלו פיטוריו של העובד.

אפליה מקצועית נגד רופאות זרות הנשואות לערבים אזרחי ישראל

במאי 2000 פנינו לשר הבריאות ולשר הפנים בעניין של רופאות שהן אזרחיות זרות שנישאו לערבים אזרחי ישראל, אך לא הורשו לעבוד במקצוען. זאת בניגוד לרופאים שנישאו לאזרחים יהודים וזכו אוטומטית במעמד המתיר להם לעבוד. משלא נענינו פנינו לפרקליטות המדינה. בעקבות הפנייה הודיע משרד הבריאות על שינוי המדיניות.

קורסי הכשרה מקצועית לנשים ערביות

בשנת 1998 פנינו למשרד הרווחה ודרשנו כי המשרד יארגן קורסים נפרדים להכשרה מקצועית לנשים ערביות, כפי שנהוג במקרה של נשים חרדיות.

סגירת לשכת התעסוקה בכפר כנא

בג"ץ 8249/04 זיאד מטר נגד משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה בעקבות עתירתנו לבג"ץ בשנת 2004 נמנע משרד התעשייה, התעסוקה והמסחר מלסגור את לשכת התעסוקה בכפר כנא, המשרתת כ-70 אלף תושבים.

ביה"ד לעבודה נגד רכבת ישראל: אין לפטר את הסיירים הערבים

בית הדין האזורי לעבודה בתל אביב הוציא אתמול צו מניעה זמני נגד רכבת ישראל, וקבע כי אין לפטר עובדים ערבים משום שלא שירתו בצבא. בסוף מארס השנה חשף "הארץ" כי 40 עובדים ערבים המועסקים על ידי רכבת ישראל פוטרו מאחר שלא שירתו בצבא. מדובר בעובדי חברת כוח אדם שהועסקו כתצפיתנים וסיירים במפגשים שבין מסילות לכבישים. בעתירה שהוגשה באמצעות עו"ד תאופיק טיבי והקליניקה לזכויות אדם בתל אביב והמרכז המשפטי טי "עדאלה" נטען שמדובר בתנאים הפוסלים ומפלים את הערבים. בעקבות העתירה, רכבת ישראל שינתה את הקריטריונים וקבעה כי מעתה יחויבו הסיירים ברציפות תעסוקתית של 18 חודשים לפחות, ניסיון בעבודה במשמרות ועבודה בחברה או כמוסד בעל מבנה ארגוני היררכי. נוכח התנאים החדשים קבעה השופטת אהובה עציץ כי בשל הנסיבות בהן שונו הקריטריונים, והיותם תהליך לרדישה הראשונית לשירות צבאי, מדובר בתנאים, שיש בהם כדי להפלות אוכלוסיות שאינן משרתות בצבא. זאת כשמנגד לא הוכח שהתנאים האלו מתחייבים מאופיו או ממהותו של התפקיד. עו"ד טיבי ו"עדאלה" הביעו שביעות רצון מההחלטה וציינו שהמאבק יימשך עד למתן פסק דין סופי בפרשה. ח"כ אהמד טיבי שליווה את מאבק העובדים הגדיר את ההחלטה כחשובה מאוד ושיבח את העובדים על כך שלא נבהלו והמדי שיקו לנהל מאבק משפטי צודק.

ג'קי חורי

תצלום ארכיון: קמחי מוטי

הפגנת העובדים הערבים שפוטרו יחד עם ח"כ טיבי (במרכז)

הארץ, 10.09.2009

אפליה בקצבאות ילדים

בג"ץ 4822/02, ועד ראשי הרשויות המקומיות הערביות בישראל נגד המוסד לביטוח לאומי

ביוני 2002 עתרנו לבג"ץ בדרישה לבטל תיקון לחוק המתנה את שיעור קצבאות הילדים שמשלם הביטוח הלאומי בשירות בצה"ל או בשירות הלאומי, תיקון שיפגע במאות אלפי ילדים ערבים. **לאחר שבג"ץ הוציא צו על תנאי בעתירה ביטל שר האוצר את התיקון ובית המשפט החליט למחוק את העתירה.**

איסורים המונעים עבודה בשבתות ובמועדים יהודיים

בג"ץ 4326/07, דאו אליאס נגד עיריית עכו; ע"מ 692/08, חאלד פרחאת ואח' נגד ראש עיריית כרמיאל ואח'

בשנת 2011 שלחה עיריית עכו התראות לסוחרים ערבים בעיר בדבר חוק עזר עירוני האוסר עליהם לפתוח את בתי העסק שלהם בשבתות. בתגובה לפנייתנו הודיעה עיריית עכו כי ההתראות נשלחו בטעות. עתירה אחרת הביאה להסרת האיסור המפלה על כניסת מורי נהיגה לעיר כרמיאל בשבתות ובמועדים יהודיים.

ייצוג עובדים ערבים בעיריית נצרת עילית

ביוני 2011 פנינו לראש עיריית נצרת עילית בדרישה להבטיח ייצוג הולם לעובדים ערבים בעירייה. התושבים הערבים מהווים כ-15% מאוכלוסיית נצרת עילית, אך רק 5.1% מעובדי העירייה הם ערבים. אנו ביקשנו תוכנית עם לוח זמנים לאיתור עובדים ערבים. ההתכתבות נמשכת.

השוואת מכסות ייצור ביצים בין המגזר היהודי והערבי

בג"ץ 3815/08, איאד מג'ס ואח' נגד שר החקלאות ואח'

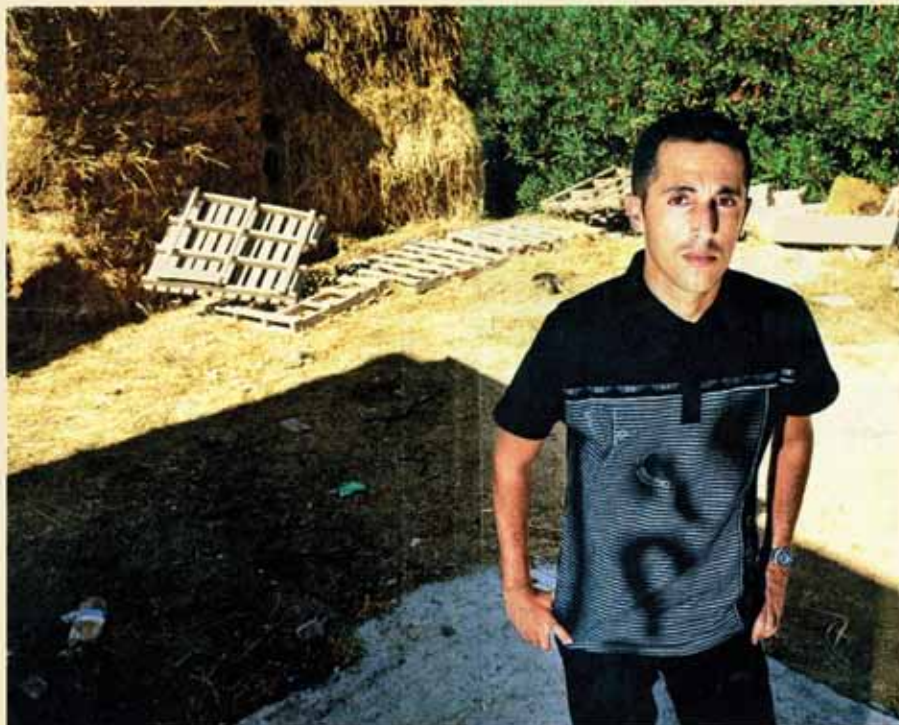
בעקבות דרישה לכלול את הכפר עראמשה ברשימת היישובים הזכאים למכסות ייצור ושיווק של ביצים למאכל החליטה ועדת הכלכלה של הכנסת בדצמבר 2010, לראשונה מאז 1948, להעניק לחקלאים ערבים מכסות לייצור 6 מיליון ביצים בשנה. מכסה זו, אף שהיא חסרת תקדים, עדיין לא מזכה את החקלאים הערבים בסובסידיה בדומה ליהודים ומהווה שיעור מזערי מהמכסה שמגיעה לחקלאים הערבים על פי שיעורם באוכלוסייה. מכסת הגידול שאושרה להם מהווה כ-0.31% בלבד מתוך כמעט 2 מיליארד ביצים, וגובה המכסה למגדל ערבי היא כ-40% מגובה המכסה הממוצעת לחקלאי יהודי.

רינה ואני העברנו עוד לילה לבן בניסיון לגמור לכתוב בקשה למענק באורך הגלות. בתשישותי ניסיתי לעבור דרך דלת זכוכית בלי לפתוח אותה, ומה שנראה לי רק שנייה קודם לכן כחלל ריק הדרך אותי בחוזקה לאחור. אנתיסאר ניגשה אלי, נענעה בראשה והתקשרה לבעל מקצוע שיתקן את הדלת. חיכיתי שהכוכבים יתפזרו משדה הראייה שלי כדי לחזור ולגמור את כתיבת הבקשה. כך למדתי בעדאלה, בין היתר, שגם אם אתה נכנס עם הראש בקירות, נראים או לא, אל לך להסיח את דעתך מהעבודה. לפני שבאתי לעדאלה יכולתי לומר שידעתי עבודה קשה מהי כמו שמישהו שמעולם לא היה בשפרעם יכול לומר שהוא יודע מה טעמו של פלאפל טוב. אולי טעמתם בעבר פלאפל, אבל לא את הפלאפל של ג'חלש, זה שמול הדואר. כדאי לכם להגיע מוקדם כי הם בדרך כלל סוגרים בסביבות שתיים כשהכול נגמר. ואז קחו את הפיתה החוצה, אל אחר הצהריים הלוחט, והטו אוזן אל היונדר מאונטיינז. אולי תשמעו שאגה רחוקה: זהו חסן ג'בארין. במעמקי המרתפים של עדאלה מתמחה כורע על ברכיו. עתירה לבג"ץ מבעבעת. השינוי עומד בפתח.

ג'ייק ווארלנד, המרכז הבינלאומי לצדק מעברי (טורונטו) ורופאים ללא גבולות. התמחה בעדאלה בשנים 2001-2003

בג"ץ הורה למדינה לנמק מדוע אסור לכפרים ערביים בגבול הצפון להקים לולים

בג"ץ הורה אתמול למועצת הלול ולמשרד החקלאות לקבוע קריטריונים ברורים לפיהם ייקבעו היישובים הזכאים לייצר ביצי מאכל

החלום: מרן שפיר

מגיש העתירה, איאד מג'יס. הגיש שתי בקשות לקבל אישור להקמת לול ונרדה בשתיקה

מבחינת הקרבה לגבול עם לבנון והעובדה שיש שטחים חקלאיים בשפע שיכולים להכיל את הלול לים. אין שום סיבה הגיונית שמונעת מאיתנו לקבל מסכות, חוץ מאפליה על רקע לאומי. לדברי מג'יס, כיישוב יערה הסמוך, שבו מתגוררות משפחות ערביות לצד אנשי המושב היהודיים, ניתנו מסכות ביצים ליהודים בלבד.

כפרים ערביים אחרים באזור יש לציין כי בתגובת המדינה לבג"ץ בספטמבר 2008, נטען כי "המצב הקיים, הנובע מסיבות היסטוריות, שלפיו אין חקלאים ערבים בין הזכאים למסכות לייצור ואינו תקין".

העותר, איאד מג'יס, מצוין כי היישוב עראמשה מוכר כיישוב ברזי וכי הוא עונה על הדרישות

התכלית העומדת מאחורי הענקת עדיפות להקצאת מסכות וסובי סידרה ליישובי הגליל, כפי שהיא באה לידי ביטוי בחוק הגליל, היא פיתוח הגליל ויישובו בכ"ל לתחומים. כיום מולק משרד החקלאות כ-3,100 מסכות, כשני שלישים מהן לחקלאים באזור הממוקם כמסוף לגבול הצפון. ערד וזה ציינה כי א הכללת עראמשה ברשימת הזכאים להט

בנות, למרות הימצאותו באזור שטח גיאוגרפי שבו ממוקמים יתר היישובים שקיבלו את תר"ס מסכות, מהווה אפליה על רקע לאום ועל כן היא פסולה. ערד וזה הוסיפה כי חוק הגליל ורשימת היישובים הזכאים למכ"ל סות ביצים פוגעים בזכויות הערבות לשוויון, לחופש העיסוק ולקניין של החקלאים הערבים המתגוררים בכפר עראמשה וכי

"עראלה", בשם חקלאים מהכפר הברזי ערב אל עראמשה והמ"ר נח 2001 הגיש תביעה בחיפה. בש"א יאד מג'יס, בקשה לקבל מכ"ל סות לייצור ושיווק ביצי מאכל. הבקשה נענתה בסירוב, בנימוק שהכפר אינו נמנה עם רשימת היישובים הזכאים לקבל מסכות לייצור ושיווק ביצי מאכל.

ב-2006, מיד בתום מלחמת לבנון השנייה, שכ העותר ופנה אל המועצה לענף הלול, באמי צעות ערד סאנס וזה מערד לה, לאח שטרע לו כי רשימת היישובים הזכאים לקבל מסכות לביצי מאכל שונתה. גם בקשתו זו נענתה בסירוב, מאחר שערא" משה לא נכלל ברשימה החדשה, המועצה לענף הלול הבהירה לעותר, כי החלטות הממשלה מגדירות את רשימת יישובי קי העימות הזכאים לקבל סיוע כלכלי ממשרד הממשלה, אבל רשימת היישובים הזכאים למכ"ל סות לייצור ביצי מאכל נקבעת לפי שיקול דעתו של שר החקלאות, שמינה ועדה מקצועית לסדרה זו.

ברשימה שגיבשה הוועדה נכללו 11 יישובים הממוקמים בקרבת גבול ישראל-לבנון, אך כרם לא היו עראמשה ושום כפר ערבי אחר. חוק הגליל, שהתק"ל בל בשנת 1988, קבע כי תינתן עדיפות לחלוקת המסכות לבי"צי טאכלי בעלי מושקי חקלאות המתגוררים דרך קבע ביישובי הגליל, לפי רשימת יישובים שנקבעה הן בחוק הגליל והן בהחלטות ממשלה.

לפי חוק הגליל, בעלי מכ"ל סות יהיו זכאים לקבל סובסידיה על ייצור ביצי מאכל, כשעודים מסוימים שהעלות התהליכית לייצור שמתבטאת כמאות מ"ל ליוני שקלים בשנה. יש לציין כי

ג'קי חורי

הוא ענף הלול וגידול תרנגולות להטלת ביצים לצורכי מסחר הוא ענף שרק חקלאים יהודים יכולים להתפרנס ממנו על השאלה הוא יצטרפו להשיב מועצת הלול ומשרד החקלאות בתרשימים הרביבים.

בג"ץ הוציא אתמול צו על תנאי המחייב את מועצת הלול ואת שר החקלאות, שלום שמחון, לקבוע קריטריונים שוויוניים וברורים שלפיהם תיקבע רשימת היישובים הזכאים למסכות לייצור ושיווק ביצים, ובהקשר זה לברוק מדוע לא צורף היישוב ערב אל עראמשה שבגבול הצפון לרשימת יישובים אלה.

החלטת בג"ץ התקבלה בעיקבות עתירה שהוגשה באפריל 2008 באמצעות המרכז המספטי

משרד החקלאות אישר ל-11 יישובים בגבול הצפון להקים לולים, כולם יישובים יהודיים

כיום מחלק משרד החקלאות כ-3,100 מסכות, רובן לתושבי אזור גבול הצפון

בתגובת המדינה לבג"ץ ב-2008 נכתב כי "המצב הקיים אינו ראוי ואינו תקין"

שפה, דת ותרבות

תקציב התרבות בישראל הוא זעום, אך הוא מוקדש כמעט כולו להעשרת התרבות העברית. שיעור כמעט אפסי ממנו מגיע לתמיכה בזהות התרבותית והלשונית של האזרחים הערבים ולשימור מורשתם. המוסדות הרשמיים, המוזיאונים, החגים והסמלים הלאומיים וגיבוריהם הם כולם יהודיים, והשפה העברית שולטת במרחב הציבורי, אף כי הערבית היא שפה רשמית בישראל. חוק הנכבה שעבר לאחרונה בכנסת מאיים על יכולתם של האזרחים הערבים לתת מקום של כבוד להיסטוריה שלהם וללמוד אותה. במזרח ירושלים סגרה הממשלה לפחות 27 ארגונים לא ממשלתיים ואסרה את קיומו של פסטיבל ירושלים לתרבות בטענה כי הוא ממומן בידי הרשות הפלסטינית. אנו ניהלנו כמה מאבקים משפטיים על זכויותיו של המיעוט הערבי בישראל בענייני דת ושפה. חלקם זכו לתהודה ציבורית, אך אחרים לא התפרסמו. נמנה כאן כמה מהם.

בית החולים זיו בצפת, 2009

מעמד השפה הערבית

שילוט דרכים בשפה הערבית

בג"ץ 4438/97, עדאלה ואח' נגד משרד התחבורה ואח'

מרבית שלטי הדרכים בכבישים הבין-עירוניים הקיימים הם בעברית ובאנגלית בלבד. ביולי 1997 עתרנו לבג"ץ יחד עם האגודה הערבית לזכויות אדם בדרישה להוסיף כיתוב בערבית על שלטי הדרכים. המדינה התחייבה בפני בג"ץ להציב בתוך שנתיים שילוט בשפה הערבית לאורך ארבעת הכבישים המהירים, ובתוך חמש שנים – בכל הדרכים בארץ.

עד סוף שנת 1999 הוחלפו כ-3,800 שלטי דרכים, המהווים כ-30% משלטי הדרכים במדינה, וכיום מופיע ברובם כיתוב בשפה הערבית.

שילוט רחוב בשפה הערבית בערים מעורבות

בג"ץ 4112/99, עדאלה ואח' נגד עיריית תל אביב-יפו ואח'

ביוני 1999 עתרנו יחד עם האגודה לזכויות האזרח לבית המשפט העליון נגד עיריית תל אביב-יפו, חיפה, רמלה, לוד, עכו ונצרת עילית כדי שיוסיפו כיתוב בשפה הערבית לכל השלטים המוצבים מטעמן. ביולי 2002 קיבל בג"ץ את העתירה בדעת רוב של שני שופטים והורה לכלל המשיבות להוסיף בתוך ארבע שנים כיתוב בשפה הערבית בכל המקומות שבהם קיים כיתוב בשפה העברית. באפריל 2001 פנינו לבית המשפט העליון בבקשה לקנוס את עיריית נצרת עילית על שלא מילאה את פסק הדין. כתוצאה מכך נזף בג"ץ בעירייה והורה לה ליישם את פסק הדין. העירייה הגישה לוח זמנים מפורט עם התחייבות בפני בג"ץ שתקיים את הוראות פסק הדין בהקדם.

התחשבות בנבחנים ערבים

בעקבות פנייתנו למשרד החינוך בשנת 1997 הורה משרד החינוך לתרגם לערבית את בחינת הבגרות בסוציולוגיה. באותה שנה נענתה גם לשכת עורכי הדין לבקשתנו להאריך את זמן הבחינה לנבחנים ערבים.

כיתובים בערבית ברשויות הנמלים, הרכבות והתעופה

בעקבות פנייתנו בשנת 1999 לרשות הנמלים והרכבות ולרשות שדות התעופה, ולמרות התנגדותן הראשונית, הוסיפו גם אלו כיתוב בערבית לשילוט בנמליהן ובתחנותיהן.

שילוט אזהרה לפני פסי רכבת בעברית בלבד, עכו, מרס 2000

תרגום בתי הדין

בעקבות פנייתנו למנהל בתי המשפט הורה נשיא בית הדין הארצי לעבודה בשנת 1999 לכל בתי הדין לדאוג לתרגום מסמכים ולהביא מתורגמים על חשבון המדינה בכל עת שהדבר יידרש.

הודעה על רישום מפלגות חדשות בעיתונים בשפה הערבית

בג"ץ 989/99, עדאלה נגד רשם המפלגות ואח'

בעקבות עתירתנו לבג"ץ בשנת 1999 הודיעה פרקליטות המדינה כי רשם המפלגות יפרסם הודעות על רישום מפלגות חדשות גם בעיתונים בשפה הערבית.

לכבוד
עו"ד ג'מיל דקואר
ת.ד. 510
שפרעם - 20200.

אדון נכבד,

מאשר קבלת מכתבכם מיום 03.09.1998,
הנושא איננו כה פשוט, אך בהחלט רשמנו לפנינו הפנייה, נבדוק את הנושא שהוא
עצמו מורכב מאוד.

תודה על תשומת הלב.

לכבוד
עוה"ד ג'מיל דקואר
עדאלה המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל
ת.ד. 510
שפרעם 20200

ח.נ.

כברכה
מ. אריאב
ראש העיר

הנדון : שימוש העיריה בשפה הערבית בג"צ 4112/99
סימוכין : מכתבך מיום 23/3/00

1. מאשרת קבלת מכתבך שבסימוכין.

2. מוכחש האמור בסעיף 3 למכתבך. נראה לי שדווקא העיר עכו היא העיר בה מצוי
שילוט רב בערבית לרווחת התושבים והבאים מחוץ לעיר.

3. כפי שמסרתי בכתב ובע"פ בבג"צ עירית עכו לא יכולה לטפל בשלטים שאינם
בתחום אחריותה.

4. אתייחס להלן לדוגמאות המצויינות בסעיף 4 למכתבך :
א. שילוט אזהרה לפני פסי הרכבת - עירית עכו אינה אחראית לשלטים מסוג זה
שהינם בטיפול מע"צ ו/או משרד התחבורה.

זכויות דתיות

אפליה בהקצאת תקציבי משרד הדתות לעדות הערביות

בפברואר 1997 עתרנו בשם חמישה מנהיגי דת מוסלמים, דרוזים ונוצרים, כנגד שר הדתות ושר האוצר, בעניין תקציב משרד הדתות המפלה לרעה את בני העדות הדתיות הערביות. בינואר 1998 הגשנו עתירה נוספת וציינו בה כי התקציבים שהקצה משרד הדתות למוסלמים, נוצרים ודרוזים בשנת 1998 פחתו אף מן ההקצאה בשנה הקודמת ועמדו על 1.86% מתקציב המשרד.

בית הקברות אלקסאם בנשר: משפחותיהם של תושבי הכפר בלד אלשיח' משמרות את המקום

בפסק הדין קבע בית המשפט כי תקציב משרד הדתות אמנם מפלה לרעה את העדות הדתיות הערביות, אך דחה את העתירה בטענה שהסעד המבוקש הוא כללי ולא ספציפי, כלומר אינו מתייחס לצורכיהן המסוימים של שלוש הדתות.

אפליה בתקציב לבתי קברות

בפברואר 1999 עתרנו לבית המשפט העליון כנגד שר הדתות בדרישה לבטל שני סעיפים בתקציב המשרד אשר הקצו כספים למימוןם של בתי עלמין יהודיים בלבד. באפריל 2000 פסק בג"ץ כי על משרד הדתות להקצות כספים לבתי קברות באופן שוויוני.

בית המשפט דחה את טענת המדינה כי לא היתה כל אפליה וציין כי ההזנחה החמורה של בתי הקברות הערביים אין בה משום כבוד לחיים או למתים.

תרגום מסמכים רשמיים מערבית

בעקבות פניית עדאלה¹² הוציא היועץ המשפטי לממשלה בשנת 1999 הוראה לרשויות המקומיות ולמשרדי הממשלה כי אין לדרוש תרגום לעברית של מסמכים רשמיים בערבית.

פרסום מודעות ממשלתיות בעיתונות הערבית

בעקבות פניית עדאלה הורה היועץ המשפטי לממשלה בשנת 2000 לכל משרדי הממשלה לפרסם גם בעיתונות הערבית את כל המודעות מטעם הממשלה – מכרזים, הצעות ובקשות לתמיכה כספית וכו'.

פרסום מודעות עיריית חיפה בעיתונות הערבית

בשנת 2000 תבענו¹³ להורות לעיריית חיפה לפרסם את הודעות העירייה גם בעיתונות הערבית.

מבחני הסמכה לשיט בשפה הערבית

בשנת 2006 פנינו לפרקליטות המדינה וביקשנו להורות על עריכת מבחני הסמכה לכלי שיט גם בשפה הערבית (עבור נבחנים ערבים מעכו).

תרגום פסקי דין עקרוניים של בית המשפט העליון לערבית

בשנת 2010 פנינו להנהלת בית המשפט העליון בדרישה לתרגם את פסקי הדין העקרוניים גם לשפה הערבית ולא רק לאנגלית. הנהלת בית המשפט הבטיחה שתתחיל בקרוב בהליך.

תרגום חוזרי משרד החינוך לערבית

בשנת 2010 פנינו למשרד החינוך בדרישה לתרגם את חוזרי המנכ"ל של המשרד לשפה הערבית.

12 בג"ץ 792/02 עדאלה נגד מנהל בתי המשפט.

13 בג"ץ 1114/01, עדאלה ואח' נגד עיריית חיפה.

לאור מצבם הרעוע וחילולם הממושך הכיר בג"ץ בצורך לטפל במקומות הקדושים למוסלמים, אך דחה את העתירה וטען כי אין צורך בתקנות מיוחדות לשם כך כל עוד המדינה מקצה תקציב לנושא. עם זאת, תקציב זה הוא זעום ויספיק בקושי לשיקומו של אתר אחד.

המסגד באג'זם שבחיפה ובית הקברות אלזיב, ליד נהריה

עתירה להכרה במקומות הקדושים של המוסלמים

בג"ץ 10532/04, שיח' עבדאללה נמר דרוויש ואח' נגד השר לענייני דתות ואח'. לעתירה הצטרפו גם שיח' כאמל ריאן, שיח' אבראהים צרצור, ח"כ עבד אלמאלכ דהאמשה ועמותת אלאקצא לפיתוח נכסי ההקדש האסלאמי

בנובמבר 2004 הגשנו עתירה לבג"ץ נגד השר לענייני דתות, ראש הממשלה ושר המשפטים בדרישה להורות לשר הדתות לתקן תקנות לשמירה על המקומות הקדושים של המוסלמים בישראל כפי שעשה לגבי המקומות הקדושים היהודיים. העתירה הוגשה בשם הארגון ובשם של שיח' עבדאללה נמר דרוויש, שיח' כאמל ריאן, שיח' אבראהים צרצור, ח"כ עבד אלמאלכ דהאמשה ועמותת אלאקצא לפיתוח נכסי ההקדש האסלאמי.

חוק השמירה על המקומות הקדושים, תשכ"ז-1967 מטרתו שמירה על המקומות הקדושים מפני חילול וכל דבר העלול לפגוע בחופש הגישה של בני הדתות אל המקומות הקדושים להם או ברגשותיהם כלפי אותם המקומות. אי-הכרה במקומות הקדושים של המוסלמים היא התעלמות קיצונית, חסרת כל הצדקה עניינית, מחשיבותם הדתית וההיסטורית, שכן חלקם מהווים מקום קדוש מדרגה ראשונה לא רק לבני הדת בארץ אלא למיליונים מרחבי העולם (בישראל נמצאים למשל מקום קבורתו של הח'ליף עלי והנביא סאלח ומסגדים היסטוריים רבים).

בעתירה טענו כי עקרון השוויון בפני החוק מחייב התקנת תקנות דומות למוסלמים, במיוחד לאור העובדה שרבים מהם הפכו לרפתות, לדיסקוטקים, לפאבים ולבתי מסחר למיניהם. מסגד קיסריה, למשל, הוחזר לבאר ומסעדה, מסגד סקסיק ביפו הפך לדיסקוטק, המסגד בעין הוד הפך לבר, המסגד הגדול בבאר שבע הפך למוזיאון, מסגד אכזיב הפך למחסן לציוד חקלאי וכו'.

בשנת 1995 פנה היועץ המשפטי לממשלה במכתב לראש הממשלה, התריע על מצב האי-שוויון בתקציב שירותי הדת לאזרחים המוסלמים, הנוצרים והדרוזים, והמליץ על פעולה דחופה לתיקונו. ועדת השרים לעניין המגזר הערבי החליטה בינואר 2000 להטיל על מנהל מקרקעי ישראל בשיתוף עם המשרד לענייני דתות ונציג מהמגזר הערבי להכין תוכנית לטיפול במקומות הקדושים לעדות הלא-יהודיות הנטושים ברחבי הארץ. הוועדה סיימה את עבודתה בשנת 2000 וזיהתה כ-53 מקומות קדושים מוסלמים וכ-58 אתרי קבורה נטושים, אך משרד הדתות לא טיפל כלל בנושא.

שיפוץ המסגד הגדול בBeer Sheva, 2004

אפליה בתקציב למבני דת

בג"ץ 1399/00, אתג'אה ואח' נגד שר הדתות ואח'

בעתירה דרש עדאלה ממשרד הדתות לקבוע קריטריונים כלליים ולא מפלים להקצאת התקציב למבני דת של המוסלמים, הדרוזים והנוצרים, אשר כעת מוקצה להם 2.5% מתקציב המשרד. **הצדדים הסכימו להצעת בית המשפט לפירוט התקציב.**

חלוקה שוויונית של כספי קמחא דפסחא

בג"ץ 2422/98, עדאלה ואח' נגד שר העבודה והרווחה

באפריל 1998 עתרנו לבג"ץ בבקשה לחלק את כספי קמחא דפסחא, הניתנים כתמיכה למשפחות יהודיות נזקקות בחג הפסח, גם לנזקקים ערבים בחגיהם, היות שמצווה זו חלה על כל הדתות. בית המשפט הורה להקצות 20% מכספי התמיכה לנזקקים ערבים מוסלמים, דרוזים ונוצרים והוסיף כי יש לקבוע קריטריונים לחלוקת הכספים לנזקקים ללא אפליה.

כי זכותם של העותרים לפנות לוועדות התכנון ולדרוש שינוי ייעוד של המבנה ממוזיאון למקום תפילה. בית המשפט מתח ביקורת חריפה על עמדת עיריית Beer Sheva שלפיה פתיחת המסגד לתפילה תוביל לאלימות ולהפרת הסדר הציבורי וכן על התעלמותה של העירייה מציפיותם הלגיטימיות של בני העדה המוסלמית לחזור ולחדש את זיקתם הדתית למבנה המסגד.

"[עדאלה] נחשב למקור המידע החשוב ביותר בזירת הפעילות המשפטית הערבית, ומנהיגים ערבים רבים רואים בו את "הזרוע המשפטית" של המיעוט הערבי בישראל."

מתוך דו"ח הערכה חיצוני של Oxfam Novib, 2007

הזכות להתפלל במסגד הגדול בBeer Sheva

בג"ץ 7311/02, האגודה לתמיכה והגנה על זכויות הבדווים בישראל ואח' נגד עיריית Beer Sheva ואח'

המסגד הגדול של Beer Sheva נבנה ב-1906 ועד שנת 1948 שימש את תושבי העיר וסביבתה. משנת 1948 ועד שנת 1953 שימש המסגד כבית מעצר ואגף מבנייני בית המשפט. משנת 1953 ועד 1991 שימש המבנה כמוזיאון הנגב. משנת 1991 ניצב המסגד הגדול בשממונו, ותושבי העיר Beer Sheva והיישובים הבדוויים הסמוכים לה מנועים מלהתפלל בו. באוגוסט 2000 עתרנו לבית המשפט העליון בדרישה לאפשר לתושבים המוסלמים של Beer Sheva והסביבה להתפלל בו.

בפסק דין שניתן ביוני 2011 דחה בג"ץ ברוב של שני שופטים נגד אחד את עמדת העירייה, אשר ביקשה להשתמש במסגד כמוזיאון המנותק מזיקתו המוסלמית והורה להפוך את המתחם למוזיאון שישרת את האוכלוסייה המוסלמית באזור. עוד נקבע בפסק הדין

זכויות אסירים וצדק בפלילים

נכון לעת כתיבת דו"ח זה מוחזקים בישראל כ־4,700 אסירים פלסטינים. האסירים הפוליטיים הפלסטינים היושבים בבתי הסוהר ובבתי המעצר בישראל מסווגים כאסירים ביטחוניים. האבחנה בין פלילי לביטחוני מאפשרת להפר את זכויותיהם באופן ממוסד המשפיע על התנהלותה של כלל המערכת, החל בבתי המעצר, עבור בבתי המשפט וכלה בבתי הסוהר. שב"ס מצמצם את זכויותיהם של האסירים בבתי הכלא ומקשיח את התנאים המגבילים שהם נתונים בהם (באמצעות איסור על יציאה לחופשות, שיחות טלפון, ביקורי משפחה ועוד) כצורה של ענישה קולקטיבית נגד כלל האסירים הפלסטינים וכאמצעי לחץ על החברה הפלסטינית כולה, וההליך המשפטי שהם זוכים לו לוקה בפגמים חמורים.

איסור מפגש עם עורך דין והפרת הזכות להליך הגון

עתירה נגד הגבלת זכותם של עצורים להיפגש עם עורכי דינם

בג"ץ 5613/06, עו"ד פאדי קוואסמי ואח' נגד שירות בתי הסוהר

אחמד עטון, מוחמד אבו טיר וח'אלד אבו ערפה, תושבי מזרח ירושלים וחברי הפרלמנט הפלסטיני, נעצרו ביוני 2006 ומאותו יום ועד להגשת העתירה לא התאפשר להם כלל להיפגש עם עורכי דינם. יממה לאחר מעצמם של שר הפנים את רישיון ישיבת הקבע שברשותם.¹⁴

ביולי 2006, לאחר דיון דחוף לפני הרכב של שלושה שופטים, הוציא בג"ץ החלטה המאפשרת לעצורים חברי הפרלמנט הפלסטיני להיפגש עם עורכי דינם לאלתר.

דרישה לבטל סעיף בחוק סדר הדין הפלילי המפר באופן בוטה זכויות עצורים

בג"ץ 2028/08, הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל נ' שר המשפטים

בשנת 2007 הגישה הסגוריה הציבורית עתירה בשמו של עצור בעקבות החלטה של ערכאות קודמות להאריך את מעצרו שלא בנוכחותו, והתיק נקבע לדיון בפני שלושה שופטים. עדאלה, האגודה לזכויות האזרח והוועד הציבורי נגד עינויים הגישו בשנת 2008 עתירה לביטול הסעיף בשל היותו בלתי חוקתי. בג"ץ איחד את הדיון בשני התיקים וקבע שהדיון יתקיים בפני הרכב מורחב. בדיון האחרון בעתירה במרס 2009 החליט ההרכב, בדעת רוב, לעיין במעמד צד אחד בחומר חסוי שביקשה המדינה להציג. בתגובה הודיעו העותרים כי הם מבקשים למחוק את עתירתם במחאה על המהלך שנועד להכריע בדבר חוקתיותו של החוק על בסיס חומר חסוי. הערר שהוגש מטעם הסגוריה נותר על כנו ובית המשפט נדרש להכריע בו. בהרכב מורחב של תשעה שופטים ביטל בית המשפט העליון את סעיף 5 לחוק סדר הדין הפלילי (עצור החשוד בעבירות ביטחון) (הוראת שעה), התשס"ו-2006, שקבע כי אפשר לקיים דיונים בהארכת מעצרו של חשוד שלא בפניו.

14 ראו בפרק על השטחים הכבושים, בג"ץ 7803/06, ח'אלד אבו עראפה ואח' נגד שר הפנים.

בית המשפט קבע כי הוראת סעיף 5 לחוק נוגדת את עקרונות היסוד החוקתיים הקבועים בחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו ואינה מקיימת את מבחן המידתיות.

מפגש עורכי דין עם אסירים "ביטחוניים" שובתי רעב; דרישה לספק מלח לאסירים שובתי רעב

בג"ץ 7864/04, פידא קעואר ואח' נגד שב"ס; בג"ץ 7837/04, לילה בורגאל ואח' נגד שירות בתי הסוהר ואח'

בתחילת אוגוסט 2004 הכריזו עצירים ואסירים המסווגים כביטחוניים על כוונה לפתוח בשביתת רעב במחאה על תנאי כליאתם הירודים בישראל. בסמוך להכרזה על שביתת הרעב החל שב"ס למנוע מעורכי דין להיפגש עם אסירים המסווגים כביטחוניים, ובמקצת מהמקרים אף עם עצורים בבתי סוהר שונים. שב"ס הודה כי המפגש נמנע בגלל שביתת הרעב.

יחד עם האגודה לזכויות האזרח עתרנו לבג"ץ בשמם של שבעה עורכי דין אשר ביקשו להיפגש עם אסירים ועצורים שובתי רעב מאז הוכרזה השביתה ונדחו. לעתירה הצטרפו גם הארגונים א-דמיר, מנדלה, אלחק, האגודה הערבית לזכויות האדם, האגודה למען האסיר, הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל והמוקד להגנת הפרט. בג"ץ פסק בהחלטה תקדימית כי זכותם של אסיר ועצור להיפגש עם עורכי דינם שמורה להם גם כאשר הם שובתי רעב. בג"ץ נתן תוקף של פסק דין גם להתחייבות המדינה לאפשר מעתה מפגשים של עורכי דין עם אסירים ועצורים שובתי רעב.

יותר מ-1,500 אסירים אכן פתחו בשביתת רעב באותו חודש. עם פרוץ שביתת הרעב פשטו סוהרי בתי הכלא על תאיהם של האסירים השובתיים והחרימו את כלל המוצרים שברשותם, לרבות המלח. באוגוסט 2004 עתרנו לבג"ץ בבקשה להורות לשב"ס להסביר מדוע אינו מספק מלח לאסירים השובתיים רעב ולאסור על החרמת המלח. בג"ץ דחה את העתירה.

באותו עניין יש לציין כי ביוני 2011 פנינו ליו"ר ועדת הפנים של הכנסת בדרישה למשוך מסדר היום הצעה לתיקון פקודת בתי הסוהר המטילה מגבלות קשות על מפגש אסירים עם עורכי דינם, בהיותה בלתי חוקתית ופוגעת בזכויות החוקתיות של אסירים ועורכי דינם. הצעת החוק מבקשת להרחיב את העילות למניעת פגישת עו"ד עם אסיר וכן להגדיל את תקופות המניעה מעבר לאלה הקיימות כיום. לפי הצעת החוק יוסמך בית המשפט להאריך

באותה פשיטה נעצרו ארבעה ערבים אזרחי ישראל שהיו על סיפונה של מאווי מרמרה: מוחמד זידאן, יו"ר ועדת המעקב העליונה של הציבור הערבי בישראל; שיח' ראאד סלאח, ראש התנועה האסלאמית בישראל (הפלג הצפוני); שיח' חמאד דעבאס, ראש התנועה האסלאמית בישראל (הפלג הדרומי); והגב' לובנה מסארווה. הארבעה שוחררו ב־3 ביוני 2010 בתנאים מגבילים: מעצר בית לשבוע, איסור יציאה מהארץ ל־45 יום והפקדת ערבות של 150 אלף שקל. כתבי אישום לא הוגשו נגדם עד היום.

ייצוגם של אמיר מח'ול ושל ד"ר עומר סעיד בעניינים הנוגעים למעצר לפני משפט

בית המשפט המחוזי בחיפה, ת"פ 43935-05/10, מדינת ישראל נגד אמיר מח'ול; בית המשפט המחוזי בנצרת, ת"פ 44055-05/10, מדינת ישראל נ' עומר סעיד

אמיר מח'ול, מנכ"ל אתיג'אה – איחוד העמותות הערביות – נעצר באישון לילה בביתו באפריל 2010 וחיפוש נערך בביתו ובמשרדו. יחד עם עו"ד חוסין אבו חוסין הגשנו עררים על צו איסור הפרסום המוחלט שהוטל על הפרשה ועל מניעת מפגש של העצור עם עורך דין. **הצו הוסר באופן חלקי ואילו הערר נדחה.** צוות ההגנה של מח'ול הודיע כי לא יופיע בבית המשפט, מכיוון שבתנאים אלה אין משמעות לייצוג. בנוסף, מח'ול לא היה נוכח בדיונים שבית המשפט קיים בפרשה.

את תוקף מניעת המפגש לתקופה של שישה חודשים בכל פעם במקום 21 ימים לפי החקיקה היום, ועד לתקופה כוללת של שנה במקום שלושה חודשים לפי החקיקה כיום. הצעת החוק מתפרשת אפוא כסוג של בידוד האסיר מכל קשר עם העולם החיצון ומוסיפה פגיעה בלתי מידתית נוספת בזכויותיו. הצעת החוק עברה בכנסת.

עתירה לצו הביאס קורפוס, דרישה לקבל מידע על הנוסעים במשט לעזה וייצוג אזרחים שנעצרו בשל השתתפותם בו

בג"ץ 4193/10, עדאלה ואח' נגד שר הביטחון ואח'; בית משפט השלום באשקלון, מ"י, 2080-06/10 ומ"י 5138-06/10, מדינת ישראל נ' שיח' ראיד סלאח ואח'

ב־31 במאי 2010 פשט חיל הים הישראלי במים הבינלאומיים על משט הספינות שניסו להיכנס אל עזה ולהעביר לה סיוע הומניטרי. בפשיטת הצבא נהרגו תשעה אזרחים טורקים ועשרות נפצעו. כ־700 פעילי זכויות אדם, עיתונאים ואנשים נוספים שהשתתפו במשט נעצרו וגורשו מישראל כעבור כיומיים. יחד עם הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל ורופאים לזכויות אדם הגשנו עתירה לבג"ץ למתן צו הביאס קורפוס ודרשנו למסור לבית המשפט מידע על מיקומם של העצורים ועל מצבם כדי לאפשר להם להיפגש עם עורכי דינם. ב־2 ביוני 2010 דחה בית המשפט את העתירה מכיוון שהמידע המבוקש סופק לעותרים.

בתו של האסיר שובת הרעב ח'זר עדנאן מול מחנה עופר, חורף 2012

תנאי כליאה פיזיים

עתירה לשפר את תנאי ניוד האסירים ברכבי שב"ס

בג"ץ 1482/08, עדאלה, רופאים לזכויות אדם והקליניקה לזכויות ולשיקום אסירים בפקולטה למשפטים באוניברסיטת חיפה נגד שירות בתי הסוהר והמשרד לביטחון פנים

כ־1,800 אסירים מוסעים מדי יום באמצעות ניידות הליווי של שב"ס ליעדים שונים בתחומי ישראל. חלקם מועברים מבית כלא אחד לאחר וחלקם מוסעים לדיונים בבתי משפט ולטיפולים רפואיים המתבצעים מחוץ לבית הסוהר שבו הם מוחזקים. תנאי ההסעה גורמים לאסירים לוותר מראש על מיצוי זכויותיהם רק כדי לחסוך את הפגיעה וההשפלה הכרוכות בנסיעה מבית הכלא. ההסעות מבית כלא אחד לאחר או מבית הכלא לבית המשפט נמשכות שעות ארוכות, ולעתים נמצאים האסירים בתוך ה"פוסטה" 12 שעות רצופות. במשך הזמן הזה ידיהם ורגליהם כבולות באזיקים, הם אינם מקבלים מזון או משקה ונמנע מהם לעשות את צרכיהם.

בינואר 2006 פנינו לנציב שירות בתי הסוהר בדרישה להפסיק את הפגיעה בזכויות האסירים המוסעים ברכב של שירות בתי הסוהר (שב"ס) הידוע בכינויו "פוסטה", בעקבות תלונות קשות על התנאים הבלתי נסבלים שאליהם הם נחשפים בעת ההסעה בניידות שב"ס. בהודעה מעודכנת הביאו העותרים עובדות חדשות המראות כי בניגוד לטענות המדינה בעניין שינויים מהותיים שחלו בכל הנוגע למערך הסעת האסירים משנת 2007, תנאי ההסעה והניוד של האסירים ושל האסירות עדיין ירודים. האסירים עדיין ממתנים שעות רבות בניידות ההסעה בתנאי חום כבד ומחנק; הנסיעה עדיין אורכת שעות רבות; אין עקביות בעניין מתן ארוחה עיקרית יומית ומי שתייה בעת ההסעה; אין עקביות במתן האפשרות לגשת לשירותים; אין התחשבות בצרכיהם של אסירים חולים, לרבות אלה הזקוקים לכיסא גלגלים; אסירים היו כבולים זה לזה בידיים וברגליים בעת הנסיעה; היעדר ריפוד בניידות גורם לאסירים סבל בתנאים של חום כבד או קור עז, ועוד. ההודעה לבג"ץ הסתמכה גם על תלונות שהגישה הסנגוריה הארצית באותו עניין.

ביולי 2010 הגישו המשיבים הודעה מעודכנת בדבר הפתרונות והמשאבים לייעול ושיפור בתנאי ניוד האסירים, ולפיכך נמחקה העתירה בהמלצת הרכב שופטי בג"ץ, תוך שמירה על זכות העותרים להעלות סוגיה פרטנית שעלתה בעתירה אך באה על פתרונה.

מיד אחר כך הסיר בית המשפט את הצו, שהיה בתוקף 11 ימים. לאחר שהבנו שהיתה האזנה למפגשים אתו פנינו לבית המשפט וביקשנו לאפשר לעורכי דינו של מח'ול להיפגש עמו ולשוחח אתו במקום בטוח. עורכי הדין חוסין אבו חוסין ואביגדור פלדמן ייצגו את מח'ול בהליך הפלילי שהתנהל נגדו.

ד"ר עומר סעיד, פעיל פוליטי, נעצר באפריל 2010. באי כוחו, עו"ד חוסין אבו חוסין ועדאלה, ערערו על צו איסור הפרסום שהוטל על הפרשה, על מניעת מפגש של העצור עם עורך דין במשך 16 יום ועל המעצר עצמו. צו איסור הפרסום הוסר באופן חלקי אחרי כמה ימים. ד"ר סעיד הועמד לדין במאי 2010. כתב האישום ייחס לו עבירות של יצירת מגע עם סוכן זר והעברת ידיעות שעלולות להיות לתועלת האויב.

עו"ד חוסין אבו חוסין ייצג את סעיד בהליך הפלילי. **ביולי 2010 דן בית המשפט המחוזי בנצרת את ד"ר סעיד לשבעה חודשי מאסר, לאחר שקיבל הסדר טיעון בין הפרקליטות לנאשם.**

שיטות חקירה

עתירה לבג"ץ בדרישה לחייב את המשטרה והשב"כ לתעד בווידיאו חקירות של חשודים בעבירות ביטחון

בג"ץ 9416/10, עדאלה נגד המשרד לביטחון פנים

עדאלה עתר לבג"ץ בדרישה לבטל את הפטור הגורף שניתן למשטרה ולשב"כ מחובת תיעוד חזותי וקולי בחקירות של חשודים בעבירות ביטחון, כמצוין בחוק סדר הדין הפלילי (חקירת חשודים), כאשר המשטרה והשב"כ מסווגים את החקירה כביטחונית. בעתירה נטען בין היתר כי הפטור פוגע בזכויותיהם החוקתיות של החשודים הפלסטינים לכבוד, להליך הוגן, לשוויון ולשלמות גוף באופן בלתי מידתי וכי תכליתו איננה אלא לחפות על שיטות חקירה אסורות של השב"כ.

המדינה טענה כי בשלב זה העתירה לא רלבנטית מכיוון שהיא מסתמכת על הוראת שעה זמנית שתוקפה יפוג ביולי, ושלושה שרים הגישו ערר על תזכיר חוק שמציע להופכה לקבועה. בית המשפט הורה למשיבים להגיש עדכון לגבי ההתפתחויות בנושא החקיקה עד ספטמבר 2012.

גישה לערכאות

ערעור לעליון בדרישה לאפשר לאסירים להגיש יחד עתירות הנוגעות לתנאי הכליאה

רע"ב 5898/10, מחמוד מל'אדבה נגד שירות בתי הסוהר

בפסק דין שניתן בנובמבר 2010 הבהיר בית המשפט העליון את עמדתו בנוגע לעתירות שמגישים אסירים לבתי משפט מחוזיים במאמץ לשפר את תנאי הכליאה שלהם. לפי פסק הדין, יש לראות בעתירות מסוג זה, המוכרות כ"עתירות אסירים", עתירות המתייחסות לתנאים הייחודיים שבהם מוחזק כל אסיר ולא הליך המאפשר הבעת התנגדות עקרונית למדיניות של הנהלת הכלא. בג"ץ קבע כי אם אסירים רוצים להביע התנגדות עקרונית למדיניות של שב"ס עליהם להגיש עתירה משותפת לבית המשפט העליון, ואילו בעתירות שיש בהן התנגדות למדיניות כללית או להחלטה ספציפית הפוגעת בקבוצה מסוימת של אסירים נמנע בית המשפט מלקבוע אם הם רשאים להגיש עתירה משותפת והשאיר את השאלה פתוחה.

עדאלה, יחד עם הקליניקה לזכויות ושיקום אסירים באוניברסיטת חיפה, הגיש ביולי 2010 לנשיא בית המשפט המחוזי בנצרת דוד חשין ולשופט דוד רוזן מבית המשפט המחוזי בתל אביב נייר עמדה בדבר נוהלי הדיונים בעתירות אסירים, הפוגעים בזכותם לגישה לערכאות, לכבוד ולהליך הוגן. המסמך מפרט כמה מן הפגמים המונעים מאסירים גישה הוגנת לערכאות משפטיות, ובהם קיום דיונים משפטיים בין כותלי בתי הכלא, מניעת השתתפות של הקהל הרחב בדיונים באופן הפוגע בעקרון פומביות הדיון ובזכותם של האסירים לכבוד ולמשפט הוגן, כפיפות של בית המשפט לנוהלי שב"ס, מניעת מידע מאסירים באופן המונע מהם להתכונן לדיונים, הגשת ראיות חסויות בניגוד לחוק, בתי משפט הדנים בעתירות אסירים אף על פי שהחוק אינו מסמיך אותם לעשות כן והסעת אסירים לדיונים משפטיים בתנאים מחפירים.

בית המשפט הקים ועדה לבחינת אופן הטיפול והדיון בעתירות אסירים והבטיח לכבד את עקרון פומביות הדיון.

יחס לא אנושי לעצירים פלסטינים במחנה אנסאר 3 (קציעות)

בג"ץ 5591/02 הלאל יאסין ואח' נגד יוני בן דוד, מפקד מחנה צבאי קציעות. העתירה הוגשה בשמם של שבעה פלסטינים שהיו עצורים במחנה אנסאר ועשרה ארגוני זכויות אדם ישראליים ופלסטיניים

בעתירה זו נגד תנאי המעצר של כ-500 עצורים פלסטינים המוחזקים במחנה המעצר אנסאר 3 דרשו העותרים מבית המשפט להורות למפקד הצבאי של המחנה ולשר הביטחון לשפר את התנאים השוררים בו: העצורים מוחזקים באוהלים פתוחים ואינם מקבלים מיטות ראויות, כמויות מספיקות של מים קרים, מזון חם וציוד ותנאים המספיקים לשמירה על היגיינה בסיסית. בדצמבר 2002, כאשר עלה מספר העצורים במחנה ל-1,050, נדחתה העתירה. בית המשפט ביקש מהצבא לשפר את התנאים במחנה אנסאר 3.

בית המשפט מצא כי התנאים במחנה אכן לא עמדו בתקן כנדרש, אך התנאים שופרו.

כלא קציעות (מחנה אנסאר)

עתירה להפסיק ענישה קולקטיבית של אסירים

עע"א (מחוזי נצרת) 138/03, כרים יונס נגד שירות בתי הסוהר

האסיר כרים יונס, אזרח ישראלי השפוט למאסר עולם ומרצה את עונשו בכלא שטה, שימש כדובר האסירים בכלא. בינואר 2003 ניגש האסיר אל שלם בית הסוהר וביקש להתעדכן בדבר היתרה הכספית בפיקדונו האישי בבית הכלא. לאחר עיון בדף החשבון גילה כי פיקדונו חויב בסכום של 2925 ₪ ללא ידיעתו ומבלי לקבל את רשותו. משלם בית הכלא נמסר לו כי הסכום נמשך בגין קנסות כספיים שהוטלו על אסירים שונים שעברו עבירה משמעתית ונדונו לקנסות כספיים, ואשר יתרת הכספים בפיקדונותיהם לא אפשרה לגבות את הקנסות. על כן, ובהסתמך על הוראה חדשה מאת מנהל בית הכלא, נגבו קנסות אלו מחשבונם של יונס. בעקבות זאת הגשנו לבית המשפט המחוזי בנצרת עתירה בשמו של יונס, וביקשנו מבית המשפט להורות לשירות בתי הסוהר להחזיר לפיקדונו האישי של האסיר את הכסף שנלקח מפיקדונו האישי שלא כדין בגין קנסות שהוטלו על אסירים אחרים. העתירה נמשכה ביוזמת האסיר, שהובטח לו כי תנאיו ישופרו והחרמת הכספים תופסק.

פגיעה בזכויות הדיוניות של כלל האסירים

באוגוסט 2009 פנו עדאלה והקליניקה לזכויות ושיקום אסירים אל פרקליט המדינה, שר המשפטים והיועץ המשפטי לממשלה בדרישה לחייב את פרקליטות המדינה לכבד את זכויותיהם הדיוניות של האסירים, ובין היתר להגיש כתבי תשובה לעתירות אסירים בזמן סביר לפני מועד הדיון, ליידע את האסיר לגבי בקשות ביניים המוגשות ביוזמת הפרקליטות ואף לבקש את הסכמתו, כמוהו כמו כל צד בהליך משפטי.

דרישה להתקין מערכת קירור/מיזוג מרכזית בשני בתי סוהר

ביוני 2011 פנינו לנציבות שירות בתי הסוהר בדרישה להיערך לתנאי מזג האוויר בעונת הקיץ בבתי הסוהר גלבוע ושאטה, הממוקמים באזור עמק בית שאן. שב"ס טען בתגובה כי הוא פועל לפי מגבלות תקציב ותוכנית שיפוצים ששני בתי הכלא אינם כלולים בה, וכי מכל מקום הוא מספק אמצעים נאותים לשירות האסירים בעונת הקיץ. אנו ממשיכים לאסוף מידע ופרטים ממומחים כדי לקדם את הנושא.

בקשה להתיר לאסיר לצאת לחופשה

רע"ב 3187/02, עבד אלרחים מסארווה נגד שירות בתי הסוהר

באוקטובר 2000 סווג מחדש האסיר עבד אלרחים מסארווה בעקבות ציור שצייר שבו הופיע הדגל הפלסטיני. בספטמבר 2002 עתר מסארווה לבית המשפט המחוזי בתל אביב-יפו נגד סיווג מחדש אשר מנע ממנו לצאת לחופשות. בית המשפט המחוזי דחה את עתירתו על סמך מידע מטעם שב"ס, כי הוא מהווה סכנה ביטחונית ועל כן אין להתיר את יציאתו. באפריל 2002, אחרי 14 חודשים ללא חופשה, הגשנו בקשת רשות ערעור לבית המשפט העליון כנגד החלטת בית המשפט המחוזי. המדינה נעתרה והסכימה לאפשר לאסיר לצאת לחופשה בכפוף לתנאי מעצר בית, וכן לשנות את סיווגו באופן שיוכל להשתתף בקורסי לימוד בבית הכלא.

לימודים בכלא

עתירה נגד אפליית האסירים הערבים המבוגרים בלימודים בבתי הכלא

בג"ץ 3595/08, עדאלה והקליניקה המשפטית לזכויות אסירים ולשיקום נ' שירות בתי הסוהר ומשרד החינוך

בעקבות עתירה שהגשנו ב־2008 אישר בית המשפט באוקטובר 2010 את ההסכם שחתמו עדאלה ושב"ס, כי שב"ס יספק שיעורים בשפה הערבית וכן פעילות חינוכית לא פורמלית בערבית לאסירים ערבים, בתנאים מסוימים, במסגרת תוכנית הלימודים הנהוגה בבתי הכלא.

עתירה נגד מניעת לימודים מאסירים ביטחוניים

עת"א 16207-09-11 (מחוזי נצרת), ראווי סולטאני נגד שירות בתי הסוהר

ביוני 2011 הכריז ראש הממשלה נתניהו על כוונתו להחמיר את תנאי החזקתם של האסירים המסווגים כביטחוניים, ובראש

ובראשונה לאסור עליהם ללמוד לימודים אקדמיים. עדאלה טען כי מדובר באפליה מכיוון שהחלטה לא הוחלה על אסירים פליליים או על אסירים ביטחוניים יהודים.

עדאלה עתר לבית המשפט המחוזי בנצרת בדרישה לאפשר לאסיר ראווי סולטאני המסווג כאסיר ביטחוני להשלים את לימודיו באוניברסיטה הפתוחה, וטען כי החלטת שב"ס היא החלטה פוליטית על רקע פרשת החייל גלעד שליט, כי היא פוגעת בזכותם של האסירים לחינוך ולשיקום וכי שיקולים הקשורים בתנאי כליאתו של שליט לא מהווים שיקול ענייני לצורך פגיעה בזכויות יסוד של אסירים ובזכויות חוקתיות, שהחובה לקיימן לא נעצרת בכניסה לכלא.

במרס 2102 דחה בית המשפט את העתירה. בעקבות זאת הגשנו ערעור בפני בית המשפט העליון. התיק תלוי ועומד.

אסירים שהשתחררו בעסקת שליט בדרכם הביתה, אוקטובר 2011

ביקורי משפחות והזכות לחיי משפחה של אסירים

בקשת אישור למגע גופני בין אסירים לילדיהם במהלך ביקורי משפחות

בג"ץ 7585/04, חכים כנאענה נגד שירות בתי הסוהר. העתירה הוגשה בשמם של עשרה ילדי אסירים המסווגים כביטחוניים, האגודה למען האסיר ועדאלה

באפריל 2010 קיבל בג"ץ עתירה שהגשנו בשנת 2004 נגד שב"ס, בדרישה לאפשר לילדי האסירים המסווגים כ"ביטחוניים" לבוא עימם במגע פיזי במהלך ביקוריהם בבתי הכלא, ללא קיר הזכוכית החוצץ ביניהם. העתירה הוגשה לאחר ששב"ס הודיע כי אינו מתכוון לאפשר עוד לילדי אסירים "ביטחוניים" שמתחת לגיל 10 להתקרב אל הוריהם האסירים ב-15 הדקות האחרונות של ביקורם. מקץ שש שנים של התדיינות הורה בג"ץ להתיר לילדים עד גיל 8 לקיים מגע ישיר עם אבותיהם האסירים במשך כמה דקות. על פי פסק הדין, תדירות "הביקורים הפתוחים" לא תפחת מפעם בחודשיים.

דרישה כי פלסטינים מעזה יורשו לבקר את קרוביהם הכלואים בישראל

בג"ץ 5399/08, עדאלה נגד שר הביטחון

סמוך לנפילתו של החייל גלעד שליט בשבי החלו רשויות הכלא לערום קשיים והגבלות על ביקורי משפחות האסירים תושבי עזה. ביוני 2007 החליט הצבא לשלול לחלוטין ובאופן גורף את ביקורי משפחות האסירים. שלילת ביקורי המשפחות מביאה להפסקת האספקה של מצרכים בסיסיים לאסירים בבית הכלא, לרבות כספים שהיו מסופקים בדרך כלל על ידי המשפחות, והביאה לבידודם המוחלט של כאלף אסירים ולניתוקם מהעולם החיצון. זאת עוד, העברתם של הכלואים הפלסטינים אל שטח ישראל מחייבת את המדינה לאפשר להם להיפגש עם משפחותיהם בתנאים ובתדירות סבירים.

ביוני 2008 עתרנו לבג"ץ בשם משפחות של אסירים תושבי רצועת עזה וארגוני זכויות אדם, בדרישה לאפשר לתושבי רצועת עזה לבקר את יקיריהם בבתי הכלא הישראליים באופן סדיר. בעתירה נטען כי המניע המרכזי מאחורי החלטה שרירותית זו הוא הטלת עונש קולקטיבי על הכלואים תושבי עזה ומשפחותיהם. בג"ץ דחה את העתירה וקבע כי אין עילה להתערב במדיניות השוללת את ביקורי משפחות האסירים מרצועת עזה.

ערעור לבית המשפט העליון לאפשר לאסיר אזרח המדינה להינשא לאסירה פלסטינית תושבת השטחים

רע"ב 7244/09, מואייד בושנאק נגד שירות בתי הסוהר

בספטמבר 2009 הגשנו בקשת רשות ערעור לבית המשפט העליון נגד החלטת בית המשפט המחוזי המונעת מהאסיר מואייד בושנאק מחיפה להתחתן עם אסירה פלסטינית, משום שהיא שוהה בלתי חוקית בישראל. בעתירה טענו כי מעמדה של הגברת בישראל אינו רלבנטי לזכויותיה החוקתיות כאדם, וממילא ישראל היא אשר אסרה אותה בכלא הנמצא בתחומי ישראל (וזאת בניגוד לכללי המשפט הבינלאומי הקובעים כי יש לכלוא תושבי שטח כבוש בתחומיו).

בית המשפט המחוזי דחה את העתירה בטענה שדרישת האסיר "נועדה לעקוף את האיסור המוטל על בת הזוג המיועדת להיכנס לישראל, בהיותה תושבת השטחים".

משפחות אסירים מעזה מבקרות בכלא נפחא, 1997

אלימות משטרתית

עתירה לחייב את היועץ המשפטי להגיש כתב אישום נגד השוטרים שירו למוות במחמוד אלסעדי

בג"ץ 12000/04, לביבה סעדי ואח' נגד היועץ המשפטי לממשלה

בדצמבר 2003 נהרג מחמוד אלסעדי, בן 17, מאש כוח סמוי של משטרת רמלה. השוטרים יוגב קוגון ואפי תשובה ירו לא פחות מ-15 כדורים לעבר המנוח, אף כי לא נשקפה להם כל סכנה. המחלקה לחקירת שוטרים החליטה לסגור את תיק החקירה נגד השוטרים בגלל "היעדר אשמה". בעקבות זאת הגשנו ערר נגד ההחלטה אך הערר נדחה, ולפיכך הגשנו בדצמבר 2004 עתירה לבג"ץ בדרישה להסביר מדוע לא הוגשו כתבי אישום נגד השוטרים, האחראים לפציעתו והריגתו של מחמוד אלסעדי. בספטמבר 2005 נעתרנו להמלצת שופטי בג"ץ למשוך את העתירה, ולא – ידחו את העתירה לגופה.

באתי לעדאלה משתי סיבות: רציתי לחיות בחו"ל ורציתי לעסוק בעבודה משפטית למען מטרה טובה. כאשר עבדתי בעדאלה הכרתי כמה מהדמויות המחשמלות והמרתקות ביותר שפגשתי אי פעם. טוב לכם היה אמיתי כמו מסירותם. מאז עודדתי כל מי שאני מכיר שיש לו עניין בזכויות המיעוט הפלסטיני לנסות להתקבל להתמחות בעדאלה. סיימתי את לימודי המשפטים באוניברסיטת קולומביה, וכעת אני עובד במנהטן במשרד המתמחה במשפט תאגידי.

עו"ד ג'ון הלסקי, ניו יורק. התמחה בעדאלה בשנת 2001-2002

בבקשת הערעור ציינו העותרים כי החוק האוסר על איחוד משפחות אינו מונע בשום אופן את הזכות להתחתן עם בן הזוג שבו בוחרים, וכי הזכות להתחתן ולהקים משפחה והזכות לבחור את בן הזוג הן מהזכויות החוקתיות הבסיסיות השמורות לכל אדם.

דרישה לאפשר לאסיר פוליטי להתייחד עם בת זוגו

עת"א (מחוזי נצרת) 609/08, וליד דקה נגד שב"ס; עת"א 54950-11-11, וליד דקה נגד שב"ס

בספטמבר 2009 פסק בית המשפט המחוזי כי אין לאפשר לאסיר וליד דקה להביא ילד לעולם עקב סיווג הביטחוני ומתוך הנחה כי הוא עדיין מסוכן, אף כי לא נבדקה מידת מסוכנותו העכשווית. באוקטובר 2009 הגשנו ערעור על ההחלטה לבית המשפט העליון. ביוני 2010 המליץ בית המשפט העליון לשירות בתי הסוהר לבחון מחדש את האפשרות שהעותר יקבל את הזכות להתייחד עם בת זוגו כדי להביא ילד לעולם. שב"ס עמד בסירוב ובשנת 2010 עתרנו בשנית בשם האסיר. עמדה זו חייבה אותנו לעתור מחדש ואנו הגשנו עתירה חדשה לבית המשפט המחוזי בנצרת בדצמבר 2011. בית המשפט דחה את העתירה.

עתירת אסיר בדרישה להשתתף בחתונת בתו

רע"ב 6990/01, מוחמד זאיד נגד שירות בתי הסוהר

מר מוחמד זאיד, אזרח ישראל, נשפט ב-1987 בבית המשפט הצבאי בלוד למאסר עולם וסווג כאסיר ביטחוני. בעקבות התעלמות רשויות בתי הכלא מבקשתו להשתתף בחתונת בתו הבכורה, פנינו אל בית המשפט המחוזי בנצרת על מנת שיורה לשב"ס לאפשר למר זאיד להשתתף בחתונת בתו. בית המשפט דחה את העתירה בנימוק כי יציאתו של האסיר תסכן את ביטחון המדינה. בספטמבר 2001 עתרנו לבית המשפט העליון. בית המשפט העליון דחה את הבקשה.

שרות בתי הסוהר

- שמור -

לשכת מפקד בימ"ר ניצן	
תאריך:	כ"ה בסיון, התשס"ט
	17 יוני, 2009
תיק:	ניצן: לשכה: אסירים: התייחסות: לעיתות; #:
אסמכתא:	40255409

ויאמר
ביום

קצינת עתירות מחוז מרכז

**הנדון: עתירת האסיר בושנק איאד להינשא לאסירה
סימוכין: - ע"א 2357/09**

האסיר שבנדון עותר ומבקש לאשר לו לצאת לבית הדין השרעי על מנת להינשא ולהן
נימוקי דחיית בקשת האסיר :

א. העותר הינו תושב הארץ המבקש להינשא לגבי עלקס מחמוד גהאד ת.ז- 853615839
אסירה בב/ס נווה תרצה המרצה 15 שנות מאסר בגין גרימת מוות, תושבת מחנה
פליטים ענטה שבנפת בית לחם .

ב. ע"פ החוק לא מתירים נשואי בעלי אזרחות ישראלית לאלה שאין להם אזרחות
ישראלית ומן הטעם הזה לא מאשרים קיום החתונה .

ב ב ר כ ה ,

**סאלח מחמוד , סג"ד
סגן מפקד בימ"ר ניצן**

בשירות בתי הסוהר לא
פירשו נכונה את החוק
וטעו לחשוב כי ביכולתם
למנוע מבני זוג להינשא
(ר' עמ' 67 לעיל)

משפט הומניטרי בינלאומי

הבסיס המשפטי לעבודה של עדאלה בשטחים הכבושים נשען על נורמות המשפט הבינלאומי הקובעות כי הגדה המערבית, כולל מזרח ירושלים ורצועת עזה, הם שטחים כבושים; וכי על הכוח הכובש לקיים את עקרונות המשפט ההומניטרי הבינלאומי וכן את האמנות הבינלאומיות בדבר זכויות האדם. השליטה הישראלית בגדה המערבית וברצועת עזה אינה מאפשרת לפלסטינים לנהל חיים תקינים, ומונעת את הפיתוח הכלכלי והחברתי של החברה הפלסטינית. הסיפוח המתמשך של אדמות פלסטיניות וההתנחלות המואצת גורמים לריסוק החברה הפלסטינית, חושפים אותה להתקפות מצד המתנחלים ושוברים את הרצף הטריטוריאלי בגדה. במזרח ירושלים חשופים הפלסטינים לשלילת תושבות, גירוש, הפקעת אדמות, הריסות בתים וקשיים בגישה לשירותי חינוך ובריאות. חופש התנועה בגדה המערבית וברצועת עזה מוגבל ביותר: סגר, חומת הפרדה, מערכת המחסומים והכבישים האוסרים על הפלסטינים באופן ישיר או עקיף להשתמש בהם משבשים את חייהם הפוליטיים, הכלכליים, התרבותיים והחברתיים של הפלסטינים; זאת בנוסף לפגיעה המסיבית בחירויות הפרט מצד כוחות הביטחון באמצעות מעצרים נרחבים, כולל של קטינים, מעצרים מינהליים, כליאה, עינויים, יחס בלתי הולם והוצאות להורג ללא משפט ("חיסולים").

נפרט להלן את מרבית התיקים שבהם ייצגנו את תושבי השטחים הכבושים.

פגיעה באוכלוסייה אזרחית בעת לחימה

עתירה לביטול חקיקה אשר מונעת מתושבי השטחים הכבושים לתבוע פיצויים מהמדינה

בג"ץ 8276/05, עדאלה ואח' נגד שר הביטחון ואח'. העתירה הוגשה בספטמבר 2005 על ידי עדאלה, האגודה לזכויות האזרח והמוקד להגנת הפרט, בשםם ובשם אלחק, המרכז הפלסטיני לזכויות האדם (עזה), בצלם, הוועד נגד עינויים בישראל, רופאים לזכויות אדם ושומרי משפט

בעתירה דרשנו מבית המשפט לבטל את התיקונים לחוק הנזיקין האזרחיים (אחריות המדינה), השוללים מתושבי השטחים הכבושים, אזרחי "מדינות אויב" ופעילים או חברים ב"ארגון טרור" את הזכות לקבל פיצויים ממדינת ישראל על נזקים שנגרמו להם על ידי כוחות הביטחון הישראליים, ובכלל זה נזקים שנגרמו להם גם שלא בפעילות מלחמתית. החוק מפר באופן בוטה את עקרונות המשפט ההומניטרי ומשפט זכויות האדם הבינלאומי החלים בשטחים הכבושים, פוגע בזכויות יסוד ומעביר מסר ערכי חמור וקיצוני, כי לחייהם ולזכויותיהם של הנפגעים תושבי אזור העימות אין ערך, כי בית המשפט לא ייתן להם כל סעד וכי הפוגע בהם ייצא פטור בלא כלום.

בג"ץ קיבל את העתירה על ידי הרכב מורחב של תשעה שופטים וקבע כי החוק הוא בלתי חוקתי ופוגע באופן גורף ולא מידתי בזכויות החוקתיות של התושבים לחיים, לכבוד ולקניין.

דרישה להגדיר את המושג המשפטי "צורך צבאי מיידי" שהצבא מסתמך עליו כדי להרוס בתים בשטחים הכבושים

בג"ץ 4969/04 עדאלה ואח' נגד אלוף פיקוד הדרום, שר הביטחון וראש הממשלה. העתירה הוגשה בשם עדאלה ובשם של המרכז הפלסטיני לזכויות אדם בעזה וארגון אלחק

במאי 2004 הגשנו עתירה לבג"ץ נגד מדיניות הריסת הבתים בשטחים הכבושים. בעתירה נתבקש בג"ץ ליצוק תוכן ומשמעות למושג המשפטי "צורך צבאי מיידי ומוחלט" שהצבא משתמש בו כתירוץ לפעולות נרחבות של הריסת בתים. עוד נתבקש בג"ץ להחיל על המושג את ההגבלות הרבות שהטיל המשפט הבינלאומי על הריסת בתים. עד לזמן הגשת העתירה דן בג"ץ אך ורק בשאלת הענישה הקולקטיבית וזכות השימוע של האזרחים שבתיהם

מיועדים להריסה וקיבל את טענות הצבא הנשענות על "צורך צבאי מיידי ומוחלט", ולמעשה הכשיר את הריסת הבתים.

הריסת בתים נרחבת מוגדרת לפי המשפט הבינלאומי כהפרה בוטה של אמנת ז'נבה הרביעית וכהפרה בוטה של דיני המלחמה. כלל יסוד זה נגזר מהנחת היסוד של המשפט הבינלאומי בדבר חובת ההבחנה באוכלוסייה האזרחית ואיסור הפגיעה בזכויותיה. הסייג לכלל זה הוא "צורך צבאי מיידי וממשי", אולם גם חריג זה כפוף לעקרונות וכללים בסיסיים, במיוחד עקרון ההבחנה בקיומה של אוכלוסייה אזרחית לעומת אחרת, ועקרון המידתיות. רשויות הצבא הפכו חריג זה לכלל מנחה.

ביוני 2005 דחה בג"ץ את העתירה מבלי לדון בסוגיות העקרוניות, בנימוק כי דיון זה מתייחר לאור התחייבות המדינה לא להמשיך במדיניות הריסת בתים ברצועת עזה.

אמבולנס של הסהר האדום הפלסטיני שנפגע בזמן "עופרת יצוקה"

תקיפת צוותים רפואיים ברצועת עזה

בג"ץ 201/09, רופאים לזכויות אדם נגד ראש הממשלה. העתירה הוגשה בשם מרכז עדאלה, רופאים לזכויות אדם, הוועד הציבורי נגד עינויים, עמותת גישה, עמותת במקום, האגודה לזכויות האזרח, המוקד להגנת הפרט ועמותת יש דין

בדצמבר 2009 הגשנו עתירה דחופה לבג"ץ ובה דרשנו למנוע מהצבא לתקוף במכוון צוותים רפואיים ואמבולנסים בזמן פעילותם ברצועת עזה ("עופרת יצוקה"), לאפשר להם להגיש סיוע לנפגעים ולאפשר את העברתם המיידית לבית החולים. בעתירה נטען כי

27 מהם ילדים, נהרסו 91 בתים שבהם התגוררו 675 תושבים ונזק כבד נגרם ל-101 בתים שבהם גרים 833 תושבים. המבצע, לדברי הממשלה והצבא, נועד להפסיק את ירי רקטות הקסאם מצפון רצועת עזה לישראל.

העתירה כוללת תיעוד רחב היקף שנאסף מהאו"ם, מארגוני זכויות אדם מקומיים ובינלאומיים וכן מהודעות פומביות של מפקדים וחיילים שהשתתפו במבצעים, המבהירות כי מעשיהם של אנשי הצבא ושל המנהיגים הפוליטיים שהיו מעורבים במבצעים מצדיקים פתיחת חקירות פליליות הן לפי המשפט הישראלי והן לפי המשפט הבינלאומי. **בג"ץ דחה את העתירה.**

מניעת סיוע רפואי, צוותים רפואיים וקבורת המתים (חומת מגן)

בג"ץ 2936/02, רופאים לזכויות אדם ואח' נגד מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית; בג"ץ 2941/02, בדיע ראיין סואבטה נגד מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית

בעתירה טען עדאלה כי הצבא אינו מתיר לצוותים רפואיים להיכנס למחנות הפליטים בג'נין ובשכם ובכך מונע טיפול רפואי ואת פינוים של חולים, פצועים ומתים, וכי סירוב הצבא להתיר למשפחות לקבור את מתיהם במהירות ובצורה מכובדת אינו מוצדק ומהווה מעשה נקמה שרירותי. **העתירה נדחתה באפריל 2002.**

מתחילת המתקפה על רצועת עזה ירה הצבא אש חיה ופצצות לעבר צוותים רפואיים בזמן שאלה עסקו בהגשת עזרה וטיפול רפואי לנפגעי ההפצצות הישראליות, וכי ריבוי המקרים הללו מצביע על כך שהירי מכוון. עוד הוזכר בעתירה כי פרוצדורת התיאום שישראל כופה על תנועת האמבולנסים מסורבלת וממושכת וכי ברוב המקרים התיאום נכשל והצבא אינו מגיב כלל על הפניות. איסור תנועת הצוותים הרפואיים ומניעת הטיפול בפצועים עומדים בניגוד למשפט הבינלאומי ואף בניגוד לחוק הישראלי עצמו ומהווים פשע מלחמה. **בג"ץ דחה את העתירה והסתפק בהצהרה כללית של הצבא שבה הוא מחויב לטיפול בנפגעים בהתאם לכללי דיני המלחמה.**

הרג והריסת בתים נרחבת ברפיח

בג"ץ 3292/07, עדאלה ואח' נגד היועץ המשפטי לממשלה ואח'. העתירה הוגשה בשיתוף עם המרכז הפלסטיני לזכויות אדם (עזה) וארגון אלחק (הגדה המערבית)

בעתירה שהוגשה באפריל 2007 דרשו הארגונים לפתוח בחקירה פלילית בנוגע להרג האזרחים ולהרס הבתים הנרחב בשני מבצעים צבאיים ברצועת עזה: "קשת בענן (18-24 במאי 2004) ומבצע "ימי תשובה" (30 בספטמבר-15 באוקטובר 2004). במבצע "קשת בענן" נהרגו אזרחים רבים, ביניהם 17 ילדים, ונהרסו 167 בתים שבהם התגוררו 2066 בני אדם; במבצע "ימי תשובה" נהרגו אזרחים רבים,

רפיח, 2004; ג'נין, 2002

את המתים ולהעבירם במהירות המרבית למשפחות לצורך קבורה. פרקליטות המדינה הודתה כי הצבא החל בפינוי גופות בלי להודיע לארגונים פלסטיניים רלבנטיים.

מגן אנושי, בית אומר

השימוש באזרחים פלסטיניים כמגינים אנושיים

בג"ץ 3799/02, עדאלה ואח' נגד יצחק איתן ואח'. העתירה הוגשה במאי על ידי עדאלה, האגודה לזכויות האזרח, בצלם, רופאים לזכויות אדם, הוועד הציבורי נגד עינויים, קאנון והמוקד להגנת הפרט

העתירה ביקשה למנוע מהצבא להשתמש באוכלוסייה האזרחית הפלסטינית כמגן אנושי או כבני ערובה בעת ביצוע מעצרים, בין היתר באמצעות "נוהל שכן" – נוהל שבו מתבקש קרוב משפחה או שכן של מי שהצבא מחפש אחריו ללכת לפני כוח צבאי המבצר בית, לדפוק על דלתו או לבקש ממנו להסגיר את עצמו, בהנחה כי ה"מבוקש" לא יירה על השכן. השימוש באוכלוסייה אזרחית כמגינים אנושיים או כבני ערובה מהווים הפרה בוטה של אמנת ז'נבה הרביעית, ולפיכך הוא בבחינת פשע מלחמה.

באוקטובר 2005 קיבל בג"ץ את העתירה וקבע כי השימוש באזרחים פלסטיניים לצורך זה מנוגד למשפט הבינלאומי ההומניטרי.

הריסת בתים במחנה הפליטים ג'נין (חומת מגן)

בג"ץ 2977/02, עדאלה ואח' נגד מפקד כוחות צה"ל באזור יהודה ושומרון; העתירה הוגשה בשיתוף ארגון קאנון

העותרים טענו כי הריסת בתים במחנה הפליטים ג'נין באמצעות בולדוזרים, ירי טנקים ומסוקים בלי להזהיר את התושבים הפלסטינים או לאפשר להם לצאת מבתיהם בטרם ייהרסו ובלי לאפשר להם את הזכות לשימוע גרמו למותם ולפגיעתם של אזרחים פלסטינים, אשר חלקם נקברו תחת בתיהם. פרקליטות המדינה טענה כי הצבא נוקט כל אמצעי למנוע פגיעה בחפים מפשע, וכי טרם הריסת בתים הצבע מכריז על כך לתושבים, אך הודתה כי במקרים מסוימים אכן החלו בהריסת בתים לפני שיושביהם התפנו. העתירה נדחתה באפריל 2004.

פגיעה באוכלוסייה הפלסטינית האזרחית בגדה המערבית (חומת מגן)

בג"ץ 3022/03, קאנון, עדאלה והאגודה לזכויות האזרח ואח' נגד מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית ואח'

בעתירה טענו כי הצבא תקף מטרות אזרחיות ברחבי הגדה המערבית: בתים, בתי ספר, כבישים, בתי חולים, כנסיות ומסגדים. תקיפתם של מטרות ושל אוכלוסייה אזרחית איננה הגיונית, בלתי מידתית ובכל מקרה נעשה שימוש מופרז בכוח. באפריל 2004 קיבל בית המשפט את טענת הצבא כי הוא נוקט כל אמצעי אפשרי על מנת למנוע ולצמצם את הפגיעה באזרחים.

קבורת פלסטינים בקברים המוניים ואנונימיים ומניעת כניסתם של ארגונים הומניטריים למחנה הפליטים ג'נין (חומת מגן)

בג"ץ 3116/02, קאנון (LAW) ואח' נגד מפקד כוחות צה"ל באזור הגדה המערבית; העתירה הוגשה בשיתוף ארגון קאנון

העותרים טענו כי הצבא מונע ממשפחות לקבור את יקיריהם בצורה מהירה ומכובדת ובהתאם לאמונותיהם הדתיות – פגיעה שהיא בלתי מידתית ומהווה פעולת נקם שרירותית. בית המשפט נענה לבקשת העותרים, הוציא צו מניעה האוסר על הצבא לבצע קבורה כלשהי והטיל על הצבא ועל הצלב האדום לזהות ולתעד

ענישה קולקטיבית

דרישה לפתוח את מעבר קרני

בג"ץ 5523/07, עדאלה נגד ראש הממשלה

ביוני 2007 נסגר מעבר קרני, המשמש עורק החיים של רצועת עזה. דרך המעבר מגיעים הטובין ההומניטריים והמסחריים אל הרצועה וממנה. עדאלה עתר לבג"ץ בדרישה לפתוח לאלתר את מעבר קרני כדי לאפשר יבוא ויצוא של אספקה סדירה ומספקת של מצרכי מזון, מצרכי יסוד, חומרי גלם וסחורות הנחוצים לניהול חיים תקינים.

בעוד עתירה זו תלויה ועומדת הכריזה הממשלה על רצועת עזה כעל "ישות עוינת" והחליטה על מדיניות כוללת של ענישה קולקטיבית.

לפיכך נמחקה העתירה בהמלצת שופטי בג"ץ.

פגיעה באספקת החשמל והדלק לעזה

בג"ץ 9132/07, ג'בר אלבסינוי אחמד ואח' נגד ראש הממשלה ואח'

עשרה ארגוני זכויות אדם ישראליים ופלסטיניים,¹⁵ סמנכ"ל חברת המים של עיריות החוף הפלסטיניות וחקלאי תושב בית חאנון עתרו לבג"ץ בדרישה להורות למדינה להימנע משיבוש אספקת החשמל והדלקים לרצועה ולבטל את החלטת הקבינט הביטחוני הנוגעת לענישה של האוכלוסייה האזרחית בעזה. העותרים טענו שהחלטה לשבש את אספקת החשמל והדלק לרצועת עזה היא בלתי חוקית בעליל ומסכנת אוכלוסייה אזרחית חפה מפשע, שכן המשפט הבינלאומי אוסר על הענשתם של אנשים על מעשים שהם עצמם לא ביצעו, ומחייב מדינות לאפשר באופן פעיל העברה של אספקה הומניטרית לאזרחים.

בג"ץ דחה את העתירה, קבע לראשונה כי רצועת עזה אינה שטח כבוש ועל כן החובות המוטלות על ישראל כלפי האוכלוסייה האזרחית מצומצמות ביותר.

אחריות לאוכלוסייה אזרחית החיה תחת כיבוש

דרישה לחייב את הצבא למסור למשפחה את סיכום התחקיר הצבאי בעניין נסיבות הריגת בנה

בג"ץ 2366/05, עטווה אלנבארי ואח' נ' ראש המטה הכללי בצה"ל ואח'

מתעב אלנבארי, בן 31, נשוי ואב לילד, נהרג בידי כוחות צבא סמוך להתנחלות גוהות שבאזור דרום הר חברון. יחד עם אחיו הגשנו בקשה לבית משפט השלום בבאר שבע למינוי שופט חוקר ולהוצאת הגופה מהקבר ועריכת נתיחה שלאחר המוות. בית משפט השלום בבאר שבע החליט על הוצאת הגופה מהקבר ונתיחתה. המדינה התנגדה למינוי שופט חוקר.

נתיחת הגופה העלתה כי המנוח מת מירי שכוון אליו מאחור. כן צוין כי המנוח ספג מכה בראשו ממכשיר חד בסמוך מאוד לפני או אחרי מותו. בעקבות זאת עתרנו לבג"ץ בדרישה לחייב את הצבא להמציא למשפחה את סיכום התחקיר הצבאי, וטענו כי למשפחה זכות יסוד לקבל מידע, ולו בסיסי, על נסיבות הריגת בנה.

בית המשפט קבע כי אין חובה למסור למשפחה את ממצאי התחקיר הצבאי.

תחנת הכוח בעזה

15 גישה, עדאלה, המוקד להגנת הפרט, אלחק, אלמיזאן, רופאים לזכויות אדם, המרכז הפלסטיני לזכויות אדם, הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל, מרכז עזה לבריאות הנפש ובצלם.

אבל חוק זה אינו חל על פלסטינים הנפגעים "בשטחים אחרים" – מונח המתייחס לשטחים שתחת שליטת הצבא. עדאלה ועורך הדין אחמד אלמאלכ הגישו לבית הדין הארצי לעבודה טיעונים התומכים בבקשת הפיצוי של משפחות ההרוגים והפצועים, וטענו כי ברשות הפועלים היו אישורי כניסה ואישורי עבודה מהרשויות בישראל כמתחייב מהחוק הישראלי, ולכן יש להתייחס אליהם באופן שוויוני ולכבד את זכויותיהם. האפליה בינם לבין פועל מסין במקרה זה נחשבת אפליה פסולה. אזורי התחולה של חוק נפגעי פעולות איבה אינם מוגדרים בחוק עצמו, אלא נקבעים בהתאם להחלטת שר הביטחון. השר החליט כי החוק חל על כל האזורים בישראל ועל כל מי שנמצא בתוכה, וכן על האזורים הנתונים לשליטת הצבא הישראלי ועל כל מי שנמצא בתוכם, מלבד הפלסטינים. **בהמלצת בית הדין לעבודה הגיעו הצדדים להסדר המחייב את בדיקת הדרישה לפי הכללים המקובלים.**

זכות הגישה של תושבי רצועת עזה לערכאות

עת"מ 11-10-31179, עזבון המנוחה כאמלה סאלח סלימאן אבו סעיד ו-18 אח' נגד שר הפנים ואח'. העתירה הוגשה בשמם של עותרים מרצועת עזה וארגוני זכויות האדם: אלמיזאן, המרכז הפלסטיני לזכויות אדם, עדאלה ורל"א

באוקטובר 2011 הגשנו לבית המשפט לעניינים מינהליים בירושלים עתירה נגד המדיניות המונעת מתובעים ועדיהם מרצועת עזה היתרי כניסה לישראל לשם ניהול תביעותיהם נגד כוחות הביטחון. עניינה של העתירה הוא מימוש הזכות לסעד משפטי וזכות הגישה של תושבי רצועת עזה אשר הגישו תביעות נזיקין נגד כוחות הביטחון לערכאות בישראל. העתירה מתבססת על פסיקת בית המשפט העליון בבג"ץ 8276/05 עדאלה נגד שר הביטחון, שבו נקבע כי תושבי רצועת עזה זכאים להגיש תביעות נזיקין נגד כוחות הביטחון בבתי המשפט בישראל, ואולם מאז ניתן פסק הדין העקרוני הזה המדינה אוסרת באופן גורף על התובעים ועדיהם מהרצועה להיכנס לישראל ובכך מונעים מהם להגיש תצהירים חתומים כדון, להתייצב לבדיקות רפואיות בפני מומחים ישראלים או להתייצב לדיונים ולהיחקר על תצהירי העדות הראשית מטעמם. כתוצאה מכך נדחות ו/או נמחקות התביעות הללו. **בהמלצת בית המשפט נמחקה העתירה כדי לבדוק את אפשרות הגשתה בפני בג"ץ.**

דרישה לשלם גמלאות נכות לעובדים פלסטינים מעזה

בג"ץ 6820/09, פאדל אבו אל-קומצאן ואח' נגד בנק ישראל ואח'. לעתירה הצטרפו רופאים לזכויות אדם, עמותת סות אלעאמל ועמותת קו לעובד

עדאלה ומרכז אלמיזאן לזכויות אדם עתרו באוגוסט 2009 לבג"ץ בדרישה להורות למוסד לביטוח לאומי לחדש את העברת קצבאות הנכות ל-700 זכאים מרצועת עזה, לאחר שהעברתן הופסקה עם החלטת בנק ישראל לחדול מכל פעילות מול בנקים ברצועת עזה. מדובר בפלסטינים תושבי עזה ששילמו מסים למוסד לביטוח לאומי ולגופים אחרים בישראל כנדרש בחוק, שנפגעו ו/או נפצעו בעת עבודתם בישראל והקיצבה היא מקור הכנסתם היחיד. עם קבלת הזכאות לקיצבה מהמוסד לביטוח לאומי קיימת חובה להעביר את הקיצבה מדי חודש בחודשו והפסקתה או מניעתה נחשבת לעבירה על החוק.

העתירה הוגשה לאחר שחזרנו ופינו לבנק ישראל, למוסד לביטוח לאומי, לראש הממשלה ולמשרדי ממשלה שונים, שהתחמקו מאחריות בנושא.

בעקבות העתירה הצהירה המדינה כי החלה במשא ומתן עם הרשות הפלסטינית להקמת מנגנון להעברת הקצבאות.

התיק נסגר לאחר שהקצבאות הועברו לזכאים, ואולם עדאלה ממשיך לעקוב אחר יישום התחייבויות המדינה, שלא תמיד מיושמות במלואן.

דרישה לשלם פיצויים לעובדים פלסטינים שנפגעו בעת שעבדו בהתנחלות

עב"ל 537/09, סמיר ג'רג'ון נגד המוסד לביטוח לאומי ואח'

ב-7 ביוני 2005 עבדו כמה פועלים בחקלאות בהתנחלות גני טל שברצועת עזה. כאשר סיימו את עבודתם בקטיף בשעות הצהריים ופנו לעבוד בתוך מחסן, נורתה רקטה ופגעה בהם. ארבעה מן הפועלים נפצעו ושניים נהרגו.

המוסד לביטוח לאומי שילם פיצויים למשפחתו של פועל סיני שנהרג, אבל סירב לפצות את משפחותיהם של ארבעה פועלים פלסטינים שנהרגו ומשפחות פלסטיניות אחרות, שבניהן נפצעו באותה תקרית. במוסד לביטוח לאומי טענו כי הפיצויים למשפחת הפועל מסין שולמו במסגרת חוק נפגעי פעולות איבה בישראל,

בית הדין הארצי לעבודה

עב"ל 537-09

ובאוקטובר 2005 תיקנתם שאם עובד זר נפגע שם, הוא היה יכול להיות זכאי לפי תאונת עבודה. אני חושבת שיש לברר כמה מקרים ותביעות כאלו לפגיעה בעבודה או לפי החוק, או כמה פגיעות כאלו היו, וזה לעניין השלכות רוחב, של עובדים פלסטינאים שנפגעו כתוצאה מפעולת איבה כזאת.

עו"ד דפני:

זה עוד יכול לקרות באזור איו"ש. כשמדובר על נפגעי עבודה זה סיפור אחר.

בית הדין:

גם נפגעים פלסטיניים יהיו זכאים להגשת תביעה לפי 378 לחוק הביטוח הלאומי.

עו"ד מור:

נכון. וככל שמדובר בפגיעות שקרו לאחר 1/10/2005.

בית הדין:

אנו מציעים לפנינו משורת הדין שהתביעה תוסר ואתם תכירו בפגיעה לפנינו משורת הדין, ותחילו עליהם את החוק. לא היו למיטב ידיעתי, אך אתם צריכים לבדוק זאת, מקרים נוספים כאלו. לא בטוח שהיו עשרה כאלה חוץ מהקבוצה הזאת. ואז אפשר להכיר בהם כתאונה בעבודה לפי החוק. כדי לא להפוך ולא להתערב בחקיקה או בחקיקת המשנה ולהחיל החלות אחרות ולהעביר זאת לערכאות עליונות ולהעביר את זה למקרים הומניטאריים, אלו מקרים של אנשים שהוזמנו על ידי מדינת ישראל וקיבלו היתרים כדי לעבוד, זה היה גם אינטרס שלנו, לעבוד כפועלים במשק או ביישוב הישראלי, במובלעת הישראלית, על כל משפט המובלעות, וקרה משהו. ובגלל זה בשיקוליכם תבדקו עם משרד הביטחון מי עוד נפגע באירוע זה וכיצד פוצה. כי אם באירוע הזה ישראלי נפגע ופוצה, רכוש נפגע ופוצה, עובד זר נפגע ופוצה, ואפילו עם כל מיני קומבינציות בחוק התגמולים כמי שנכנס לישראל.

לא רק לפנינו משורת הדין. התיקון נעשה לפני שבא בג"ץ גבעת זאב. בגני טל נוסעים על טרקטור עובד שכיר ישראלי ופלסטינאי. שניהם מתהפכים. הישראלי יוכר והפלסטינאי לא? מדוע? מבלי שאכנס לכל העניין הזה. עקרון השוויון כפי שעולה מתוך בג"ץ גבעת זאב, באותו מקום עבודה אצל ישראל, מצביע שגם בלי התיקון ניתן היה לפסוק את מה שמחייב אתכם.

אתם צריכים לברר מה היה האירוע. בטוח שהם עמדו ושתלו באותה הגינה ובאותה החממה, ובאותה חממה עמד פועל זר, מנהל העבודה הישראלי, והפועלים האלה. אין שום סיבה שלא להכיר בהם בתור תאונת עבודה. אני לא יודעת למה הם מחקו את זה, אולי חשבו שדרך זו לחלוטין חסומה, אך מיוזמתכם עליכם לחשוב על כך. זה היה לפני בג"ץ גבעת זאב אך כעת אנחנו בעולם משפטי אחר.

מתוך פרוטוקול הדיון בבית הדין לעבודה, 13 בדצמבר 2011. בשם המשיב, המוסד לביטוח לאומי, עו"ד שלמה מור; בשם היועץ המשפטי לממשלה, עו"ד אסנת דפני (ראו עמ' 75)

התנגדות לתוכנית כביש הטבעת המזרחית בירושלים

התנגדות שהוגשה בשמם של ארגוני זכויות אדם וארגונים קהילתיים פלסטיניים, ראשי המועצות המקומיות של אבו דיס, עזרייה, סוואחרה ותושבים פלסטיניים

במרס 2008 הגשנו התנגדות לתוכנית מתאר מקומית מס' 4585/1 (כביש הטבעת המזרחי – קטע מרכזי). תוכנית כביש הטבעת המזרחי היא חלק מפרויקט רחב המקיף את ירושלים על שני חלקיה, המזרחי והמערבי. שטח התוכנית כ-1,200 דונם, אשר רובם יופקעו מבעליהם, תושבים פלסטיניים באזור, והוא עובר לאורך השכונות הפלסטיניות, מצפון לדרום, מערבית לתוואי: סלעה, ג'עאביס, בשיר, שקיראת, קונבאר, חי אלמדארס, אום ליסון וצור באהר. היישובים והשכונות הנמצאים מזרחית

כביש המנהרות, מחסום אלחאדר (צילום: אקטיבסטיילס)

לתוואי הם אבו דיס, עזרייה, סוואחרה אלשרקיה ושיח' סעד. המתנגדים טענו כי תכליתו של כביש הטבעת המזרחי היא פוליטית ומנוגדת למשפט הבינלאומי שחל על מדינת ישראל ככוח כובש בירושלים המזרחית, וישמש את הישראלים בלבד, כלומר הוא מתוכנן ככביש המדיר על רקע לאום או ככביש אפרטהייד, שמטרתו לחזק את ההתנחלויות באזור ירושלים המזרחית והגדה המערבית ולחברן לירושלים על חשבון זכויותיהם של התושבים הפלסטיניים ותוך פגיעה חמורה בזכויותיהם. **דיון בהתנגדות התקיים באוגוסט 2009; ההתנגדות תלויה ועומדת לקראת הכרעה.**

התנגדות לשלילת תושבות מזרח ירושלים מחברי פרלמנט פלסטיניים

בג"ץ 7803/06, ח'אלד אבו עראפה ואח' נגד שר הפנים

בצעד חסר תקדים שלל שר הפנים במאי 2006 את תושבותם של ארבעה חברי פרלמנט פלסטיניים: מוחמד אבו טיר, אחמד עטוואן ומוחמד טוטח וכן השר לשעבר לענייני ירושלים ברשות הפלסטינית מר ח'אלד אבו עראפה – כולם תושבי מזרח ירושלים שנבחרו בשנת 2006 לפרלמנט הפלסטיני מטעם מפלגת השינוי והרפורמה – בנימוק שהארבעה גילו "חוסר נאמנות" בהיותם חברי "פרלמנט זר". לאחר שחרורם של הארבעה מבתי הסוהר בישראל, הודיעה משטרת ישראל לארבעה כי הם מגורשים. בניסיון למנוע את הגירוש עד לבירור עתירתם נגד שלילת התושבות פנו העותרים ביוני 2010 לבית המשפט בבקשה להוצאת צו מניעה, אך בית המשפט נמנע מלהוציא צו כזה. ביטול מעמד האזרחות או התושבות בנימוק של "הפרת אמונים" הוא צעד קיצוני המנוגד לאמנת ז'נבה הרביעית, האוסרת על גירוש תושבים מוגנים מהשטח הכבוש. עקב הסוגיות העקרוניות שמועלות בעתירה ולנוכח הפגיעה החמורה בזכויות יסוד, הצטרפנו להליך של העתירה ב־2007 יחד עם האגודה לזכויות האזרח כידידי בית המשפט.

באוקטובר 2011 הוציא בג"ץ צו על תנאי המופנה אל שר הפנים ומבקשו לנמק מדוע לא יבטל את החלטתו לשלול את תושבותם של העותרים, משום שאינה נשענת על הסמכה מפורשת בחקיקה ראשית. התיק תלוי ועומד.

התנגדות לתוכנית מתאר מחוז ירושלים

ההתנגדות הוגשה בשותפות עם קואליציית הארגונים להגנה על זכויות הפלסטינים בירושלים, בשם תושבים מהשכונות הפלסטיניות במזרח ירושלים ובשם ארגוני זכויות אדם ושינוי חברתי הפועלים באזור

בנובמבר 2008 הגשנו למועצה הארצית לתכנון ולבנייה התנגדות לתוכנית מתאר מחוז ירושלים (תמ"מ 1). בהתנגדות טענו כי התוכנית תגרום לביתור השכונות הפלסטיניות בירושלים, תנתק אותן זו מזו ותפגע בזכויותיהם החוקתיות של תושביהן. ניתוק השכונות וביתורן יקשו על המשך ניהול קשרים חברתיים, משפחתיים ושכונתיים וכן קשרים כלכליים בין השכונות. ייעודם של שטחים גדולים לכבישים ולמסילת ברזל יביא להפקעת שטחים מסיבית, יפגע במעט עתודות הקרקע שנתרו באותן שכונות לצורכי פיתוח עתידיים ויצמצם את השטחים הפוטנציאליים למגורים ולייעודי פיתוח נוספים. מניתוח תוואי כביש הטבעת המזרחית והתוואי המוצע למסילת הברזל עולה כי הם יהיו לשימוש האוכלוסייה הישראלית היהודית בלבד ויקשו מאוד על האוכלוסייה הפלסטינית באזור להשתמש בהם.

ניתוח מסמכי התוכנית מלמדים כי מטרתה היא פוליטית וכי היא נועדה להבטיח שליטה ישראלית מלאה ותמידית על שטחים כבושים לשימוש האוכלוסייה הישראלית, להבטיח רוב יהודי בירושלים ולחזק את ההתנחלויות. נספח התחבורה של התוכנית מתייחס לאזור מזרח ירושלים כאל מרחב ריק שאין בו אוכלוסייה, דבר שיביא להריסת בתים רבים ולגירוש דייריהם, ובמקרה הטוב יפגע קשות באיכות חייהם כתוצאה ממפגעי רעש וזיהום אוויר. הוראות התוכנית מונעות כל פיתוח עתידי של השכונות הפלסטיניות במזרח העיר ירושלים, כמו מערכות ביוב ואישורי בנייה. התוכנית מפירה את המשפט הבינלאומי, שכן היא תביא בהכרח להפקעת אדמות פלסטיניות כבושות, והיא מוגדת למשפט הבינלאומי המחייב את ישראל לדאוג לצרכיה החיוניים של האוכלוסייה האזרחית הנמצאת תחת כיבוש, לא לבצע שינויים יסודיים בשטח הכבוש ולא להפקיע את אדמות התושבים למען מטרות פוליטיות. **המועצה הארצית טרם החליטה בעניין.**

עו"ד סוהאד בשארה מעדאלה והגיאוגרף ח'ליל תופכג'י במסיבת עיתונאים בנושא ההתנגדות לתוכנית מחוז ירושלים, נובמבר 2008

יו"ר ועדת המעקב שאוקי ח'טיב, עו"ד חסן ג'בארין, ד"ר מחמוד יזבק, נציגי ממשלת דרום אפריקה ונציגי משפחות הרוגי אוקטובר בסיום לימודי בדרום אפריקה

סנגור בינלאומי

עדאלה מעורב במגוון רחב של פעילויות סנגור בינלאומי המשלימות את עבודתו המשפטית בישראל. באמצעות הסנגור הבינלאומי אנו מבקשים לעקוב אחר יישום האמנות הבינלאומיות בדבר זכויות אדם שמדינת ישראל חתמה עליהן, להכליל את עקרונות היסוד של האמנות במשפט הישראלי הפנימי וכן לדווח לוועדות האו"ם על מצב זכויות האדם בישראל, ובמיוחד על מצבו של המיעוט הערבי. לשם כך פועל עדאלה בארבעה ערוצים עיקריים: פעילות בגופים שונים של האו"ם, פעילות מול האיחוד האירופי ונציגותיו בישראל, פעילות בארצות הברית וקשרים עם ארגוני זכויות אדם בינלאומיים, רשתות אזרחיות ומוסדות משפטיים בעולם.

פעילות באו"ם

הכנה והגשה של דו"חות לוועדות האחראיות על יישום אמנות בינלאומיות ולדווחים בינלאומיים, כמו למשל ועדת האו"ם לזכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות, ועדת זכויות האדם, הוועדה לביעור כל הצורות של אפליה גזעית, הוועדה לביעור כל צורות האפליה נגד נשים והוועדה לזכויות הילד.

מעמד מייעץ מיוחד

בשנת 2005 קיבל עדאלה מעמד של מייעץ מיוחד למועצה החברתית-כלכלית של האו"ם (ECOSOC), מעמד המאפשר לנו להשתתף בדיונים בדרג גבוה ומוגבל.

שותפות לקואליציות של ארגונים בלתי ממשלתיים

עדאלה היה שותף לקואליציות של ארגונים בלתי ממשלתיים שעבדו מול האו"ם. בשנים 1997, 2005 ו-2010 סיפקנו מידע לאמנה לביעור כל צורות האפליה נגד נשים (CEDAW), מתוקף חברותנו בקבוצת העבודה על מעמד הנשים הערביות בישראל. הקבוצה, המורכבת מכעשרה ארגונים לא-ממשלתיים ערביים וארגוני נשים מישראל, הגישה כמה וכמה מסקנות והמלצות לגבי הנשים הערביות בישראל. בשנת 2008-2009 היה עדאלה חבר בקואליציה נגד עינויים (UAT) המורכבת מארגוני זכויות אדם ישראלים ופלסטיניים אשר הגישו דו"חות לוועדת האו"ם נגד עינויים (CAT). הגשנו דו"ח לוועדה נגד עינויים גם ב-2010-2011 יחד עם רופאים לזכויות אדם (ישראל), הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל ומרכז אלמיזאן לזכויות אדם (עזה).

האיחוד האירופי

הפעילות נעשית בעיקר מול הפורום הים תיכוני לזכויות אדם והארגונים החברים בו ועוסקת בנושאים הקשורים למדיניות האיחוד האירופי כלפי ישראל בכל הקשור לזכויות אזרח וזכויות אדם. אנו מקיימים קשרים מקצועיים עם מחלקות זכויות האדם של כל מדינות האיחוד.

דו"ח "האיחוד האירופי והמיעוט הערבי-פלסטיני בישראל"

בשנת 2011 השלמנו יחד עם רשת זכויות האדם של מדינות אירופה והים התיכון (EMHRN) והאגודה הערבית לזכויות אדם מנצרת את כתיבת הדו"ח "האיחוד האירופי והמיעוט הערבי-פלסטיני בישראל" (באנגלית). בעקבות הדו"ח התקבלה לראשונה הצהרה ראשונה מסוגה בידי מועצת התאחדות אירופה-ישראל, הקוראת לישראל להגן על זכויות המיעוט הערבי.

עורכי דין של עדאלה בפגישה עם משפחות הרוגי Bloody Sunday בצפון אירלנד (1972), במסגרת סיור לימודי-משפטי בהכנה לדיונים בוועדת אור, ינואר 2001

העלאת סוגיות הנוגעות לפלסטינים בישראל ובשטחים בפורומים של האיחוד האירופי

אנו מקיימים קשר קבוע עם האיחוד האירופי סביב תהליך גיבוש המדיניות האירופית כלפי מדינות שכנות (ENP), ובמשך השנים סיפקנו מידע משפטי מקיף לקבוצת העבודה הבלתי פורמלית לזכויות אדם. בשני הפורומים האלה הצלחנו להעלות לסדר היום נושאים הקשורים לזכויותיהם של האזרחים הערבים. כן השתתפנו בעשרות משלחות סגור למדינות האיחוד האירופי יחד עם ארגונים אחרים החברים ברשת מדינות אירופה והים התיכון והצגנו בהן סוגיות הקשורות לזכויות האדם של המיעוט הערבי הפלסטיני בישראל ושל הפלסטינים בשטחים הכבושים.

תדרוך סגל שגרירויות בענייני זכויות אדם

מדי שנה אנו מעבירים תדריכים לחברי סגל של שגרירויות בישראל העוסקים במעקב אחר מצב זכויות האדם. בתדריכים אלה אנו סוקרים את ההתפתחויות המשפטיות הנוגעות לאזרחים הערבים.

ארצות הברית

אנו משתפים פעולה עם ארגוני זכויות אדם אמריקאיים, בתי ספר למשפטים ואוניברסיטאות, מקיימים הרצאות בדבר מעמדם המשפטי של האזרחים הפלסטינים בישראל, ועובדים עם קליניקות משפטיות ועם סטודנטים מתמחים על מחקר השוואתי של משפט חוקתי בתחומים הקשורים לתיקים שאנחנו מייצגים.

דו"ח זכויות האדם של משרד החוץ האמריקאי

עדאלה הוא אחד התורמים המרכזיים לדו"ח זכויות האדם השנתי על ישראל והשטחים הכבושים שמוציא משרד החוץ האמריקאי, והתיקים שבטיפולנו נזכרים בו באופן קבוע.

ארגוני זכויות אדם, רשתות אזוריות ומוסדות אקדמיים

שיתוף פעולה עם ארגונים אחרים

עדאלה הוא ארגון חבר פעיל ברשת EMHRN (רשת זכויות האדם של מדינות אירופה והים התיכון), ובכלל זה בקבוצות העבודה של הרשת על ישראל/פלסטין ועל מגדר וזכויות נשים, וכן בפדרציה הבינלאומית לזכויות אדם (FIDH). אנו מקיימים קשר עם ארגוני זכויות אדם בינלאומיים כמו אמנסטי אינטרנשיונל, Human Rights Watch, Minority Rights Group ו-Interights, מספקים חוות דעת משפטיות מקצועיות לדו"חותיהם בדבר זכויות הפלסטינים בישראל, ועובדים עימם ביוזמות משותפות של סגור בינלאומי.

קשרים מקצועיים ואקדמיים עם מוסדות להשכלה גבוהה

כוננו קשרים ענפים עם בתי ספר למשפטים בצפון אמריקה, באירופה ובאוסטרליה. חברי הצוות המשפטי וחברי ההנהלה שלנו מפרסמים לא אחת מאמרים אקדמיים ומעבירים הרצאות בכנסים אקדמיים בכל רחבי העולם, ועובדים יחד עם קליניקות משפטיות לזכויות אדם בשלל מוסדות להשכלה גבוהה. מאז הקמתו התנדבו בעדאלה יותר מחמישים סטודנטים מתמחים במשפט ובזכויות אדם מרחבי העולם.

ביקורים לימודיים בדרום אפריקה

בשנת 2008 השתתפנו בסדרה של ביקורים בדרום אפריקה: בביקור עם משפחותיהם של הרוגי אוקטובר 2000 ביקשנו ללמוד על מנגנונים לעשיית צדק ולחשיפת האמת; בביקור עם חברי כנסת ערבים ביקשנו ללמוד על תהליכי כינון חוקה; ובביקור עם אקדמאים, פעילים ומנהיגים פוליטיים ביקשנו ללמוד על הליכי הפיוס שם.

פתחיה חוסיין, מנהלת משרד עדאלה, בדרום אפריקה

מבצע "עופרת יצוקה"

הגשת חומרים משפטיים לאו"ם

בעת המתקפה הצבאית על עזה ואחריה עקבנו מקרוב אחר ההתפתחויות באו"ם ובחנו את החקירות שניהל. הגשנו יחד עם ארגוני זכויות האדם המובילים בישראל לדווחים המיוחדים מטעם האו"ם חומרים המתארים את פעילותנו המשפטית. אחד הדווחים המיוחדים שקיבלו חומרים מעדאלה הוא פרופ' ריצ'רד פולק, הדווח המיוחד של האו"ם למצב זכויות האדם בשטחים הכבושים, שהגיש דו"ח למועצת זכויות האדם של האו"ם במרס 2009.

הגשת דו"ח לוועדת גולדסטון

ביוני 2009 הגשנו יחד עם ארגוני זכויות אדם ישראליים נוספים ובצירוף ארגוני זכויות אדם פלסטיניים דו"ח לוועדת גולדסטון, שבו פורטו תוצאות של חקירות, ממצאים עיקריים ופעילות משפטית שנקטה בעת ההתקפה על עזה ואחריה. כן פנינו יחד עם ארגוני זכויות אדם מובילים מהגדה המערבית ומעזה אל הרשות הפלסטינית ולממשל בעזה והתרענו כי לפי דו"ח גולדסטון יש חשד שחמאס ביצע פשעי מלחמה כאשר שיגר טילים לעבר אוכלוסייה אזרחית יהודית. על כן תבענו כי גופים אלה יקיימו את המוטל עליהם לפי דו"ח גולדסטון בדבר פתיחת חקירה עצמאית וניטרלית בדבר החשדות לביצוע פשעי מלחמה.

ועידת דרבן - 2001, 2009

ועידת דרבן היתה הכנס הבינלאומי הראשון שעסק בשאלת הגזענות. לוועידה ניתנה חסותה של ועדת זכויות האדם של האו"ם וכן נציבת האו"ם לזכויות אדם. בוועידת דרבן הראשונה, שהתקיימה בעיר דרבן שבדרום אפריקה בשנת 2001, הגשנו נייר עמדה על אפליית האזרחים הערבים בישראל והעלינו בהצלחה את אפליית האזרחים הערבים לסדר היום של הוועידה. עם זאת, מתחנו ביקורת על האסטרטגיה של חלק מהארגונים הערביים והאיסלאמיים אשר בחרו בימי הוועידה בסיסמאות בדלניות ומהותניות שעמדו בסתירה לערכים של ארגוני זכויות האדם הפלסטיניים.

"בעבודת הסנגור הבינלאומי השיג הארגון רמה גבוהה של אמינות והערכה מצד גורמים בינלאומיים הרואים בו מקור מידע מהימן."

מתוך דו"ח הערכה חיצוני של Oxfam Novib, 2007

הרצאה ב"מחנה קיץ" של עדאלה, 2010

הכשרה משפטית

מלבד הפעילות המשפטית השוטפת, עדאלה מקיים כנסים וימי עיון שבהם נידונות לעומק שלל שאלות משפטיות בתחום זכויות האדם. במשך השנים קיימנו אירועים רבים, חלקם בשיתוף ארגונים אחרים, אשר עסקו בסוגיות ייחודיות למצב זכויות האדם בכלל ולמעמדם של האזרחים הערבים בפרט.

הכשרה משפטית

עדאלה רואה לעצמו למטרה לתרום להכשרת הדור הבא של עורכי דין ערבים בתחום זכויות האדם. במסגרת פעילות זו אנו מארגנים כנסים, סמינרים, ימי עיון, קורסים והרצאות לסטודנטים למשפטים ולבוגרים חדשים של בתי ספר למשפטים.

עד היום קלטנו כעשרים סטאז'רים ערבים, אשר הפכו כולם לעורכי דין בתחום זכויות האדם, והם מגישים עתירות ומכירים את המשפט החוקתי. חלקם עובדים בעדאלה, חלקם בארגוני זכויות אדם אחרים בארץ ובחו"ל, חלקם באוניברסיטאות וחלקם בקליניקות משפטיות.

עדאלה היה ועודנו אחד מארגוני זכויות האדם שאני מעריכה ביותר. אסטרטגיית העבודה בעדאלה משלבת עבודה משפטית מבית עם דגש חזק על סנגור בינלאומי, ועובדיו חושבים על שתי הרמות בעת ובעונה אחת. בשנותי בארגון התנסיתי בכמה מן החוויות המעניינות ביותר שחוויתי מבחינה מקצועית, ואני אסירת תודה על ההזדמנות שניתנה לי לעבוד כחלק מצוות כה מרשים. גם היום יכולים עמיתי להעיד שלעדאלה שמור אצלי מקום של כבוד. בהתחשב במצב בשטח, יש כיום יותר מתמיד צורך בארגון בעל אסטרטגיה שמסתכל על זכויות האדם של הפלסטינים הן ברמה המקומית והן ברמה הבינלאומית. אין לי שום ספק שעדאלה יתמודד עם האתגר הזה וימשיך בעבודתו החלוצית עוד שנים רבות.

אן מסארג'י, המרכז הבינלאומי לצדק מעברי, ניו יורק

ימי עיון, כינוסים והרצאות

מלבד הפעילות המשפטית השוטפת, עדאלה מקיים כנסים וימי עיון שבהם נידונות לעומק שאלות פוליטיות ומשפטיות משלל סוגים. במשך השנים קיימנו אירועים רבים, חלקם בשיתוף ארגונים אחרים, אשר עסקו בשלל סוגיות ייחודיות למצב זכויות האדם ולמעמדם של האזרחים הערבים.

"מחנה קיץ" שנתי

מאז שנת 2006 אנו מארגנים מדי שנה "מחנה קיץ" – סמינר בן שלושה ימים בהשתתפות סטודנטים למשפטים מאוניברסיטאות ומכללות בישראל. מטרת הסמינרים היא להעלות את המודעות של סטודנטים ערבים למשפטים לנושאים הקשורים בזכויות אדם, להקנות להם כלים מקצועיים כדי לעודדם לבחון את האסטרטגיות המשפטיות הנהוגות בתחום זה, ולשתפם בניסיון של ותיקים מהם בכתיבת עתירות לבתי משפט.

קורסים

מלבד הסמינרים השנתיים, אנו מארגנים מעת לעת גם קורסים: בשנים 2009 ו-2010 נערכו קורסים בנושא ייצוג עצורים והליכי מעצר, שאפשרו למשתתפים להתעמק בבעיות הנוגעות לייצוג עצורים החל במעצר, עבור בחקירה וכלה בהרשעה. בשנת 2009 פתחנו יחד עם אוניברסיטת חיפה קליניקה משפטית לקידום זכויות אסירים. בקליניקה מתמחים מדי שנה 15-20 סטודנטים כחלק מלימודיהם, מתנסים בייצוג ומשתתפים במחקר, בפרויקטים קהילתיים ובסדנאות.

ימי עיון

במשך השנים קיימנו עשרות ימי עיון בהשתתפות משפטנים, עורכי דין בכירים ופעילי זכויות אדם מהארץ ומהעולם, וחלקם בשיתוף עם ארגונים אחרים, אשר עסקו בשלל תחומים, ובין היתר (רשימה חלקית ביותר): היבטים משפטיים של מסמכי החזון של האזרחים הערבים; בעיות הנוגעות למיעוט ורוב במדינת ישראל; זהות לאומית והשפעתה על המאבק לזכויות אדם; חוק חופש המידע; אסירים פוליטיים וייצוגם; הכפרים הלא-מוכרים; אוקטובר 2000; זכויותיהם של עמים ילידיים בקרקע; בעיית הדיור ביישובים הערביים; תפקידם של עורכי דין ערבים בתחום זכויות האדם; השיח הדתי לעומת השיח הפמיניסטי בחברה המוסלמית; הפליטים הפלסטינים; נשים בבתי משפט דתיים; והחוקה של דרום אפריקה אחרי נפילת משטר האפרטהייד.

הרצאות

עובדים וחברי הנהלה בעדאלה מוזמנים לעשרות הרצאות מדי שנה, באוניברסיטאות, בתי ספר תיכוניים, מרכזים קהילתיים ואירועים של ארגונים לא-ממשלתיים.

עו"ד פאטמה אלעג'ו בסדנה; עו"ד ארנה כהן ביום עיון

יו"ר הנהלת עדאלה ד"ר מחמוד יזבק, ומנכ"ל עדאלה עו"ד חסן ג'בארין חותמים על הסכם רכישת המבנה של עדאלה בחיפה, 2007

פרסומים

עדאלה מבקש לתרום לשיח המחקרי בתחום המשפט ולהעמיק את ההבנה בנושאים שבין משפט לפוליטיקה בהקשר הישראלי באמצעות פרסומים בשלוש שפות: כתבי עת, מאמרים וניירות עמדה, שבאמצעותם אנו מבקשים לתרום לשיח המשפטי בתחום זכויות האדם. מלבד ההיבט המחקרי של הפרסומים יש להם ערך מוסף בשילוב בין הפרקטיקה של עריכת הדין ובין התיאוריה, ולכן יש להם תרומה לסטודנטים ולחוקרים במשפט ובמדעי החברה האחרים.

מחברות עדאלה

בכתב העת "מחברות עדאלה", שרואה אור בשלוש שפות, התפרסמו מאמרים פרי עטם של משפטנים, חוקרים, פעילים וסופרים מהארץ ומהעולם – בגישות מחקריות ובעמדות מהותיות מגוונות, המפגינים כולם יכולת של כתיבה ישירה, רעננה, מקורית ומגרה. המאמרים מלומדים ומגובים במחקר, אך שלא כמו מאמרים אקדמיים הם קצרים יחסית וכתובים בלשון בהירה ומובנת לכול.

"מחברות עדאלה" ביקש לפתוח במה ביקורתית לדיון בחוק הישראלי ובשיח המשפטי בישראל, ובעיקר בנושאים הקשורים למעמדו של המיעוט הערבי.

גיליון מס' 1 - פוליטיקה, זהות ומשפט

גיליון זה ראה אור בחורף 1999, והתפרסמו בו מאמרים פרי עטם של ראיף זריק, גד ברזילי, סמירה אסמיר, גדיר ניקולא ועוד. המאמרים עסקו בנושאים של הכלה והדרה, בשיח זכויות לעומת שיח חובות ובשאלות זהות, וכן בעניינים קונקרטיים הנוגעים לאלומות המשטרה באירועי אום אלפחם ב־1998, במערכת הבחירות של 1999, בניתוח עתירות שהוגשו בידי עדאלה ועוד.

גיליון מס' 2 - אדמה

גיליון זה ראה אור בסתיו 2000. בגיליון מאמרים פרי עטם של רונן שמיר, מרואן דלאל, אוסמה חלבי, אורנה כהן, נטע זיו, חסן ג'בארין ואחרים, והוא עוסק בשאלות של תכנון והתנחלות מאז 1948, בהפקעת אדמות ובזכות להפגין, וכן עוסק בהרחבה בפסק הדין בפרשת קעדאן.

גיליון מס' 3 - משפט ואלומות

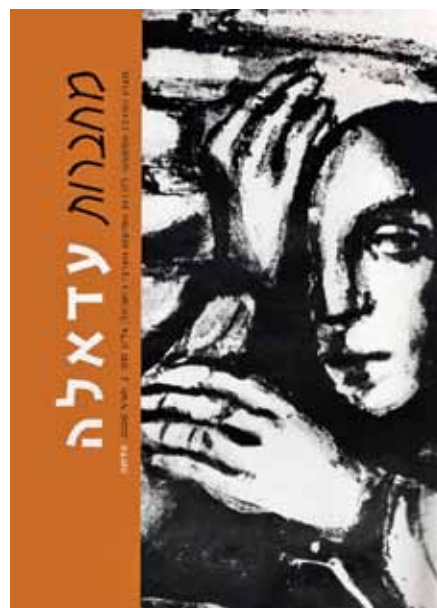
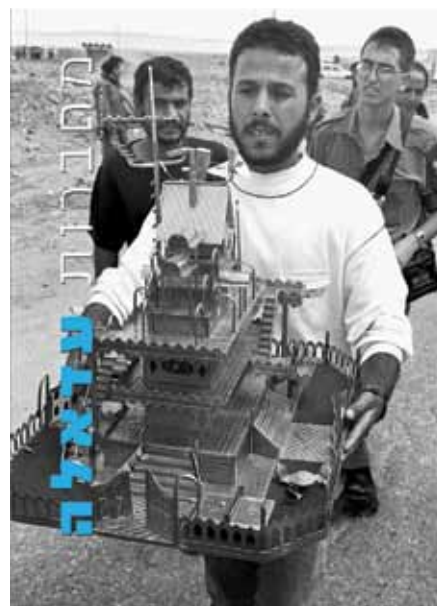
גיליון זה ראה אור בקיץ 2002. בגיליון מאמרים פרי עטם של רינה רוזנברג, נימר סולטאני, ג'מיל דקואר, ליאורה בילסקי, יוסף ג'בארין ואחרים, והוא עוסק בין השאר בעניינים הנוגעים לאירועי אוקטובר 2000, בוועדות חקירה, במשפחות החללים, וכן במעצרים מינהליים, בקרימינליזציה קולקטיבית של מפגינים ועוד.

גיליון מס' 4 - בשם הביטחון

גיליון זה, שבחן חקיקה ופרקטיקות שלטוניות שונות בישראל, ראה אור באביב 2004. בגיליון מאמרים פרי עטם של פריד גאנב, אלינה קורן, ערין הווארי, הלל כהן, אלן פלדמן, ע'ודה כנעאנה ואחרים, והוא עוסק בשאלות כמו תקנות לשעת חירום, בממשל הצבאי, בחוק האזרחות, באזרחים הערבים המשרתים בצבא ובפסילת מפלגות ערביות, ומביא מסמכים שהוגשו על ידי עדאלה לוועדות האו"ם וכן מסקנות של ועדת זכויות האדם של האו"ם בנוגע לישראל.

גיליון מס' 5 - על ההפללה

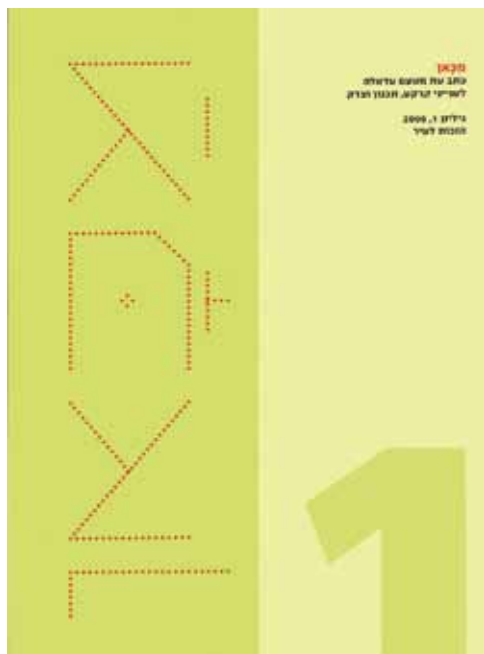
גיליון זה, שעסק בשאלות של חקירה, משפט ומעצר בצל עידן הטרור העולמי, ראה אור באביב 2009. בגיליון מאמרים פרי עטם של עביר בכר, ברק מדינה ואילן סבן, ריצ'רד פולק, ח'אלד גנאים ועוד, והוא עוסק במשפט הפלילי בעידן הטרור, בחקיקה המבוססת על שיקולים פוליטיים, בקטגוריה "אסירים ביטחוניים" ובמעצרי מנע של מהגרים בארצות הברית. בגיליון גם ראיון של רשא שמאס עם עו"ד סחר פרנסיס על ניסיונה בייצוג פלסטינים בבתי המשפט הצבאיים.

מִפְאָן, כתב עת לקרקע וצדק תכנוני בעריכת עו"ד סוהאד בשארה וד"ר הנא חמדאן-סליבא, עוסק בקרקע ותכנון ובמגוון היבטים מרחביים בחייהם של האזרחים הערבים – עיור, מניעת מגורים, שליטה מרחבית ושליטה באמצעות המרחב.

מכאן 1 - הזכות לעיר

בגליון זה ראו אור מאמרים מאת יוסף ג'בארין ("המקרה של שיהאב א־דין בנצרת"), טובי פנסגר ("הזכות לעיר וחיי היומיום הממוגדרים"), שריף חמאדה, הנא חמדאן וסוהאד בשארה ("ארבעה מקרים של מרחבים מופרדים"), וכן ניתוח של העתירה בדבר מניעת מגורים של אזרחים ערבים על קרקעות בבעלות קק"ל.

מכאן 2 - הזכות לנרטיב מרחבי

בגליון זה ראו אור מאמרים מאת אילן פפה ("ציוניזציה של המרחב הפלסטיני"), מחמוד יזבק ("הווקף האסלאמי ביפו והמרחב העירוני"), וכן מובאות מהתנגדויות שהגיש עדאלה לתוכנית המתאר המחוזית למטרופולין באר שבע וניתוח תוכנית "מדרון יפו".

אוקטובר 2000

אוקטובר 2000 - משפט ופוליטיקה בפני ועדת אור

דו"ח שראה אור בשנת 2003, מציג את הסוגיות העיקריות שעדאלה העלה בטיעוני הסיכום שהגיש לוועדת אור: הסיבות המרכזיות להפגנות המחאה באוקטובר 2000, הקמת ועדת אור, המנדט שלה, ההליכים שנקטה והודעות האזהרה שהוציאה.

הנאשמים

בשנת 2007 פרסמנו את **הנאשמים - דו"ח בעניין האחריות הפלילית והציבורית להרג אזרחים ערבים באוקטובר 2000**.

זהו דו"ח מקיף הבוחן הן את התנהלות המשטרה בזמן האירועים והן את התנהלות של מח"ש ושל רשויות אכיפת החוק מאז. הדו"ח נכתב בעקבות החלטתו של עדאלה לבדוק את כל החומר שהיה בידי מח"ש ושעליו התבססו מסקנות הדו"ח מטעמה ולהשוותו עם דו"ח ועדת אור.

הנאשמים 2 ראה אור בשנת 2011, והוא בוחן את החלטת הוועד המשפטי לממשלה לאמץ את החלטת מח"ש ולאשר את סגירת כל תיקי החקירה הנוגעים לאירועי אוקטובר 2000. הדו"ח עוסק בחובת המדינה לחקור חשדות לביצוע עבירות על פי הדין בישראל ובמשפט הבינלאומי; באופן שבו הוועד המשפטי העריך את הראיות שהיו בידי; בנטייתו לייחס לקורבנות רצון ליפול חלל; בהתעלמותו ממרבית המחדלים וכשלי החקירה של מח"ש; ובסתירות בין מסקנות ועדת אור לבין מסקנותיו של הוועד המשפטי. הדו"ח מסיק כי בכירים במח"ש ובפרקליטות שהיו אחראים לחקירת מקרי ההרג פעלו במצב של ניגוד עניינים אישי ומוסדי ובכך הפרו את חובתם כלפי הציבור ושיבשו את חקירת מקרי המוות.

פרסומים נוספים

מחאה אסורה

דו"ח המראה כיצד פעלו המשטרה, הפרקליטות, השב"כ ובתי המשפט לדיכוי מחאת האזרחים הערבים בישראל כנגד המתקפה הצבאית על עזה ("עופרת יצוקה", -2009-2010), מאת עביר בכר ורנא עסלי. הדו"ח כולל סקירה מפורטת וניתוח של מעצרי מפגינים, אלימות משטרתית, מעורבות השב"כ בחקירות ואדישות מצד האקדמיה, כן עדויות רבות של מפגינים.

חשופים - עצורים פלסטינים במצע עופרת יצוקה

יחד עם הוועד הציבורי נגד עינויים פרסמנו ביוני 2010 דו"ח המבוסס על מפגשים של עורכי דין עם עצירים פלסטינים שנעצרו במהלך "עופרת יצוקה". העדויות בדו"ח מצביעות על הפרות חמורות של זכויותיהם של העצירים ועל זלזול בוטה בשלטון החוק – תוצר של מדיניות הענישה הקולקטיבית שהנהיגה ישראל כלפי רצועת עזה מאז ה"התנתקות". מדיניות זו הובילה לניהול לחימה תוך אי-הבחנה גורפת בין אזרחים ללוחמים ולהיווצרות "חורים שחורים" מוסריים ומשפטיים בכל האמור בטיפול בעצירים ובכבוד דיני הלחימה.

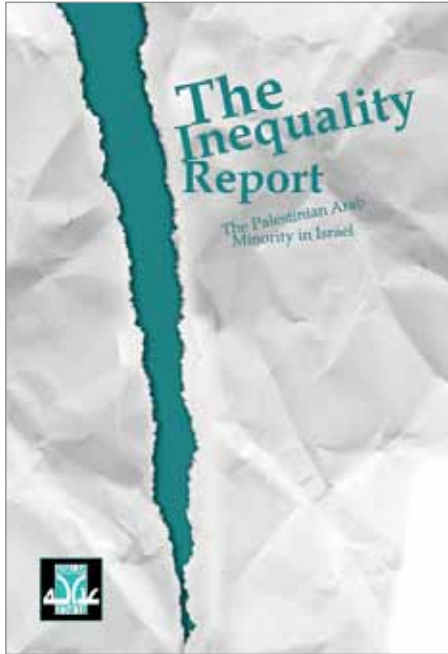

גיליון עדאלה האלקטרוני

בגיליון עדאלה האלקטרוני מתפרסמים מדי חודש מאמרים, פרשנויות משפטיות, ראיונות ודו"חות בשלוש שפות ובשלל נושאים הקשורים הן לעבודה השוטפת של הארגון והן לזכויות אדם בכלל.

דו"ח על האי-שוויון (באנגלית) (2010)

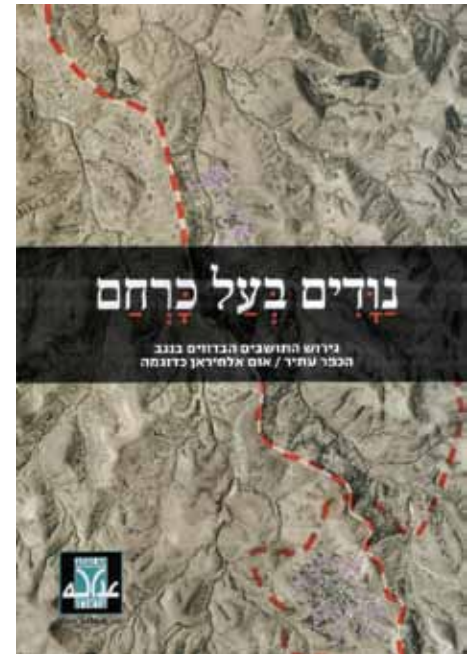

דו"ח המפרט כמה מהמבנים המשפטיים והפוליטיים המאפשרים את האפליה הממוסדת של המיעוט הפלסטיני בישראל והמבצרים את האי-שוויון בין האזרחים. הוא מספק מדדים לאי-שוויון, כולל נתונים רשמיים של המדינה, ומסביר כיצד חוקים מסוימים ומדיניות מחושבת מאפשרים להדיר את המיעוט הפלסטיני ממשאבי המדינה, משירותיה וממרכזי הכוח. הוא גם מראה באיזה אופן ישראל, כאתנוקרטית או "מדינה אתנית לאומית" אינה נוקטת אמצעים לצמצום הפערים הקיימים בין המיעוט הפלסטיני לרוב היהודי. יתרה מזו, הוא מראה כיצד המדינה משמרת פערים אלה באופן פעיל ואף מרחיבה אותם, ובוחן מהן השלכותיו של האי-שוויון על המדינה כולה. תקציר הדו"ח בעברית נמצא באתר עדאלה. כמו כן אנו מעדכנים מעת לעת את הקובץ המקבץ הצעות חוק וחוקים מפלים בישראל.

נוודים בעל כורחם - המקרה של עתיר-אום אלחיראן

בחברת זו אנו מגוללים את סיפורו של שבט אבו אלקיעאן וכפרו עתיר-אום אלחיראן, כדוגמה לגורלם של רבים מן הערבים הבדווים בנגב. החוברת שופכת אור על התוכניות לגירושם של בני שבט אבו אלקיעאן אשר גורשו תחילה מאדמותיהם בח'רבת זובאלה, שעליהם ישבו במשך מאות שנים, וזמן מה הצטוו לעבור ממקום

למקום. כאשר התבקשו על ידי המושל הצבאי לעבור לאזור נחל יתיר, הקימו את כפרם עתיר-אום אלחיראן, אך המדינה לא מכירה בו ומבקשת להרוס אותו ולגרש את תושביו כדי ליישב במקום אוכלוסייה יהודית.

הפרסומים של עדאלה תורמים לדיון הציבורי, יש להם השפעה ברורה על סדר היום הציבורי בישראל והם מערבים את החברה היהודית בדיונים שאי אפשר לדמיין כי היו מתקיימים בלי עבודתו המקצועית והבלתי מתפשרת.

מתוך דו"ח הערכה חיצוני של Oxfam Novib, 2007

סרטי וידיאו

אדמה אסורה

"אדמה אסורה" (2008), סרט דוקומנטרי קצר שהופק על ידי עדאלה בעזרתם של אורן יעקובוביץ ויואב גרוס, מתלווה למשפחות ערביות מלג'ון ומנצרת ומפנה זרקור לבעיה של הפקעת אדמות השייכות לאזרחים ערבים. אלפי פלסטינים אזרחי ישראל איבדו את אדמותיהם בשנות החמישים והשישים של המאה הקודמת, לאחר שהממשלה השתלטה עליהן בטענה שהן דרושות לצורכי ציבור חיוניים (ר' עמ' 25).

נוודים בעל כורחם

סרטון (כ־4:30 דקות) שהופק ב־2011 בבימויו של אילי ריזק, המציג את הכפר הבלתי מוכר עתיר־אום אלחיראן שישאל מסרבת להכיר בו ומייעדת לו עתיד של חורבן (ר' עמ' 30).

אזרחים על הכוונת

הסרט "אזרח על הכוונת" (2010, כ־15 דקות) נכתב, בוים, הופק ונערך בעבור עדאלה על ידי הבמאית רחל לאה ג'ונס. הסרט עוקב אחר האפליה נגד הפלסטינים אזרחי ישראל בכל תחומי החיים, ומשתתפים בו מומחים כמו ד"ר יוסף ג'בארין מהטכניון, ד"ר ח'אלד אבו עסבה ממכון ון ליר, ועורכי הדין סאוסן זהר, עביר בכר וחסן ג'בארין מעדאלה. הסרטים בוחנים את האי־שוויון בזכויות קרקע ודיור, תעסוקה, חינוך וזכויות אזרח. הראיונות מלווים בשיחות רחוב אקראיות שמנהל צמד הקומיקאים הפלסטינים שמאס־נחאס, ובחריזה מדויקת וחדה של שלישיית הראפ הפלסטינית "דאם", שכתבה והקליטה את שיר הנושא "אזרחים על הכוונת" במיוחד לסרט.

הסרט "אזרח על הכוונת – רכבת ישראל" (כ־7 דקות) מציג את בעייתם של עובדי הרכבת הערבים, אשר פוטרו מעבודתם ביום בהיר אחד בשנת 2009 ללא הודעה מוקדמת בשל קריטריון חדש שגובש ברכבת שלפיו נדרש שירות צבאי כדי לעבוד בה (ר' עמ' 50). עו"ד סאוסן זהר מעדאלה מלווה את הסרט בהסברים ובנתונים על האזרחים הערבים בשוק העבודה.

הסרט "כפר בלתי מוכר" באותה סדרה (7 דקות) פורש את סיפורו של הכפר הבלתי מוכר כמאנה שבצפון הארץ (ר' עמ' 31), ומסביר באמצעותו כמה מן הבעיות הקיימות בכל הכפרים הבלתי מוכרים בארץ. עו"ד סוהאד בשארה מעדאלה מסבירה את הסוגיות התכנוניות הקשורות בכפר.

תוכנית מתאר של תוכנית שלב א' - יישוב פרברי חירן, על רקע צילום אוויר של הכפר אום אלחיראן. בסגול: בתים המיועדם להריסה. עיבוד: המרכז הערבי לתכנון אלטרנטיבי

אבל איך יכולתי להגיד את זה לכם?
–איך יכולת להגיד את זה בכלל?

אין אי-שוויון.
אין ריח של אי-שוויון? –אין אי-שוויון.

אין איש, אין בן-אדם,
שאוהב את הערבים.

"שמך?" שאלו.
עניתי: "מחמוד".

מתוך הסרט "אזרח על הכוונת", 2010

החוקה הדמוקרטית

חברי עדאלה היו מעורבים גם בהכנת שני המסמכים האחרים, ויחד עם "החוקה הדמוקרטית" הם מהווים את "מסמכי החזון" של החברה הערבית בישראל. בכל מסמך מהשלושה דגשים שונים, ויחד הם משלימים זה את זה.

היזמות להכנת מסמכים אלה עונות להצעות שונות לחוקה שפרסמו בעת האחרונה כמה קבוצות ישראליות יהודיות, הנשענות על המכנה המשותף הנמוך ביותר של פשרה פוליטית בין הדתיים והחילונים בתוך הרוב היהודי. הצעות אלו לא נותנות משקל רציני לעקרונות אוניברסליים של זכויות אדם ולצורך בשוויון מלא בין כלל האזרחים, ומתייחסות אל האזרחים הערבים כאל זרים במולדתם, שבה ההיסטוריה, הזיכרון והזכויות הקיבוציות הן נחלתם של היהודים בלבד.

בשנת 2007, השנה העשירית לייסוד עדאלה, ובתום עבודה מאומצת של כשנתיים שכללו מחקר, דיונים וטיטות רבות, פרסמו את "החוקה הדמוקרטית" – הצעת חוקה למדינת ישראל, שבבסיסה מדינה דמוקרטית דו־לשונית ורב־תרבותית.

העבודה על ניסוח "החוקה הדמוקרטית" נעשתה במקביל לעבודה על עוד שני מסמכים חשובים שצמחו בחברה האזרחית הערבית, ושנטלו בהם חלק פעילים ואינטלקטואלים: "החזון העתידי", שהוכן בידי צוות מטעם יו"ר ועדת המעקב לענייני האזרחים הערבים בישראל בשם הוועד הארצי של ראשי הרשויות המקומיות הערביות, ו"אמנת חיפה" שהוכנה בחסות מרכז מדה אלכרמל.

מימין: פרופ' מרוואן דוורי, יו"ר הנהלת עדאלה, פתחיה חוסיין, מנהלת המשרד, ועו"ד סוהאד בשארה, מנהלת מחלקת קרקע ותכנון בעדאלה, 2005

הצעת החוקה כוללת 63 סעיפים, הדנים בתנאי האזרחות, בשפות הרשמיות, במוסדות חינוך ותרבות לקידום רב־תרבותיות, מנגנונים מוצעים להשתתפותם של האזרחים הערבים בתהליכי קבלת החלטות בכנסת, וכן זכויות וחירויות שכל התושבים רשאים ליהנות מהן, כולל שוויון, היעדר אפליה, צדק חלוקתי וצדק משקם, בעיקר בכל הקשור לאדמה ורכוש, זכויות חברתיות וכלכליות, צדק בבתי המשפט וצדק בפלילים.

פרסום החוקה הדמוקרטית עורר דיון ציבורי בקרב אינטלקטואלים יהודים וערבים באמצעות פרסום מאמרים ומאמרי־תגובה בנושא וארגון כנסים אקדמיים וסדנאות באוניברסיטאות.

הצעות אלה עסוקות כולן בשאלה מיהו יהודי, אך מתעלמות מן השאלה החוקתית הראשונה – מיהו האזרח. ההצעה המפורסמת ביותר היתה ה"חוקה בהסכמה" של המכון הישראלי לדמוקרטיה, אשר דרש בנחישות כי לישראל אכן תהיה חוקה, אבל כמו הניסיונות הקודמים, גם הצעתו מחזקת את הערכים האתניים, ולפיכך מאיימת על מעמד שוויוני של האזרחים הערבים. "החוקה הדמוקרטית" היא הצעת חוקה שבה המיעוט הערבי הוא סובייקט בעל היסטוריה וזכויות שוות ולא רק אובייקט שיש להדירו. החוקה הדמוקרטית קוראת לכינון מדינה דמוקרטית, דו־לשונית ורב־תרבותית. חוקה זו נשענת על עקרונות אוניברסליים, אמנות בינלאומיות בדבר זכויות אדם וחוקתיהן של מדינות דמוקרטיות שונות.

צוות עדאלה וחברי הנהלה בדיון על החוקה הדמוקרטית, 2005

עו"ד חסן ג'בארין ועו"ד פאטמה אלעג'ו מעדאלה עם עו"ד פאדי קוואסמה ועו"ד אוסאמה אלסעדי בבית המשפט העליון, 2010

אחרית דבר: לקראת שיח של כבוד

ייל קימליקה, "אזרחות רב־תרבותית", שראה אור ב־1995, השפיע רבות על התוויית קונספציית הזכויות של עדאלה. על מנת להבטיח את שוויונו, חירותו וכבודו של הפרט, חובה להכיר בשיוכו הקיבוצי ולהעצימו. זוהי נקודת המוצא של עדאלה. לא במקרה היה עדאלה ארגון זכויות האדם הראשון בישראל שהשתמש כבר בשנת 1996 בפרסומיו בערבית ובעברית במונח "זכויות קבוצתיות". חברינו בלשני השפה הערבית נחלקו בדעותיהם איך צריך לתרגם את המונח לערבית: חלק הציעו להשתמש במונח "חֻקֻק גְ'מַעִייה" ואחר הציע "חֻקֻק גְ'מַאעִייה". אימצנו את השני. המחלוקת בשפה העברית היתה אף היא דומה, בין "זכויות קולקטיביות" ל"זכויות קבוצתיות". גם כאן אימצנו את השני, הקרוב יותר למשמעות האוניברסלית של המונח. לא במקרה אפוא השתמשנו במילים "המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי" כחלק מהשם המלא של עדאלה.

לפי דו"ח זה רוב התיקים של עדאלה התמקדו בתחום הנופל בגדר איסור ההפליה על רקע לאום, אם כי חלק ניכר מתיקי ההפליה התבססו גם על מעמד חברתי שנגע לכלל התושבים והאזרחים; כמו כן, חלק ניכר מהתיקים ביקשו להגן גם על זכותם של האזרחים לחופש הביטוי בלי קשר ללאומיותם. אופיים של תיקים אלה מעיד כי עבודת עדאלה שילבה יפה בין הפרטיקולרי לאוניברסלי: זכויות הפרט, זכויות הקבוצה והמעמד החברתי. החזון המשלב בין זכויות אלה התגלה במסמכי החזון הערביים והופיע בבהירות במסמך "החוקה הדמוקרטית" שהוכן בידי עדאלה.

למרות שאיפתנו לקדם את הזכויות הקבוצתיות, דו"ח זה מגלה כי דווקא ההתדייגויות המשפטיות בנושא זה (כמו התיקים הנוגעים לשפה הערבית, לתרבות ולהעדפה מתקנת) היתה מועטה. מיעוט התיקים בתחום זה מעיד על ההפליה הקיצונית המופנית נגד האוכלוסייה הערבית בישראל. שכן, כאשר רוב התיקים עוסקים בהפליה ישירה ועל רק בסיס שייכות לאומית, נותר מקום צר מאוד לקידום זכויות קיבוציות בכלים משפטיים. השיח הבינלאומי בדבר רב־תרבותיות וההכרה בזכויות קבוצתיות התפתח דווקא אחרי שעקרון איסור ההפליה היכה שורש, וכביקורת על "מדינת

על רקע השינויים הפוליטיים הבינלאומיים והמקומיים שהתרחשו בשנות התשעים של המאה הקודמת קמו ונוסדו רוב הארגונים הערביים בישראל, וביניהם עדאלה. עמותות אלו החלו לפעול, בין היתר, לקידום זכויות נשים ערביות ולמען הכפרים הלא־מוכרים וכפרי העקורים, חלקן עסקו בסגור קהילתי וציבורי וחלקן פעלו בתחום החינוך. אחרים הקימו מרכזי מחקר, מוסדות תקשורת ותרבות, ועוד. גם לפני כן היו עמותות שפעלו בהצלחה, אך מספרן היה מועט. אגודת הגליל והאגודה הערבית לזכויות האדם הן מהעמותות הוותיקות והן גם אלו שסייעו בהקמת ארגון עדאלה. על כך אנו מביעים שוב, בהזדמנות זו, את הערכתנו העמוקה לפועלן.

בתחילת שנות התשעים שמח העולם כולו להיות עד לנפילת משטר האפרטהייד ולהחלפתו במשטר דמוקרטי על בסיס ניסוח החוקה המתקדמת ביותר בעולם; במזרח אירופה נעשו שינויים משטריים שלוו בדיונים על אודות זכויות מיעוטים לאומיים; בשנת 1994 הכריז האו"ם על ההצהרה בדבר זכויות מיעוטים לאומיים, לשוניים ותרבותיים; הספרות האקדמית העולמית התחילה להבליט את חשיבותן של הזכויות הקבוצתיות והעלתה את הרב־תרבותיות על נס. גם בזירה הישראלית־פלסטינית המקומית התרחשו שינויים חשובים: אש"ף וממשלת ישראל חתמו על הסכם אוסלו; האווירה הפוליטית שהתלוותה להסכם יצרה תקווה קצרת ימים לפיוס היסטורי בין שני העמים; הכנסת חוקה חוקי יסוד ובג"ץ הכריז על מהפכה חוקתית. הדבר הוביל אז להעצמת הרטוריקה המשפטית ושפת הזכויות הליברליות.

עדאלה, כארגון זכויות אדם, ביקש להישען מצד אחד על ההכרזה האוניברסלית בדבר זכויות האדם משנת 1948 המגינה על חירותו, כבודו ושוויונו של הפרט, ומצד שני להדגיש את הצורך להגן על הזכויות הקבוצתיות של האזרחים הערבים, כפי שבוטאו בהצהרת האו"ם בשנת 1994. ספרו המהפכני של חברנו הפילוסוף הקנדי

האזרחים" שכלפיה נטען שאיננה מכירה בשונות הקיבוצית. במדינת ישראל, לעומת זאת, וכפי שדו"ח זה מעיד, בכל מערכת בחירות לכנסת עדיין אנחנו מתדיינים בפני בית המשפט העליון בשאלה אם מותר למפלגה לדגול במדינת האזרחים על בסיס עקרון איסור ההפליה. איננו מכירים מערכת משפטית בעולם, כולל במדינות לא דמוקרטיות, שבה זוהי שאלה משפטית רצינית המגיעה עד כדי סיכון ההתמודדות בבחירות לפרלמנט. אמנם, כפי שהדו"ח מבליט, בית המשפט העליון הוא זה שהגן על זכויותיהם של רשימות ערביות ומועמדים ערבים מפני המערכת הפוליטית שביקשה באופן עקבי לפסול את התמודדותם, אך עצם קיומו של דיון משפטי כזה פוגע בלגיטימיות של הרשימות הערביות ובמצע שלהן.

אייקבלתו של עקרון איסור ההפליה כעיקרון חוקתי בסיסי מסביר לנו את מה שהדו"ח מגלה בעניין הפער בין זכייה בפסקי דין חשובים, במיוחד בתחום ההקצאות התקציביות, ובין אי־ביצוע מספר לא מבוטל של פסקי דין. סוגיית אזורי העדיפות הלאומית היא דוגמה טובה לכך. כאן מתגלה כי המערכת הפוליטית אינה מוכנה לבצע את פסיקתו של בג"ץ, משום שאין לה הרצון והנכונות להפסיק את ההפליה. הקיצוניות של תופעה זו מתגלה דווקא באי־ישומן וביצוען של המלצות ועדת אור. במקרה זה, להבדיל מאי־ביצועם של פסקי דין על ידי הרשות המבצעת, היועץ המשפטי לממשלה אשר אמור להיות אמון על שלטון החוק השעה בעצמו את שלטון החוק ולא העמיד לדין אף אחד מאלה שהיו מעורבים בהרג.

לכן, הסוגיה המשפטית כפי שמתגלה מהתיקים בתקופה האחרונה אינה נוגעת היום רק לעצם קבלתו של עקרון איסור ההפליה אלא לעצם מעמדו של שלטון החוק, ולו במובנו הפורמלי. שלטון החוק במובנו הבסיסי מתייחס להפרדת רשויות, לפומביות ולבהירות החוק.

רבים סבורים כי הפגיעה בשלטון החוק התחילה בממשלת נתניהו־ליברמן. זוהי קביעה לא נכונה. דו"ח זה מעיד כי התופעה החלה לעלות שוב ובאופן ברור דווקא בממשלת קדימה. אי־ישום המלצות ועדת אור ותיקון חוק האזרחות האוסר על איחוד משפחות ערביות

בישראל שהשעה את ההגנות החוקתיות היו מעשיה של ממשלת קדימה. גם בשטחים הכבושים היתה בתקופה זו השעיה קיצונית של המשפט ההומניטרי הבינלאומי. הדברים התבטאו בעיקר בהגברת מדיניות החיסולים, בבניית חומת הפרדה, בהפרדת עזה מהגדה המערבית והטלת סגר מלא עליה. ממשלת נתניהו־ליברמן העצימה את ממדי השעיית שלטון החוק. חוק הנכבה, למשל, מטיל סנקציות על גופים נתמכים אם הם מציינים את יום העצמאות כיום אָבל, אך הוא לא מצליח לענות על שאלה מקדמית אחרת: האם הוא עונה על ההגדרה הבסיסית של המילה "חוק"? חוק הוא חוק כאשר הוא ברור ובהיר. מהי משמעות המילה "אָבל" בחוק זה? בנוסף, חוק ועדות הקבלה מסמיך את ועדות היישובים לדחות מועמדים על בסיס "אי־התאמה חברתית", אך הוא לא מגדיר מהי "התאמה חברתית". המשמעות והפרשנות של מונח זה היא בדיוק מה שוועדות הקבלה יחליטו לאחר מעשה. לא נדע את משמעותן של המילים אלא לאחר קבלת החלטתן של הוועדות. במילים אחרות, שלטון החוק נהפך לשלטון האנשים (rule of men).

מדוע חשוב להבחין בין הפליה לשלטון האנשים? אמנם שניהם רעים כשלעצמם, אבל הבחנה זו מסייעת לנו להגדיר מחדש את המושגים המשפטיים שאנו משתמשים בהם. המושג "הפליה" חייב לקבל משנה תוקף על ידי החלפתו במונח "דיכוי". לא מדובר רק בחוקים מפלים אלא בחוקים המבקשים לדכא חלק מהאזרחים. דיכוי הוא הצד האחר של הפגיעה בכבודו של האדם. הזכות לכבוד היא הבסיס לכל זכויות האדם. היא מתייחסת לכבודו של אדם באשר הוא ללא קשר לאזרחותו, מוצאו, היותו אסיר, משוחרר, עבריין או נורמטיבי. דיכוי הוא פגיעה בחירויות באופן שרירותי. חוק מדכא הוא חוק שרירותי שמוכן להיכנס לזירה שאינה שלו ולהתערב בה, כמו למשל לאהבה בין בני אדם (חוק איסור איחוד משפחות) או לתחושות אָבל ואובדן (חוק הנכבה). חוק המקנה לחלק מסוים מהאזרחים את הסמכות לשלוט באחרים ולקבוע את חירותם (חוק ועדות הקבלה) הוא לא רק חוק מפלה אלא פוגע בכבודו של האדם. המאבק המשפטי שלנו בעניין זכותם של תושבי הכפרים הלא־מוכרים למי שתייה ולבתי ספר אינו נושא של הפליה בלבד, אלא של הזכות לחיות בכבוד. האיסור המוטל על

פרוגרסיבים בולטים בעולם וכן מכל ארגוני זכויות האדם המובילים בעולם. תמיכה מקיפה ורחבה זו היא המחזקת את האופטימיות שלנו, והיא כנראה גם זו שמאפשרת לנו להמשיך לצעוד בדרך הקשה הזאת.

עו"ד חסן ג'בארין
מנכ"ל עדאלה
אפריל 2012

אסיר ביטחוני השפוט למאסר עולם להתייחד פעם אחת עם אשתו כדי שביאי ילד יחיד לעולם אינו עניין של הפליה בלבד. הוא נושא המגדיר מהו דיכוי במובן הפשוט של המילה, כי הוא פוגע בזכותם של האסיר ובת זוגו לקיים את שאיפתם הטבעית והאנושית. אם ניקח את העבדות כמטאפורה, ניוכח כי הרוע של העבדות לא נבע מעבודה ללא שכר וגם משעות עבודה ארוכות, אלא מהפרדת בני משפחה זה מזה על ידי הסחר בהם. מטאפורה זו מבהירה לנו כי חוק איסור איחוד משפחות ערביות איננו עוסק בשוויון אזרחי בלבד; המוקד שלו הוא קודם כול שלילת כבודו של האדם באשר הוא. לכן הוא חוק המגלם את דיכוי של האדם הערבי בישראל.

המסקנה הישירה מדו"ח זה אפוא היא שהשימוש במושג הפליה לבדו אינו מספיק כדי להמחיש את ממדי הדיכוי. עלינו לשנות את המושגים. הגיעה העת להעצים את השיח ולשים את הזכות לכבוד במרכז הדיון. ההתמקדות בכבודו של האדם היא הרלבנטית, משום שביכולתה לחשוף את הדיכוי בשלל צורותיו ומופעיו.

כעת ניתן להבין יותר מדוע עבודת עדאלה לא נשענה אך ורק על ההתדיינות, אלא השתמשה גם בכלים חשובים אחרים. במצב של דיכוי והפליה מוסדית מתגלה החשיבות של הסנגור הבינלאומי וההופעה בפני ועדות האו"ם לזכויות אדם לצד עבודתנו הציבורית הכוללת, העבודה מול התקשורת, הפרסומים שהוצאנו והגיליון האלקטרוני החודשי. כלים אלה מאפשרים לקיים דיון על אופיו של המשפט באמצעות היציאה מהזירה המשפטית. יציאה זו פותחת פתח לאי־כפיפות פורמאלית לכללי המשחק של המשפט במטרה לבחון אותו בעיניים ביקורתיות ולקדם את השיח הציבורי המקומי והבינלאומי הן בדבר מגבלותיו של המשפט עצמו והן בדבר צורות הדיכוי וההפליה. ההתדיינות לבדה, למרות חשיבותה, לא יכולה לגרום לשינוי עמוק במצבים של דיכוי והפליה מוסדית.

עם זאת, אנחנו מעודדים מהעובדה שעבודת עדאלה מקבלת תמיכה רחבה ומקיפה בקרב האזרחים הפלסטינים בישראל ושאר חלקיו של העם הפלסטיני, מיהודים ישראלים לא מעטים כולל כל הארגונים המובילים אשר פועלים למען שינוי חברתי, מאישים

תצהיר
על פי סעיף 2(א) לחוק העמותות, התשי"ם - 1980

אנו, הח"מ:

7. המיסדים: (לעמותה חדשה) מייצגי האגודה, לצורך רישומה כעמותה, עפ"י החלטת האיסיפה הכללית, בפרוטוקול שיצורף לבקשה זו.

חתימה	מס' טלפון	מס' בית			שנת לידה	מס' זהות/מספר תאגיד	שם האב	שם פרטי	שם משפחה
		מיקוד	ישוב	רחוב/שכונה					
	04-8242211	34612	תל אביב	6	1967	05895046	אסן	אסן	עמנואל
	04-6555370	16000	תל אביב	34	1920	02045840	גולד	גולד	קצנלס
	06-6000723		תל אביב	5	1967	023131121	זמנר	זמנר	מלכס
	01-6780122	76972	תל אביב	-	1960	05953364	מלום	מלום	מלום
	049585124	30055	תל אביב	-	1956	053837639	מלום	מלום	מלום
	02-6276668	91204	תל אביב	18	1968	023282122	מלום	מלום	מלום
	04-8527828	35051	תל אביב	18	1973	0264338614	מלום	מלום	מלום
	06-854240	45850	תל אביב	15	1965	05949553	מלום	מלום	מלום
	03-7347020	45850	תל אביב	15	1966	05903716	מלום	מלום	מלום

לאחר שהוזהרו כחוק כי עלינו לומר את האמת וכי נהיה צמייים לעונשים הקבועים בחוק אם לא נעשה כן, הננו מצהירים בזאת: על נכונותנו ליישם עמותה בהתאם לפרטים המופיעים בטופס זה.

לתאגיד מייסד:

2. על נכונותנו לכהן כעמותה זו כחברי הועד.

2. על נכונותנו כי נציגנו יכהן כחבר הועד כעמותה זו

שם התאגיד:

2. על נכונותנו לכהן כעמותה זו כחברי הועד.

שם הנציג:

3. הננו מצהירים כי אלה שמותינו, אלה חתימותינו ותוכן תצהירנו אמת.

חתימות המיסדים או מייצגי האגודה: (תאגיד מייסד יחתום באמצעות הרשאים לחייבו, בצורך חותמת התאגיד)

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8.

הנני מאשר כי ציפ"מ הופיעו בפני עויד אשר שמותיהם ומס' ת.ו. שלהם, ו/או מט' תאגיד מופיעים לעיל, ולאחר שהוזהרתי אותם כי עליהם להצהיר את האמת, וכל יהיו צמייים לעונשים הקבועים בחוק אם לא יעשו כן, אישור את נכונות הצהרתם וחתמו עליה בפני.

אישור נציג
ערך דן

נא לא לנקוט בכל פעולה בשם עמותה עד לקבלת תצלום זה על רישום העמותה

החומר יחזור
ערך דן
טל: 04-316740

מ"מ ה"ר זכאי

16-11-1997
1023
קבלת קהל במכוניות: בימים א' ג' ה' בשעות: 8:00-12:00
קבלת קהל ע"י יועץ משפטי עפ"י תאום טלפוני מראש
קבלת פניות טלפונית בימים א'-ה' בשעות 13:30-00:00
בימי שישי וערבי חג אין קבלת קהל ו/או טלפוניק
טל: 02-6294807, 02-6294722

עו"ד גدير ניקולא ואווה מוסא, לשעבר מנהלת מחלקת יחסי ציבור בעדאלה

צוות עדאלה במשרד בשפרעם. מתוך: הארץ, 23.12.2002

צוות עדאלה ויו"ר ההנהלה עו"ד ע'סאן אגבארייה בפגישה עם רופאים לזכויות אדם

עו"ד ג'מיל דקואר, עו"ד עביר בכר ועו"ד רינה רוזנברג, שפרעם

עו"ד ג'מיל דקואר ועו"ד מאייד מיעארי, שפרעם

ישיבת ההנהלה הראשונה של עדאלה, 1996. במרכז: עו"ד מוחמד דחלה, יו"ר ההנהלה

עדאלה מבקש להודות מקרב לב לתורמים ולקרנות הבאות על נדיבותם אשר אפשרה את פעילותנו לאורך השנים:

קרן פורד (קרן פורד-ישראל) (ארה"ב)
OxfamNOVIB (הולנד)
Open Society Development Foundation (שוויץ)
האיחוד האירופי
הקרן החדשה לישראל
Christian Aid (בריטניה)
EED (גרמניה)
קרן נעמי ונחמיה כהן (ארה"ב)
Federal Department of Foreign Affairs (שוויץ)
אוקספם-בריטניה
Broederlijk Delen (בלגיה)
Sigrid Rausing Trust (בריטניה)
קרן ג'ון מרק (ארה"ב)
קרן ג'ויסמרץ-גילמור (ארה"ב)
International Commission of Jurists (שבדיה)
הסוכנות השבדית הבינלאומית לפיתוח (SIDA) (שבדיה)
Welfare Association (שוויץ)
NGO Development Center (רמאללה)
איחוד הקרנות, Swiss Agency for Development and Cooperation (SDC), the Royal Danish Representative Office to the PA, the Swedish International Development Cooperation (Sida) and the Netherlands Representative Office to the PA channeled through the NGO Development Center (NDC) - HR/GG secretariat
ACSUR-Las Segovias (ספרד)
Skoll Foundation (ארה"ב)
הקרן למען שלום במזרח התיכון (ארה"ב)
Conanima (ארה"ב)
קרן ירושלים (ארה"ב)
American Friends Service Committee (ארה"ב)
European Human Rights Foundation (בלגיה)
תוכנית הפיתוח של האו"ם

העמדות המובעות בדו"ח זה מייצגות את עדאלה ואינן משקפות את עמדתם הרשמית של הקרנות או התורמים לעדאלה.

הנהלת עדאלה 2012

ד"ר האלה ח'ורי־בשאראת, יו"ר ההנהלה
עו"ד חוסיין אבו חוסיין
ד"ר ח'אלד אבו עסבה
מר ח'ליל אלעמור
מר עודה בשאראת
עו"ד סלמא ואכים
ד"ר מסעוד חמדאן

ועדת ביקורת

עו"ד ג'רייס רואשדה
עו"ד ח'אלד דגש

צוות עדאלה 2012

עו"ד חסן ג'בארין, מנכ"ל עדאלה

היחידה המשפטית

עו"ד ארנה כהן, מנהלת המחלקה לצדק בפלילים
עו"ד סוהאד בשארה, מנהלת המחלקה לקרקע ותכנון
עו"ד סאוסן זהר, מנהלת המחלקה לזכויות חברתיות
וכלכליות
עו"ד רימא איוב־עסאף
עו"ד פאטמה אלעג'ו
עו"ד אראם מחאמיד
סוהיר אסעד, עורכת דין מתמחה
מאריא זהראן, סטודנטית למשפטים
שדא עאמר, סטודנטית למשפטים

מחלקת יחסי ציבור ותקשורת

סלאח מוחסן, רכז תקשורת
יסמין הלוי, עורכת האתר בשפה העברית
רן שפירא, עורך פרסומים בשפה העברית

המחלקה לסנגור בינלאומי

עו"ד רינה רוזנברג, מנהלת המחלקה לסנגור בינלאומי
קייטי הסקת, סנגור בינלאומי
אליסה ברנשטיין, סנגור בינלאומי
ג'ני ניימן, תקשורת חזותית

מחלקה אדמיניסטרטיבית

פתחייה חוסיין, מנהלת המשרד
ע'סאן ח'רעובה, מנהל כספים
בשיר אלסאלח, חשב
סוהיר בדארנה, מזכירה
עליא סעדי, משק בית

סניף באר שבע

ד"ר תאבת אבו ראס, מנהל הסניף
נאדיה בן יוסף, יועצת
מוחמד מחאג'נה, עובד שטח
טטיאנה רוזנברג, משק בית

מתנדבים

פאדי סווידאן
אחלאם סוויטאת
סירין אלסאלח
ארון קייטס רוז